2215
461P

CARPICA

XXI

1990

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
BACĂU
BIBLIOTECA
Inventar nr. 2215 din 1995

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE BACĂU

461P/1988

CARPICA

XXI

1990

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA

Publicaţie a Muzeului de Istorie şi Arheologie Bacău.

Str. N. Titulescu, nr. 23 Cod. 5 500
BACĂU — ROMÂNIA

CARPICA

Revue du Musée d'histoire de Bacău.

La rue N. Titulescu, 23, 5 500,
BACĂU — ROMÂNIA

Redactor responsabil VIOREL CÂPITANU
Secretar ştiinţific : IOAN UNGUREANU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA XXI

ISTORIE

SUMAR

CORNELIU STOICA, Evoluția localității Tîrgu Ocna în evul mediu (Pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea) 5

VILICA MUNTEANU, Cu privire la unele relații dintre Constantin Brîncoveanu și dregătorii otomani din cetățile de pe malul drept al Dunării 37

IOAN MURARIU, Harta administrativă a Moldovei în anul 1816 51

GHEORGHE BURLACU, MIHAI SORIN RĂDULESCU, Ioneștii de la Brad, studiu genealogic și istoric 57

IOAN MITREA, Rădăcinile Marii Uniri din 1918 95

GHEORGHE PLATON, Unitatea — idee și acțiune în epoca modernă 103

ION AGRIGOROAIEI, Contextul intern și internațional al înfăptuirii MARII UNIRI 123

DUMITRU ZAHARIA, Acțiuni diplomatice și militare românești în Italia în vederea întregirii neamului 131

RECENZII

VIRGIL MIHAILESCU BÎRLIBA, Dacia răsăriteană în secolele VI—I î.e.n.. Economie și monedă, Iași, 1990, 180 p. (Sever Dumitrașcu) 135

IOAN TODERAȘCU, Unitatea românească medievală, București, 1988. 243 p. (Nelu Zugravu) 139

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA XXI

HISTOIRE

SOMMAIRE — CONTENTS — INHALT

CORNELIU STOICA, Evolution de la localité de Tîrgu Ocna pendant la moyen age (jusq'au milieu du XVIII-ième siècle)

VILICA MUNTEANU, Constantin Brîncoveanu et les employants ottomans des forteresses qui se trouvent sur la rive droite Danube

IOAN MURARIU, La carte administrative de la Moldavie en 1816

GHEORGHE BURLACU, MIHAI SORIN, Les Ionesco de Brad, ètude généalogiques et histoirique

IOAN MITREA, Les racines de la Grande Union de 1918

GHEORGHE PLATON, L'unité nationale — opinion et action à l'époque moderne

ION AGRIGOROAIEI, Le contexte interne et international de la realisation de la Grande Union nationale

DUMITRU ZAHARIA, Actions diplomatiques et militaires roumaines déployées en Italie pour l'achévement de la nation

COMPTES — RENDUS

VIRGIL MIHĂILESCU BÎRLIBA, Dacia răsăriteană în secolele VI—I î.e.n., Economie și monedă, Iași, 1990, 180p (Sever Dumitrașcu)

IOAN TODIRAȘCU, Unitatea românească medievală, București, 1988, 243 p. (Nelu Zugravu)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EVOLUȚIA LOCALITĂȚII TÎRGU OCNA ÎN EVUL MEDIU (PÎNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA)

de CORNELIU STOICA

Formarea unui oraș este un fenomen evolutiv, continuu, urmare a unei perioade mai mult sau mai puțin îndelungate de urbanizare.

Pe actualul teritoriu administrativ al orașului Tîrgu Ocna [1] au existat de-a lungul timpului un număr însemnat de așezări care au fost generate de poziția geografică și condițiile naturale locale favorabile. Din neolitic și pînă astăzi zona Tîrgu Ocna a fost continuu și intens locuită [2].

1. Orașul Tîrgu Ocna, avînd coordonatele geografice de 26°37' longitudine estică și de 46°17' latitudine nordică, este situat în partea central-vestică a Moldovei, pe cursul mijlociu al rîului Trotuș, la o altitudine de 253 m (Ileana Marinescu, *Unele aspecte fizico-geografice ale orașului Tg. Ocna*, în „Studii și cercetări geografice", Bacău, 1973, p. 177). Zona orașului corespunde subunității de contact dintre flișul marginal și Subcarpați. Orașul este străjuit din trei părți de ultimele prelungiri ale Munților Trotușului, Culmea Berzunțului la NV și Munții Nemirei la S și SV (*Geografia României*, III, București, 1987, p. 155). Spre V se află defileul Trotușului de la Cireșoaia, iar spre E, valea Trotușului, un adevărat culoar depresionar, prin extensiunea luncii și teraselor, se lărgește treptat, avînd o direcție transversală sensului de desfășurare a Subcarpaților (Alexandru Roșu, *Geografia fizică a României*, București, 1973, p. 302). Un relief deluros flanchează culoarul Trotușului spre N, marcînd limita acestuia cu depresiunea subcarpatică Tazlău. Trotușul și-a creat un număr mare de terase, mai importante fiind terasele inferioare pe care se află orașul Tîrgu Ocna și terasa medie de 60—75 m. Inițial, așezările „preistorice" au apărut pe terasa medie de 60—75 m (Podei), iar în evul mediu vetrele vechilor așezări de pe teritoriul orașului au apărut pe terasa mai înaltă, de 10—12 m, a Trotușului, atît pe malul stîng (satul Ocna), cît și pe cel drept (satul Tisești).

În urma organizării administrativ-teritoriale din 1968 Tîrgu Ocna are o circumscripție administrativă de 50,25 km², cuprinzînd teritoriul orașului propriu-zis și a celor două localități componente, Poieni și Vîlcele (*Republicare — Legea nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România*, în „Buletinul Oficial" nr. 54—55, Partea I, din 27 iulie 1981, p. 24). Fostele localități Geoseni, Gura Slănicului și Tisești au fost înglobate orașului, iar Mosoare și Păcuri localității componente Poieni (*ibidem*, p. 183).

2. Din 1933 și pînă astăzi zona Tîrgu Ocna a fost periodic și sistematic cercetată de numeroși arheologi (Constantin Matasă, Radu Vulpe, Marton Roska, Ioan Șandru, Anton Nițu, Mihai Zamoșteanu, Ștefan Cucoș, Dan Monah, Silvia Antonescu).

Dacă descoperirea unor aschii lamelare și a unor fragmente de unelte de silex pe muchia NE a Dealului Coșna, aparținînd paleoliticului superior, similare cu cele descoperite pe Dealul Belci, indică popasuri ale unor grupuri de vînători paleolitici în trecere prin această zonă, așezările descoperite la Podei, Titelca și Pîriu Boghii atestă o locuire continuă pe aceste locuri din neolitic și pînă la în-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Între așezările vechi, cea de pe Titelca [3], s-a apropiat de nivelul cvasiurban. Această importantă așezare geto-dacă din secolele I î.e.n. — I e.n., aparține *subgenerației așezărilor cvasiurbane geto-dace* [4]. Ca și celelalte așezări mai importante ale geto-dacilor din Moldova Poiana-Nicorești, Bîtca-Doamnei, Răcătău, Bradu și Tirighina-Barboși, așezarea de la Titelca întrunește aceleași caracteristici o cetățuie fortificată pe dealul Titelca pentru supravegherea căilor de comunicație de pe valea Oituzului și de pe cursul mijlociu al Trotușului, însoțită de așezări civile în apropiere (poiana Chichilău și Podei) [5]. Aceste dave geto-dacice constituiau adevărate centre economice, politico-militare și administrative zonale. Cetățuia de la Titelca își exercită influența asupra unei părți a bazinului mijlociu al Trotușului, avînd un rol important în supravegherea drumului comercial de pe valea Oituzului. Evoluția acestei așezări a fost curmată brutal în timpul celui de-al doilea război daco-roman (105 — 106 e.n.) prin distrugerea ei de către trupele romane ce înaintau pe valea Oituzului [6]. Numeroasele descoperiri arheologice din ultimele două decenii probează continuitatea neîntreruptă a populației autohtone din această zonă în secolele II—IX [7].

ceputul evului mediu (Ioan Șandru, *Contribuții geografice economice asupra evoluției așezărilor omenești în depresiunea Onești*, în ASUI, Istorie, s. II, t. VII, fasc. 1, 1961, p. 220 ; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 369, 368c). Pe terasa Podei s-au descoperit : o așezare de tip Cucuteni B (C. Mătasă, *Așezarea eneolitică Cucuteni B de la Tîrgu Ocna — Podei*, în AM, II—III, 1964, p. 11—66 ; Ioan Șandru, *op. cit.*, p. 220 ; D. Monah, S. Antonescu, *Stațiunea arheologică Podei Tg. Ocna*, în „Documente noi descoperite și informații arheologice", București, 1979, p. 75 ; Dan Monah, Ștefan Cucoș, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași, 1985, p. 153, nr. 1027), o altă așezare aparținînd primei perioade a culturii Monteoru din bronzul mijlociu (N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 369 ; R. Vulpe, *O secure de bronz descoperită la Tg. Ocna*, în „Buletinul muzeului regional Alba Iulia", III, 1946 ; V. Căpitanu, *Noi descoperiri de topoare de aramă și bronz în județul Bacău*, în Carpica, VIII, 1976, p. 32) și tot la Podei s-au descoperit elemente ale culturii hallstattiene (N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbo- Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 360a, Tezaurele monetare descoperite la Oituz și Viișoara atestă schimburile comerciale cu coloniile grecești în secolele III—II î.e.n. (B. Mitrea, în SCN, 2, 1958, p. 27—93 și 5, 1971, p. 21—40).

3. Cetățuia dacică de la Titelca a fost identificată, după coordonatele geografului Claudiu Ptolemeu *(Izvoare privind istoria României*, I, București, 1964, p. 545), cu Utidava (vezi Al. Vulpe, *Ptolemy and the ancient history of Moldavia*, în „Studii clasice", VI, 1964, p. 239, 243—245 ; A. Nițu, M. Zamoșteanu, *Sondajul în cetățuia getică de la Tisești*, în MCA, VI, 1969, p. 375—382 ; N. Gostar, *Cetăți dacice din Moldova*, București, 1969, p. 28 ; Florentina Preda, *Așezări fortificate la geto-daci*, în AUB, Istorie, XXVIII, 1979, p. 73 ; C. Buzdugan, *Fortificații geto-dacice în Moldova*, în „Carpica", XV, 1983, p. 125—130 ; *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X)*, București 1976, p. 574, 603.

4. Al. Ungureanu, *Orașele din Moldova. Studiu de geografie economică*, București, 1980, p. 24.

5. N. Gostar, *op. cit.*, p. 28 ; A. Nițu, Mihai Zamoșteanu, *op. cit.*, p. 375—382.

6. N. ostar, *op. cit.*, p. 28 ; idem, *Cetăți dacice din Moldova și cel de-al doilea război dacic*, în Mem Ant, I, 1969, p. 93.

7. Tezaurele monetare romane datînd din secolele II—III, descoperite la Tîrgu Ocna, Viișoara și Tuta, pot fi atribuite carpilor (I. Winkler, *Contribuții numismatice*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În evul mediu, pe actualul teritoriu al oraşului, au fost întemeiate sate vechi, atestate documentar încă de la începutul secolului XV (Stoeneşti la 15 martie 1410 [8], Tiseşti la 3 septembrie 1448 [9]). Celelalte aşezări sînt menţionate ceva mai tîrziu, Gura Slănicului şi Mosoare la sfîrşitul secolului XVIII, Geoseni, Văleni, Ţărăncuţa, Poieni şi Păcuri în secolul XIX, iar Gălean în acest secol.

Începuturile localităţii Tîrgu Ocna coboară pînă în primul deceniu al secolului XV, Stoeneşti, atestat la 15 martie 1410 reprezentînd, după părerea noastră, vechea denumire a satului Ocna care este menţionat abia la 18 ianuarie 1599 [10].

Despre identitatea dintre denumirea aşezării şi locul de exploatare a sării vom discuta pe larg în cuprinsul acestui studiu. Ţinem să subliniem vechimea mult mai mare a aşezării Ocna decît cea acreditată de majoritatea autorilor care s-au referit la începuturile sale [11].

---

la istoria Daciei, în SCBC, ser. III, 1—2, VI, 1955, p. 150, nr. 186; Ioan Clodariu, *Relaţii comerciale ale Daciei cu lumea elenistică şi romană*, Cluj, 1974, p. 295—299). Singura aşezare din secolele II—III e.n. în această zonă este cea descoperită în punctul La Conducte-Pîrîul Boghii (Ioan Mitrea, Constantin Eminovici, *Cercetări arheologice de la Pîrîul Boghii-Pîrgăreşti*, în „Carpica", XV, 1983, p. 153—162). Continuitatea populaţiei autohtone este probată şi de descoperirile arheologice de la Pîrîul Boghii şi Viişoara, aşezările descoperite aparţinînd *culturii autohtone de* Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret în secolele VI—IX tip romanic* (sec. VI—VII) şi *culturii vechi româneşti* (sec. VIII—IX) *ibidem*; Ioan *e.n.*, în „Carpica", XII, 1980, p. 55—190). Aşezările aparţineau unor comunităţi rurale organizate încă în cursul sec. VIII—IX în obşti teritoriale, integrate unor formaţiuni politice prefeudale, numite de Nicolae Iorga „romanii populare" şi care reprezentau „una din trăsăturile caracteristice ale noii perioade" *(ibidem*, p. 126; N. Iorga, *Studii asupra evului mediu românesc*, Ediţie îngrijită de Şerban Papacostea, Bucureşti, 1984, p. 28. Întreaga epocă veche este tratată pe larg în lucrarea noastră, în manuscris, *Tîrgu Ocna, Monografie* (XIV — 325 p. dactilo + 20 schiţe şi hărţi).

8. DRH, A.I., p. 40—41 (nr. 28). Toate volumele din colecţiile DIR şi DRH, citate în continuare, aparţin aceleiaşi serii *A. Moldova*

9. *Ibidem*, p. 405—407 (nr. 284).

10. DIR, 4/XVI, p. 243 (nr. 298).

11. Extrem de puţine lucrări se referă la începuturile localităţii Tîrgu Ocna, insistînd mai mult pe istoricul exploatării sării (Gh. Ghibănescu, *Tîrgu Ocna. Studiu istoric*, în „Arhiva Societăţii ştiinţifice şi literare", Iaşi, II, 1890—1891, p. 599; Th. Codrescu, *Uricariul*, XXIII, Iaşi, 1895, p. 116—117, *Chestia domeniului Tîrgului-Ocna*, *Bucureşti*, 1900, p. 40; N. Iorga, *Privilegiile şavgăilor de la Tg. Ocna*, în ARMSI, s. II, t. XXXVII, nr. 9, 1915, p. 248; Gheorghe Iordache, *Icoane tîrgocnene*, Bucureşti, 1940, p. 10; D. Vitcu, *Exploatarea sării în Moldova pînă la 1828*, în AIIAI, XI, 1974, p. 16—17; idem, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, în AIIAI, Supliment IX, Iaşi, 1987, p. 31—32. *Îndrumător în Arhivele Statului judeţul Bacău*, Bucureşti, 1979, p. 77). Unii autori (Th. Codrescu, D. Vitcu) plasează începutul aşezării la sfîrşitul secolului XVI, legînd-o de mutarea cămărăşiei de la tîrgul Trotuş, iar alţii (Gh. Ghibănescu, N. Iorga şi D. Zaharia în *Îndrumător în Arhivele Statului Judeţul Bacău)* la mijlocul secolului XVII bazîndu-se pe informaţiile misionarului Marco Bandini din 1646 sau pe alte documente din secolul XVII. Că vechimea aşezării este mult mai mare, coborînd pînă la începutul secolului XV, încercăm să demonstrăm în studiul de faţă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tîrgu Ocna aparţine generaţiei oraşelor feudale din Moldova, din punct de vedere cronologic şi genetic încadrîndu-se în *subgeneraţia aşezărilor urbane complementare* (din secolele XVI — XVIII) [12]. Procesul de urbanizare s-a produs în secolul XVII pe seama intensificării exploatării sării, cu mult înainte de prima menţiune ca tîrg a aşezării (începutul secolului XVIII).

În evoluţia localităţii Tîrgu Ocna se pot distinge, după părerea noastră, trei stadii : a) de sat (1410 — cca 1709) ; b) de tîrg (cca 1709 — cca 1774) şi c) de oraş (de la 1774 pînă astăzi) [13].

Existenţa masivului de sare [14], cu posibilităţi uşoare de exploatare, calitatea sării, instituirea monopolului domnesc la mijlocul secolului XV, veniturile însemnate aduse domniei prin comercializarea sării, exportul ei în cantităţi tot mai mari în Polonia, Ucraina şi Turcia, au fost tot atîţia factori care au contribuit la dezvoltarea aşezării nucleu, din apropierea salinei, aşezare care se va extinde treptat, înglobînd şi aşezări mai vechi sau mai noi constituite pe teritoriul actual al oraşului.

Prezenţa unor imoprtante drumuri comerciale medievale ca „drumul Braşovului", „drumul Ghimeşului", constituirea „drumului Ocnei" şi a altor drumuri ale sării [15], nevoia unor meşteşugari şi negustori care să deservească comunitatea de lucrători ai ocnei, vor contribui la rîndul lor la accelerarea procesului de urbanizare a satului Ocna în secolul XVII. Existenţa pasului Oituz şi a importantului drum comercial ce-l străbătea au favorizat apariţia tîrgurilor dublete Tîrgu Trotuş (din secolul XVIII i se substituie Tîrgu Ocna) şi Tîrgu Secuiesc [16], dar şi mobili-

12. Al. Ungureanu, *op. cit.*, p. 29. Unii autori includ în mod greşit Tîrgu Ocna în generaţia oraşelor capitaliste ; cf. *Bacău, Monografie*, Bucureşti, 1980, p. 89.

13. Unii autori consideră, în mod eronat, că Tîrgu Ocna devine oraş la 30 ianuarie 1846, dată la care se înfiinţează eforia, dovedind prin aceasta o necunoaştere a realităţilor epocii. La sfîrşitul secolului XVIII Tîrgu Ocna poate fi considerat printre oraşele mari ale Moldovei ; cf. Ecaterina Negruţi, *Clasificarea localităţilor urbane din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Consideraţii demografice*, în AIIAI, XII, 1975, p. 11.

14. Masivul de sare Tîrgu Ocna (Vîlcele) se extinde pe direcţia N—S pe circa 1 km şi pe direcţia E—V pe circa 600 m, avînd în partea centrală o grosime de circa 350 m. Volumul rezervelor de sare este de 188 milioane tone cu un conţinut de 97,89% NaCl. La sud de Trotuş se continuă cu masivul de sare ura Slănic care conţine o lamă de sare impură de dimensiuni mult mai mari. Volumul rezervelor de sare este de 493 milioane tone sare, cu un conţinut mediu de 83,4% NaCl şi 12,6% insolubil. Cf Coriolan Stoica, Ion Gherasie, *Sarea şi sărurile de potasiu din România*, Bucureşti, 1981, p. 52—54. Din punct de vedere al calităţii sării şi a posibilităţilor de exploatare, masivul de sare Tîrgu Ocna (Vîlcele) se detaşează faţă de celelalte masive de sare din zonă. El a fost exploatat continuu din secolul XV pînă astăzi.

15. Vezi o prezentare generală a drumurilor din zona trotuşeană la Corneliu Stoica, *Contribuţii privind habitatul medieval trotuşean (1359—1740)*, în „Carpica", XVIII—XIX, 1986—1987, p. 304.

16. Vasile Cucu, Cezar Popescu, *Urbanism*, Partea I, Bucureşti, 1975, p. 185 ; Ş. I. Şandru, *Trecătoarea Oituz. Consideraţii de geografie economică*, în AŞUI, Geografie. 1973.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tatea unor mișcări ale populației de o parte și de alta a Carpaților Orientali [17].

Ridicarea tîrgului Ocna a contribuit la decăderea tîrgului Trotuș aflat în apropiere.

Ni se pare interesant să arătăm că de-a lungul timpului, în bazinul mijlociu al Trotușului, trei localități și-au exercitat pe rînd rolul de centre de atracție zonală Tîrgu Trotuș (sec. XV—XVII), Tîrgu Ocna (sec. XVIII — 1956 și Onești (după 1956). Ridicarea noului centru de atracție zonală a marcat stagnarea sau decăderea celui mai vechi, așa cum a fost cazul cu Tîrgu Trotuș (în sec. XVIII) și chiar cu Tîrgu Ocna (după 1956).

Cele 15 oiconime atestate de documentele istorice și izvoarele cartografice de-a lungul veacurilor, după origine, pot fi grupate în 5 categorii [18] a) 3 oiconime (Stoenești, Tisești, Gălean) provenite din antroponime, primele două fiind cele mai vechi forme atestate documentar (1410 și 1448); b) 3 oiconime (Tîrgu Ocna, Mosoare și Păcuri) care caracterizează domenii ale activității economice (primul se referă la exploatarea sării, celelalte două la cea a petrolului) [19]; c) 2 oiconime (Geoseni, Văleni) arată originea locală a locuitorilor [20]; d) 6 oiconime (Gura Slănicului, Măgura, Poieni, Prislop, Valea Oancii, Vîlcele) caracterizează natura locului (forme de relief, hidrografie, vegetație); un oiconim (Țărăncuța) provenit dintr-un cognomen.

În general, marea majoritate a toponimelor din zona Tîrgu Ocna (nume de munți, dealuri, văi, ape, așezări umane, terenuri agricole, fînețe, pășuni, drumuri etc.) sînt după origine românești și în număr mai mic slave sau maghiare.

În evul mediu localitatea Tîrgu Ocna a avut o evoluție marcată de perioade de dezvoltare rapidă, dar și de stagnare. După o evoluție lentă timp de aproape două secole (1410—1600), așezarea intră într-un proces de urbanizare în secolul XVII, pentru ca, în secolul XVIII, să înregistreze o adevărată explozie demografică și teritorială (dublarea populației și de peste zece ori a teritoriului) [21].

---

17. Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, București, 1983, p. 14; vezi și I. Șandru, *Rolul pasurilor și trecătorilor carpatice în mobilitatea populației*, în AȘUI, Geografie, 1974; idem, *Carpații în unitatea și continuitatea poporului român. Considerații de geografie istorică*, în „Terra", 1/XVIII, 1986, p. 3—10

18. Am utilizat clasificarea ciocnirilor după Gh. Dragu, *Toponimie geografică*, Partea I-a, București, 1973, Anexa nr. 1.

19. Sînt oiconime relativ vechi (primul, atestat pentru prima oară la 1502, iar celelalte două ca toponime în secolul XVII și ca oiconime în secolul XIX). Toate provin din apelative (Ocna de la „ocnă", mină de la sare, salină, originar din limba slavă (okno „fereastră"), dar termenul ajuns prin intermediul limbii maghiare; *Mosoare* din mosor „piesă cilindrică de lemn sau metal, cu capetele în formă de discuri pe care se înfășoară frînghie sau sîrmă" *Păcuri* din păcură (existența gropilor de extracție a păcurii).

20. Au apărut în secolul XIX ca urmare a extinderii orașului pe terasele mai joase ale Trotușului, de 5—6 m și 2—3 m.

21. Al. Ungureanu, *op. cit.*, p. 49 (tabelul nr. 1)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În cele ce urmează vom încerca să surprindem elementele cele mai importante din evoluția localității Tîrgu Ocna în evul mediu, insistînd puțin și asupra perioadei care a precedat primele atestări documentare ale celor mai vechi așezări din zonă.

Perioada istorică cuprinsă între secolele VII—X reprezintă o epocă de cristalizare a relațiilor feudale [22]. Are loc o creștere demografică de pînă la 50 % față de epoca anterioară [23] și sînt sesizate primele tendințe de organizare politică, de formare a uniunilor de vale, confederațiilor de obști, cnezatelor și voievodatelor [24].

O concentrare demografică apare în regiunea de confluență a Oituzului cu Trotușul și pe valea Oituzului pînă la joncțiunea cu așezările din Transilvania [25]. Întîlnim un număr de 9 așezări (Gura Văii, Malu, Oituz, Florești [26], Florești — „via mică", Borzești, Bogdănești, Pîrîu Boghii și Viișoara) [27] ceea ce poate indica existența unei formațiuni cneziale [28]. În secolele XI—XIII în această zonă, incluzînd probabil și pe cea dintre Adjud — Sascut — Bacău, a existat un cnezat sau voievodat [29].

În perioada cuprinsă între secolele XI—XIV se maturizează structurile social-economice și politice feudale în cadrul societății românești. În prima ei parte, această perioadă este dominată politic de impactul ultimului val de migratori unguri, pecenegi, cumani, tătari a căror suprapunere peste societatea românească, de multe ori doar nominală, a avut unele urmări asupra dexvoltării autohtone [30].

Așa cum resturile slave pe cale de asimilare în sînul populației băștinașe au lăsat urme în toponimia locală (vezi hidronimele Slănic si Vîlcica), la fel și neamurile turanice au fost în parte asimilate de populația autohtonă lăsînd și ele urme în toponimie, așa cum sînt hidronimele Uz, Oituz, Tazlău, Turlui sau oiconimele Coman și Comănești [31].

Consolidarea relațiilor feudale la est de Carpați a fost un timp frînată de trecerile succesive ale uzilor și cumanilor, dar mai ales de marea invazie a tătarilor din 1241. O armată tătară condusă de Bochetor s-a

22. Ștefan Olteanu, *Etapele procesului de formare a statelor feudale românești*, în RdI, 2/30, 1977, p. 318—319.

23. *Ibidem*, p. 319

24. *Istoria dreptului românesc*, I, București, 1980, p. 157

25. Ștefan Olteanu, *Societatea românească la cumpăna de milenii (secolul VIII—XI)*, București, 1983, p. 211 ; idem, *Etapele...*, p. 322

26. Ștefan Olteanu, *Societatea românească...*, p. 51, n. 23 ; Dan Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, în SCIV, 2/19, 1968, p. 239 ; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 365

27. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 363 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 130—136 ; Ioan Sandru, *Contribuții geografice...*, p 221 ; Ioan Mitrea, Constantin Eminovici, *op. cit.*, p. 153—162.

28. Dan Gh. Teodor, *Un cnezat românesc la est de Carpați în veacurile IX—XI e.n.*, în AIIAI, XX, 1983, p. 86.

29. Gheorghe Burlacu, *Contribuții la cunoașterea Cobilei de pe Siretul Mijlociu (sec. XV—XIX* (II), în „Carpica", XVII, p. 137.

30. Ștefan Olteanu, *Etapele...*, p. 384.

31. Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, p. 110—125 ; C. Cihodaru, *Observații cu privire la procesul de formare și de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI—XIV*, în AIIAI, XVI 1979, p. 172.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

îndreptat, după traversarea Siretului, spre sud, unde a învins într-o luptă o oaste românească avînd în spirjin și contigente de cumani [32]. „După ce a supus oastea ce se strînse la luptă", ocupînd ținutul din bazinul inferior al Siretului, armata lui Bochetor traversează, la 31 martie 1241, Carpații, prin pasul Oituz, în ciuda rezistenței opuse de către români și secui (Olaci et Seculi"), după mărturia cronicii lui Johannes Longus din Ypres [33]. La fel, în 1242, cînd are loc retragerea grupărilor mongole, românii și secuii au închis pasurile din Carpații Orientali, inclusiv cel al Oituzului, pricinuind mari pierderi trupelor dușmane [34]. Mult timp valea Trotușului și cea a Oituzului au constituit căile de invazii ale tătarilor spre Transilvania. Nu este de mirare că maghiarii au numit Trotușul „rîul tătarilor" [35] și că primele acțiuni militare ale regatului maghiar împotriva tătarilor au fost întreprinse în această zonă. O primă campanie maghiară a avut loc în anul 1324, în sud-vestul Moldovei, sub conducerea lui Phynta de Mende [36]. Tot prin pasul Oituz a venit Dragoș în Moldova în urma luptelor purtate cu tătarii în anii 1345—1347 [37]. Victoria repurtată contra tătarilor a dus la organizarea la sud-est de Carpați a unei enclave controlată de forțe maghiare [38]. Zona trotușeană aparținea acestei „mărci" de hotar aflată sub conducerea maghiară. Prin aceste acțiuni, regele Ludovic I spera să reînvie pretinse drepturi arpadiene în regiunile nord și est carpatice, unde-și găsiseră refugiu și-și creaseră o viață nouă și numeroși români plecați din Transilvania și Maramureș [39].

Cauza deplasării spre răsărit a acestei mari mase de oameni trebuie căutată în înăsprirea relațiilor de producție feudală [40], nu numai în asuprirea de ordin religios [41]. În zona trotușeană s-au stabilit un număr mare de români „ungureni", maghiari și secui, a căror prezență în tîrguri (Adjud, Trotuș) [42] și în satele acestei zone este semnalată frecvent în documentele și în relatările unor călători străini pînă către sfîrșitul secolului XVIII [43].

---

32. Rogerius, *Carmen miserabile*, în *Izvoarele istoriei românilor*, ed. G Popa-Lisseanu, vol. V, București, 1975, p. 71—72 ; vezi și *Insoria României*, II, București, 1962, p. 120.

33. *Istoria militară a poporului român*, I, București, 1984, p. 318—319

34. *Ibidem*, p. 320

35. Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Craiova, 1973, p. 133 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. 247, n. 1.

36. *Istoria militară a poporului român*, I, p. 357

37. Ștefan S. Gorovei, *Începuturile cronologice ale istoriei Moldovei din veacul al XIV-lea* în AIIAI, X, 1973, p. 105 ; idem, *Dragoș și Bogdan întemeietorii Moldovei*, București, 1973, p. 84—87 ; N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei pînă la Ștefan cel Mare* (1359—1457), Iași, 1978, p. 16.

38. N. Grigoraș, op. cit., p. 17.

39. *Ibidem*, p. 19

40. C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 122

41. Alexandru Gonța, *Afirmarea existenței statului moldovean în luptele dintre catolici și ortodocși pînă la întemeiere. Voievodatul lui Dragoș*, în MMS, 5—12/XXXVI, 1960, p. 555—560.

42. C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 120.

43. Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 312—313 (tabelul 3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Așa se confirmă unele tradiții locale care arată că începutul exploatării sistematice a sării în zona tîrgoveană se datorează unor mineri ardeleni [44], probabil maramureșeni, care aveau o veche tradiție în extragerea sării [45]. Aceștia, împreună cu unii localnici, sînt „ocolașii de Trotuș" [46], amintiți pe la sfîrșitul secolului XIV și care comercializau o parte din sarea extrasă. Alături de ei, între mineri, vom întîlni și mulți secui [47]. Aceștia trec în număr mare în Moldova la sfîrșitul se olului XV (înainte de 1492) părăsindu-și locurile de baștină din cauza persecuțiilor lui Ștefan Bathory, voievodul Transilvaniei [48]. Mulți dintre ei, pricepuți în arta mineritului, vor constitui rufetul lucrătorilor de la ocnă încă din timpul domniei lui Ștefan cel Mare. Abia din această perioadă putem vorbi despre șavgăi, „adevărații mineri", și despre începutul exploatării masivului de sare de pe coasta nord-vestică a dealului Fețele Tîrgului.

Astfel se pot explica unii termeni de origine maghiară ca șavgău [49] pentru miner sau birău [50] pentru șeful rufetului. Gheorghe Ghibănescu afirma, nu fără temei, că unii termeni ca ocnă, șavgău, birău, ca și modul speciific de organizare a rufetului, au fost preluați de localnici de la secui [51].

Între anii 1359—1365 Bogdan I sprijinit pe „vitejii" maramureșeni și pe forțele locale din zona trotușeană a respins toate atacurile inițiate de regele Ludovic I la pasul Oituz.

Înfrîngerea trupelor maghiare a dus la consolidarea independenței statului feudal Moldova. Pentru meritele lor militare unii „viteji" maramureșeni vor primi moșii de la urmașii lui Bogdan I sau își vor cumpăra ei înșiși încă de la sfîrșitul secolului XIV și începutul secolului XV [52].

Într-un act emis la 15 martie 1410, Alexandru cel Bun întărește lui Domoncuș, stolnicul și fraților săi Blaj și Ia ob, toți fiii lui Ghelebi Miclouș român-transilvănean, venit în Moldova cu Bogdan voievod, sa-

44. *Chestia domeniului Tîrgului-Ocna*, p. 39.

45. Cf. Al. Doboși, *Exploatarea ocnelor de sare din Transilvania în evul mediu (sec. XIV—XV)*, în SCIM, 1/II, 1951, p. 125—166.

46. A. Obreja, *Ocnele Moldovei*, în N. Sutu, *Notiții statistice asupra Moldovei*, Iași, 1852, pa 149 ; vezi și D. Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei...*, p. 26.

47. Mineri, dar și meșteșugari (secui, unguri) sau așezat în tîrgurile și satele trotușene lăsînd urmași care-și vor păstra un timp individualitatea etnică (datuiau majoritatea populației zonei. Despre aceste „descălecări" de populație de peste munți, în evul mediu, vezi Ștefan S. Gorovei, *Tradiția „descălecatului" : întetorită religiei)*, fiind asimilați în cele din urmă de românii ortodocși care constilesuri și confuzii, în AIIAI, XX, 1983, p. 103—104. Unii autori exagerează cînd afirmă că majoritatea locuitorilor din Tîrgu Ocna în evul mediu erau ceangăi, identificînd în mod greșit termenul de ceangău cu cel de șavgău (cf. Constantin Andreescu, *Moșia Teseștii din ținutul Bacăului*, în AR, t. IX, partea II-a,

48. Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII—XX*, Ediția II-a, București, 1977, p. 78.

49. În documente apare în variantele „șaugău" și „șalgău", provenind din maghiarul sóvágó. Cf. *Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780), Termeni regionali*, București, 1987, p. 280.

50. Și termenul „birău" provine tot din maghiară (vezi biró) ; cf. bidem, p. 75.

51. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 596—598.

52. Ștefan Mateș, *op. cit.*, p. 76

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tele Stănișorești, Iaslăuți, Grozești și Stoenești de la Vlicic (Vîlcica), așezate de-a lungul sau în apropierea pasului Oituz, important punct strategic, „pentru că au slujit ei mai înainte... domnilor ce au fost mai înainte... cu dreaptă și credincioasă slujbă“ [53]. Din acest act rezultă că Ghelebi Miclouș a fost un viteaz (miles) dintre cavalerii maramureșeni pus să străjuiască la pasul Oituzului, în locul unui boier local, împotriva tentativelor regelui maghiar Ludovic cel Mare [54]. Satele depindeau din punct de vedere militar de curtea de la tîrgul Trotuș, punct de vamă amintit în privilegiul dat lovenilor de către Alexandru cel Bun, în 1408 [55], și cea mai importantă așezare din zona trotușeană. Acest document din 1410 este important nu numai pentru că ne arată procesul constituirii feudalității locale [56] prin danii domnești, dar și prin faptul că satul Stoenești, situat pe pîrîul Vîlcica, reprezintă, după părerea noastră, vechea denumire a satului Ocna [57]. La 3 septembrie 1448 domnitorul Petru al II-lea întărește tot unor frați de origine ardeleană, Ulea și Iuga Uungureanu, satul Tisești [58]. Aceste documente dovedesc existența unor sate vechi pe teritoriul actual al orașului, existente probabil și în secolul al XIV-lea [59].

Pentru a argumenta că Stoeneștii reprezintă vechea denumire a satului Ocna va trebui să ne referim la vechimea exploatării sării în această zonă [60].

Dacă nu se poate stabili cu certitudine proveniența sării încărcată în anii 1360—1361 la Chilia de către negustori genovezi, sare care putea proveni fie din zona Tîrgu Ocna, fie din Dobrogea [61], în schimb se poate admite exploatarea sării de către locuitorii băștinași, pentru consumul

53. DRH, I, p. 40—41 (nr. 28).

54. Alexandru I. Gonța, *Satul în Moldova medievală, Instituțiile,* București, 1986 p. 173.

55. M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare,* II, Iași 1932, p. 630—637 (nr. 176).

56. Avem în pregătire o lucrare intitulată *Civilizație și cultură medievală trotușeană (1359—1740)* care va trata multe aspecte inedite privitoare la isoria zonei trotușene în evul mediu.

57. Vezi lucrarea noastră, în manuscris, *Dicționar istoric al localităților trotușene,* sub voce.

58. DRH, I, p. 405—407 (nr. 284).

59. Chiar și în cazul în care s-ar infirma localizarea satului Stoenești pe Vîlcica (lucru puțin probabil) sau identitatea între satele Stoenești și Ocna, acestea nu ar schimba cu nimic datele problemei.

60. Vechimea exploatării sării în această zonă coboară pînă în vremea dacilor. Existența unor așezări și cetăți geto-dacice în preajma masivelor de sare și descoperirea unor tezaure monetare sau a unor monede izolate în localități pe teritoriul cărora se află masive de sare sau izvoare sărate l-au determinat pe B. Mitrea să facă o legătură între aceste descoperiri monetare și comerțul de sare practicat de daci (Ioan Glodariu, *op. cit., p. 107—108).* Nimic nu contravine ideii că și în zona Tîrgu Ocna se exploata sarea care ajungea în Balcani prin intermediul negustorilor greci. Despre o exploatare sistematică și despre comercializarea sării pe scară largă din această zonă nu se poate vorbi pînă în secolul XV.

61. Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu, *Din istoria minieritului în România,* București 1970, p. 117—118.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

propriu, prisosul comercializîndu-l, în cursul secolului XIV [62], dar mai ales în secolul XV. Astfel, într-un document din 30 septembrie 1453, domnitorul Alexăndrel acorda mănăstirii Moldoviţa scutire de vamă pentru trei care de sare care ar proveni de „pe la toate ocnele de sare" [63] Deci existau, în afara zonei Tîrgu Ocna, şi alte zone în care era extrasă sarea, cum erau Vrancea, Neamţ şi Suceava. Scutire de vamă pentru carele de sare a acordat domnia unor mănăstiri în anii 1454 [64] şi 1466 [65], iar negoţul de sare era amintit într-un document din 23 februarie 1453 [66]. Nu putem şti cu precizie dacă în toate cazurile este vorba şi de ocna din această zonă, dar pînă la numirea expresă a ocnei de la Trotuş (= ţinutul Trotuş, n.n.), la 17 noiembrie 1502 [67], mai avem un document extern, datînd din 1480, care aminteşte doi negustori, unul braşovean, iar celălalt moldovean, aducînd diferite cantităţi de sare la Braşov [68]. În acest caz, proveniența sării nu poate fi decît din zona Tîrgu Ocna.

Mai este necesar să insistăm şi asupra unui alt aspect. Mulţi autori [69] localizează în mod greşit exploatarea sării la tîrgul Trotuş.

Este posibil ca la Grozeşti să se fi exploatat sarea înainte de secolul XIV fără însă a se putea argumenta existenţa cămărăşiei ocnelor aici [70] pentru că, după părerea noastră, pînă în a doua jumătate a secolului XV nu se poate argumenta înfiinţarea camărăşiei ocnelor, atît timp cît nu se instituise monopolul domnesc.

Este sigur că vechi exploatări ale sării existau la sfîrşitul secolului XIV şi începutul secolului XV în Gura Slănicului şi se pare că avîntul deosebit pe care-l iau aceste exploatări se datoreşte, aşa cum s-a mai arătat unor meşteşugari transilvăneni (maramureşeni, secui) care cunoscînd bine arta mineritului şi avînd conditii favorabile (masive de sare aproape de suprafaţă), au practicat şi au iniţiat şi pe localnici în acest meşteşug [71].

Acestia nu sînt alţii decît „ocolaşii de Trotuş" a căror venituri realizate din comercializarea sării vor atrage atenţia domniei în secolul XV,

62. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 593 ; Gh. Ungureanu, *Rufetul ocnelor din Moldova şi revolta şavaăilor din 1843*, în SMIMd, I, 1957, p. 111.

63. DRH, II, p. 52—53 (nr. 37).

64. *Ibidem*, p. 57—59 (nr. 41)

65. *Ibidem*, p. 189—191 (nr. 134).

66. *Ibidem*, p 38—39 (nr. 29).

67. *Ibidem*, III, p. 503—506 (nr. 283).

68. Gernot Nussbächer, *Un document privind comerţul Brasovului cu Moldova la sfirşitul secolului XV (II)*, în AIAI, XXII/2, 1985, p. 668—669.

69. Nicolae Maghiar, Ştefan Olteanu, *op. cit.*, p. 168 ; V. Gonţa şi Al. Gonta, *Mitropolitul Anastasie Crimca fondatorul celui dintîi spital din Moldova*, în MMS, 1—2 /XXXVIII, 1962, p. 35 ; D. Vitcu, *Exploatarea sării...*, p. 16.

70. A. Nemeşiu, *Monografia salinei Tg. Ocna. Studiu geologic şi tehnic*, 1943, p. 11. Afirmă că „în timpul lui Ştefan cel Mare logofătul Iancu Trotuşeanu, cămăraş al ocnelor, a mutat reşedinţa administraţiei de la Grozeşti la Tg. Trotuş", lucru care nu este confirmat de documente. În schimb mutarea exploatării sării de la Grozeşti la Gura Slănicului pare a fi reală, deşi se pare că este mai mult urmarea intensificării activităţii „ocolaşilor de Trotuş".

71. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 10

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cînd aceasta va prelua întregul proces de exploatare a sării prin instituirea monopolului asupra ocnelor [72].

Nu împărtăşim însă punctul de vedere a lui D. Vitcu care afirmă că „Trotuşul a fost... sediul celor mai vechi şi celor mai puternice exploatări a sării în Moldova, începînd din secolul XIV şi pînă la sfîrşitul sec. XVII, cînd avea să cedeze întîietatea Tîrgului Ocna" [73], pentru că nu se poate dovedi o exploatare efectivă a sării în preajma tîrgului Trotuş (zăcămîntul de sare de la Tuta fiind la adîncime mai mare şi deci greu de exploatat în condiţiile acelei perioade). Cu siguranţă că pînă în secolul XV exploatarea sării s-a făcut în două puncte Grozeşti şi Gura Slănicului. În a doua jumătate a secolului XV se trece la explotarea sării pe coasta nord-vestică a dealului Feţele Tîrgului, masivul de sare de aici fiind uşor de exploatat şi avînd în plus o sare de calitate superioară [74]. De asemenea, nu se poate dovedi documentar existenţa reşedinţei cămării ocnelor la tîrgul Trotuş decît între sfîrşitul secolului XV şi sfîrşitul secolului XVI, fără ca aceasta să însemne că ocnele erau în exploatare în apropierea acestui tîrg. Confuzia provine, credem noi, din identificarea greşită a Trotuşului din expresia „ocna noastră, de la Trotuş" [75], din documentul din 17 noiembrie 1502, cu tîrgul, în loc de ţinutul cu acelaşi nume [76].

De altfel şi Gh. Ghibănescu remarcase cu aproape un veac în urmă că „Niciodată Trotuşul n-a fost oraş de Saline. El îşi are însemnătatea sa în istorie ca oraş de frontieră şi trecătoare vamală, fără a uita şi faptul că era un tîrg curat industrial" (= meşteşugăresc, n.n.) [76].

Unii călători străini ca Paolo Bonnicio din Malta, în 1632 [77], Petru Bogdan Bakšič, în 1441 [78], Marco Bandini, în 1646 [79] şi Evlia Celebi în 1659 [80], arătau clar în relaţiile lor de călătorie că ocna se găsea la apus de tîrgul Trotuş, la o distanţă de 2 mile de la poalele unui munte. De altfel ultimii doi călători dau amănunte şi despre satul existent în apropierea ocnei.

De aceea considerăm că tîrgului Trotuş nu i se poate atribui decît calitatea de primă reşedinţă a cămării ocnelor (între sfîrşitul sec. XV şi sfîrşitul sec. XVI) şi nicidecum de cel mai vechi sediu al exportării sării din Moldova. Dovadă că lucrurile stăteau aşa este mutarea de către

72. *Ibidem, p. 11*
73. *Ibidem*, p. 10.
74. Vezi supra, n. 14.
75. DRH, III, p. 503—506 (nr. 283).
76. Ţinem să atragem atenţia că nu se poate vorbi de ţinutul Trotuş la sfîrşitul secolului XIV pentru că documentul din 1398, corect 1399 (n.n.), invocat de D. Vitcu (*op. cit.*, p. 11, n. 17) este fals (v. DRH, I, p. 417, nr. II). Pentru evoluţia ţinutului Trotuş în secolele XV—XVIII vezi Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 307—308.
76. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 609
77. *Călători străini despre Ţările Române* (=Călători străini) V, Bucureşti, 1973, p. 19—20.
78. *Ibidem*, p. 248—251.
79. V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, în ARMSI, s. II, t. XVI, 1895, p. LIV, 37.
80. *Călători străini*, VI, Bucureşti, 1976, p. 463.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

domnie a cămărăşiei ocnelor, la sfîrşitul secolului XVI, de la tîrgul Trotuş în satul Ocna, deci la locul de exploatare a sării. În nici un caz nu se poate vorbi de „strămutarea centrului de expoatare“ [81] a sării la sfîrşitul secolului XVI, ci doar a administraţiei ocnelor de la tîrgul Trotuş în satul Ocna. Unii autori admit existenţa salinelor în secolul XV, dar exploatate de mineri trotuşeni. Ar trebui să acceptăm ideea că aceşti mineri făceau naveta zilnic la locul de muncă, ceea ce pare absurd pentru epoca dată. Putem, însă, presupune că mineri secui, sprijiniţi de locuitorii din satele existente pe teritoriul actual al oraşului Tîrgu Ocna, asigurau exploatarea ocnelor.

Preluarea de către domnie a procesului de exploatare a ocnelor datează, probabil, de pe la mijlocul secolului XV, după 1453, cu certitudine din timpul domniei lui Ştefan cel Mare şi coincide cu instaurarea monopolului domnesc asupra ocnelor. Documentul din 17 noiembrie 1502 reprezintă reînnoirea unui privilegiu mai vechi întărit mănăstirii Putna pentru 150 de drobi de sare anual [82].

În cursul secolelor XVI—XVII domnia va dărui mănăstirilor diferite cantităţi de sare în mod gratuit. Astfel, mănăstirii Putna i se reînnoieşte privilegiul pentru cei 150 drobi de sare, la 2 februarie 1503 [83], mănăstirii Galata i se acordă la 25 noiembrie 1588 un obroc de 1100 drobi de sare anual [84], mănăstirii „mai jos de Piatra, peste Bistriţa“ la 21 iunie 1595 un număr de 70 de drobi de sare [85], mănăstirii Vînători, la 2 august 1608, 100 drobi de sare anual [86] şi numărul acestor exemple este destul de mare.

Instaurarea monopolului domnesc asupra sării, înfiinţarea „cămării ocnelor“ probabil la sfîrşitul secolului XV, primul cămăraş, Cosmin, fiind însă amintit abia în 1541 [87], au însemnat trecerea satului Stoeneşti, ca de altfel întreaga zonă Tîrgu Ocna în proprietatea domnească [88].

„Cămara ocnelor“ făcea parte la început din ocolul tîrgului Trotuş şi era condusă de unul sau doi cămăraşi [88] Pînă spre sfîrşitul secolului XVII (1677) [89], atîta timp cît a existat ţinutul Trotuş, funcţia de cămăraş a fost cumulată cu cea de ispravnic de Trotuş [90].

81. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 16
82. Vezi supra, n. 75.
83. DRH, III, p. 507—510 (nr. 285).
84. DIR, 3/XVI, p. 402—410 (nr. 499).
85. *Ibidem*, 4/XVI, p. 125—126 (nr. 157)
86. *Ibidem*, 2/XVII, p. 169—170 (nr. 219).
87. *Ibidem*, 1/XVI, p. 404.
88. Instituirea proprietăţii domneşti asupra acestor locuri pare a data din timpul lui Ştefan cel Mare, spre sfîrşitul secolului XV. Într-o lucrare deja citată se afirmă că „proprietatea domnului Moldovei pe aceste locuri a fost mai temeinică de la 6893 (1457) încoace, de cînd a trecut în a sa stăpînire de fapt acea regiune“ *(Chestia domeniului Tîrgului Ocna*, p. 40)

88. D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XV—XVIII)*, în AIIAI, II, 1965, p. 199.
89. Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 308.
90. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 15, n. 45.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La 15 ianuarie 1599 este menționat satul Ocna. Apar ca martori, printre alții, Ionașco cămăraș, Mavrușco fost cămăraș, Păcurar birăul și popa Metodie, toți din satul Ocna [91].

Cît de mare era satul Ocna la această dată? Dacă ținem cont că la 1646 Marco Bandini aprecia că satul ar fi avut circa 300 de case [92], iar în catastihul lui Petru Șchiopul, din 20 februarie 1591, cu numărul birnicilor, sînt înregistrați în ținutul Trotuș un număr de 120 șavgăi [93] putem socoti că satul Ocna avea în 1599 în jur de 200 de case. Trebuie știut faptul că, în secolul XVI, un sat de mărime medie avea în jur de 20 de case [94]. Ca mărime poate fi socotit un sat foarte mare, intrat într-un proces de urbanizare. Acest lucru poate fi ușor sesizat dacă facem o comparație cu evoluția demografică a tîrgului Trotuș în secolul XVII [95].

Dacă Bernardino Quirini atribuia tîrgului Trotuș, în 1599, circa 3500 de familii [96], cifră evident exagerată, numărul cel mai mare de case este de 400 și apare menționat de Paolo Bonnicio în 1632 [97]. Un sat care ca mărime se apropie de un tîrg de talia tîrgului Trotuș nu putea evolua pînă la acest stadiu în două-trei decenii.

În sfîrșit, dacă ținem cont de felul în care apare menționată această zonă în documente „ocna noastră, de la Trotuș" (= ținutul Trotuș, n.n.; 17 nov. 1502) [98], „sarea de la ocnă" (2 februarie 1503) [99], Erimia, „fost cămăraș la ocne" (30 apr. 1542) [100], Necoară Burlovici, „cămăraș de ocne" (14 apr. 1552) [101], Ionașcu „cămăraș de ocnă" și popa Metodie „de la Ocnă" (18 ian. 1599) [102], sesizăm o identitate între denumirea așezării și cea a locului de exploatare a sării. Spre sfîrșitul secolului XV numele vechi al satului, Stoenești, este uitat, impunîndu-se denumirea de Ocna.

În nici un caz nu putem accepta ideea lui Gh. Ghibănescu că pe locul „unde se află azi Tîrgu Ocna, în fundătura văei Trotușului de la piciorul muntelui Măgura, era în sec. al XVI-lea un loc gol, viran" [103] și nici opiniile lui Th. Codrescu și D Vitcu care plasează începuturile satului Ocna la sfîrșitul secolului XVI și cu atît mai puțin pe cele ale

91. DIR 4/XVI, p. 243 (nr. 298). Un document cu conținut identic este cel din 14 februarie 1599 (*ibidem*, p. 225, nr. 301).

92. V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, p. 37.

93. DIR, 4/XVI, p. 4—6 (nr. 5) D. Vitcu identifică greșit pe cei 120 de șavgăi ca aparținînd Tîrgului Trotuș, statistica din 1591 referindu-se la ținutul cu același nume; cf. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 16.

94. D. Ciurea, *op. cit.*, p. 128.

95. Corneliu Stoica, *op. cit.*, p. 312—314.

96. *Călători străini*, IV, București, 1972, p. 39.

97. *Ibidem*, V, București, 1973, p. 19—20.

98. DRH, III. p. 503—506 (nr. 283).

99. *Ibidem*, p. 507—510 (nr. 285).

100. DIR, 1/XVI, p. 406 (nr. 370).

101. Lucia Djamo, *Documente slavo-moldovenești inedite din secolul al XVII-lea*, în „Romanoslavica", X, 1964, p. 447—448 (nr. 1).

102. DIR, 4/XVI, p. 243 (nr. 298)

103. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 599.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lui Gh. Ghibănescu, N. Iorga şi D. Zaharia care considerau că satul exista abia din prima jumătate a secolului XVIII [104].

În secolul XVIII cele două localităţi vecine, Ocna şi tîrgul Trotuş, se vor afla în competiţie pentru întîietatea în zonă, dar în timp ce localitatea Ocna va fi într-o continuă ascensiune, tîrgul Trotuş va decade treptat. De pe la mijlocul secolului XVII localitatea Ocna lua locul tîrgului Trotuş în comerţul cu Braşovul.

La începutul secolului următor diferenţa dintre cele două localităţi era atît de mare, încît acest lucru va fi sesizat de călătorii străini care vor trece prin zonă. Astfel, călătorul suedez Heinrich Schneider de Weismantel, aflat în trecere prin această zonă în anii 1713—1714, consideră toate oraşele Moldovei ca „mizerabile", mici şi asemănătoare mai mult cu satele, şi doar Ocna îi face o impresie mai bună pentru că, deşi nu-i prea mare, în schimb este „cel mai ales din toată ţara, după Iaşi". Tîrgul Trotuş care se află la 1,4 milă distanţă „este ruinat cu totul" [105]. Călătorul suedez foloseşte calificativul de „oraş" pentru Ocna şi de „orăşel" pentru Trotuş.

La începutul secolului XVIII aşezării Ocna i se atribuie calitatea de tîrg [106]. Acest eveniment trebuie plasat în una din primele două domnii ale lui Mihai Racoviţă (1703—1705 sau 1707—1709). N. Iorga considera că fiul lui Mihai Racoviţă, Constantin, ajuns şi el domn al Moldovei între anii 1749—1753 şi 1756—1757, ar fi acordat calitatea de tîrg localităţii Ocna, bazîndu-se pe un document din 1759 [107]. Or, o serie de izvoare istorice interne şi externe, ne determină să considerăm că aşezarea Ocna devine tîrg sub Mihai Racoviţă, în intervalul 1703—1709, cu siguranţă către 1709.

Un prim argument îl constituie apariţia calificativului de „tîrg" în anii imediat următori. Astfel, călătorul suedez Erasmus Heinrich Schneider de Weismantel este primul care îi atribuie, în anii 1713—1714, calificativul de „tîrg" (Flecken Okno) [108]. Dimitrie Cantemir în „Descrierea

104. Vezi supra, nota 11.

105. *Călători străini*, VIII, Bucureşti, 1983, p. 346; cf. şi D. Ciurea, *Noi consideraţii privind oraşele din Moldova în secolele XV—XIX*, în AIIAI, VIII, 1970, p. 36. n. 47.

106. Surprinde mulţimea erorilor privitoare la începuturile localităţii Tîrgu Ocna care apar în lucrarea *„îndrumător în Arhivele Statului judeţul Bacău"*, lucr. cit., p. 77. Este negată existenţa acestei aşezări pînă la mijlocul secolului XVII şi se acceptă cu uuşurinţă ipoteza lui N. Iorga privitoare la începuturile tîrgului Ocna în a doua jumătate a secolului XVIII. La fel de puţin informată se dovedeşte Lucia Antohi, *Citeva date privind istoricul salinelor şi mişcării muncitoreşti din Tg. Ocna pînă la 1944*, în „Carpica", XVII, 1985, p. 180. Că lucrurile nu stau aşa cititorul poate uşor constata parcurgînd paginile acestui studiu.

107. N. Iorga, *op. cit.*, p. 254

108. E. H. Weismantells, *Dagbok, 1709—1714*, utgiven av Kungl.Samfudet för utgivande av Hadskriffer rörande Skandinaviens Historia genom Samuel Bring, Historia Handlingar del 28 Stöckholm, 1928, p. 133, 218—219.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Moldovei" socotește Ocna și Trotușul drept tîrgușoare (oppida) [109], iar in 1737 austriacul I. C. Weiss le menționează tot ca „tîrguri" [110].

Un al doilea argument îl reprezintă relațiile de rudenie a unor familii de aici cu domnitorul. Este suficient să amintim că la Ocna locuia boierul Dediu Codreanu, mare spătar, socrul lui Mihai Racoviță [111]. Una din cele două fiice ale sale, Ana, renumită prin frumusețea sa [112], era căsătorită cu Mihai Racoviță. După Ion Neculce boierul Dediu era un om deosebit. Cronicarul afirmă că „nu era alt om în țară ca dînsul harnic și viteaz" [113]. De aceea, atribuirea statutului de tîrg localității Ocna de către Mihai Racoviță nu trebuie să ne mire ținînd cont de onorurile și trecerea de care s-a bucurat boierul Dediu pe lîngă ginerele său. Dacă mai ținem cont și de faptul că boierul Dediu a fost cămăraș la Ocnă în cea de-a treia domnie a lui Mihai Racoviță (1715—1726) și a reconstruit biserica Cuvioasa Paraschiva, în 1725, putem opta, pînă la descoperirea unui document cu mențiunea expresă a tîrgului pentru datarea propusă mai sus.

Utilizînd cu precădere documentele originale de la sfîrșitul secolului XVII și începutul secolului XVIII vom observa folosirea, în documente cu date apropiate, atît a calificativului de sat, cît și a celui de tîrg. În perioada 1690—1720 întîlnim menționarea „satului Ocna" în documentele din 2 mai 1698 [114], 5 decembrie 1705 [115], 15 august 1711 [116] și a „tîrgului Ocna" în documentele din 22 aprilie 1692 [117], 1 octombrie 1705 [118], 15 august 1711 [119] și 18 iulie 1720 [120].

Un ultim argument, sesizat de Nicolae Iorga [121], este cel privitor la folosirea peceților celor două localități. Pecetea tîrgului Trotuș, reprezentînd un braț ținînd un ciocan, apare tot mai rar, ultima dată pe un act din 6 noiembrie 1684 [122], în schimb, pecetea localității Ocna, înfăți-

109. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 104—105.

110. C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei supt austrieci*, III, București, 1944, p. 118.

111. N. Stoicescu, *Dicționar al. marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, sec. XIV—XVII, București, 1971, p. 394; vezi și N. Iorga, *op. cit.*, p. 249.

112. N. Iorga, *O danie a soacrei lui Mihai vodă Racoviță*, în RI, XVI, 1931, p. 298-299.

113. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Mlodovei*, ed. Iorgu Iordan, ed. a II-a, București, p. 113.

114. Arh. St. București / = ASB / *M-rea Precista-Răducanu*, XII/2; CDM, IV. p. 439 (nr. 1991).

115. ASB, *M-rea Precista-Răducanu*, XII/4; CDM, V, p. 129 (nr. 508).

116. ASB, *M-rea Precista-Răducanu*, XVII/8; CDM, V, p. 280 (nr. 1041).

117. ASB, *M-rea Precista-Răducanu*, III/6; CDM, IV, p. 320 (nr. 1483).

118. ASB, *M-rea Precista-Răducanu*, XIV/4; CDM, V. p. 124. (nr. 478).

119. ASB, *M-rea Precista-Răducanu*, X/5; CDM, V, p. 280 (nr. 1042).

120. ASB, Col. *„Manuscrise"*, ms. nr. 657, f. 82; CDM, V, p. 468 (nr. 1708).

121. N. Iorga, *Opere economice*, Ediție îngrijită de Georgeta Penelea, București, 1982, p. 572.

122. *Chestia domeniului Tîrgului Ocna*, p. 42. După această dată pecetea apare foarte rar pe acte.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şînd un şavgău, o găsim începînd cu documentul din 22 august 1690 [123], tot mai frecvent pusă pe acte, ca de exemplu, pe cele din 17 februarie 1692 [124] sau din 10 decembrie 1701 [125].

Dacă, pentru moment, opiniem pentru acordarea statutului de tîrg acestei aşezări de către domnie în primul deceniu al secolului XVIII, începutul procesului de urbanizare trebuie plasat pe la sfîrşitul secolului XVI, cînd localitatea Ocna depăşise, pe la 1599, dimensiunile unui sat obişnuit, cu cele aproape 200 de case, iar satul (pagus) cu 300 de case (trecentas domos) [126] amintit de Marco Bandini pe la 1646, egala, dacă nu depăşea, tîrgul Trotuş.

Scrisoarea cămăraşilor Dumitraşco Boul şi Miron era expediată judelui primar al Braşovului, Michael Hermann, din tîrgul Ocnei, la 19 octombrie 1656 [127]. Este cea mai veche menţiune a tîrgului într-un document original din secolul XVII.

Este cert că spre sfîrşitul secolului XVII aşezarea rurală Ocna evoluase într-una de tip orăşenesc [128] datorită intensificării exploatării sării, dezvoltării meşteşugurilor, poziţiei favorabile faţă de drumurile comerciale din zonă şi decăderii tîrgului Trotuş supus unor repetate năvăliri străine [129].

De asemenea, şi desfiinţarea ţinutului Trotuş pe la 1677 prin contopirea acestuia cu ţinutul Bacău şi stabilirea reşedinţei ţinutale la Bacău a fost unul din factorii care au accelerat declinul vechiului tîrg [130].

Între martorii unui act de danie făcut mănăstirii Precista la 9 septembrie 1683 [131] figurau Rusul birăul alături de „vatamanul", „grămăticul" şi „curtenii", pentru ca într-un alt act, din 17 februarie 1692, să fie atestată prezenţa la Ocnă a unui jude, grămătic, birău, a negustorilor şi zugravilor, dovadă că aşezarea era un centru meşteşugăresc în plină înflorire [132]

Faptul că Miron Costin nu trece aşezarea în lista oraşelor moldoveneşti în „Poema polonă" [133], redactată la 1684, ne duce la concluzia că nu i se acordase încă de către domnie statutul de tîrg, deşi locuitorii începuseră să se socotească tîrgoveţi şi însăşi înfăţişarea localităţii cunoscuse profunde transformări prin extinderea teritorială, constituirea centrului comercial şi construirea unor monumente reprezentative mănăstirile Răducanu (1664) şi Precista (1683). De altfel s-a şi subliniat că „transfor-

123. ASB, *M-rea Caşin*, V/5 ; CDM, p. 285—286 (nr. 1265).
124. N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor./* = *Studii şi documente*, vol. XI, Bucureşti, 1906, p. 280—281 (nr. 38).
125. ASB, M-rea *Precista-Răducanu*, II/14, V, p. 26—27 (nr. 98).
126. Vezi supra, n. 79.
127 AS Braşov, fond *Primăria Braşov*, col. *Steiner*, I, S, nr. 625 ; N. Iorga, *Braşovul şi românii*, în *Studii şi documente*, X, Bucureşti, 1905, p. 30—31 (nr. 2).
128. *Istoria României*, III, Bucureşti, 1964, p. 67.
129. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 19.
130. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 608.
131. Teodor T. Burada, *Despre crestăturile şalgăilor pe droburile de sare, în* RIAF, 5, 1885, p. 173.
132. N. Iorga, *Studii şi documente*, XI, Bucureşti, 1906, p. 280—281 (nr. 38).
133. Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 390.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

marea unor sate, bine aşezate, în tîrguri sau oraşe este un fenomen continuu în dezvoltarea istorică a ţărilor noastre începînd din evul mediu şi pînă în prezent [134].

Încă de la sfîrşitul secolului XVII tîrgul Ocna preluase toate atribuţiile pe care le avusese în secolele XV-XVII tîrgul Trotuş, devenind centru atracţie zonală, tîrg dublet alături de Tîrgu Secuiesc [135], de o parte şi de alta a pasului Oituz şi partener comercial al Braşovului. Timp de aproape trei secole Tîrgu Ocna a fost cea mai însemnată localitate de pe Valea Trotuşului.

Dezvoltarea acestei localităţi s-a datorat în primul rînd exploatării sării.

Preluarea de către domnie a procesului de exploatare a ocnelor s-a făcut, după cum s-a mai arătat, în a doua jumătate a secolului al XV-lea. La început, sarea era scoasă, se pare, prin chioarce (tuneluri), în locurile unde era mai la suprafaţă, la Grozeşti, pe Oituz şi la Gura Slănicului, pe dreapta Trotuşului [136]. De la sfîrşitul secolului al XV-lea se trece la exploatarea sării pe malul stîng al pîrîului Vîlcica.

După preluarea de către domnie a procesului de exploatare a ocnelor a fost instituită o administraţie cu numele de cămară condusă de unul sau doi cămăraşi de ocnă. Nu ştim dacă se poate accepta afirmaţia lui A. Nemeşiu despre existenţa înainte de 1400 a cămării ocnelor la Grozeşti şi după această dată la tîrgul Trotuş, pentru că nu se poate dovedi un monopol domnesc asupra sării pînă după 1453 [137].

„Cămara ocnelor" a aparţinut pînă la sfîrşitul secolului al XVI-lea de tîrgul Trotuş, făcînd parte din ocolul acestui tîrg, după care, în urma privilegiilor acordate şavgăilor şi ascensiunii tîrgului Ocna, hotarele celor două tîrguri vor fi delimitate. „Domeniul Ocnei", proprietate domnească, avea forma unei fîşii lungi de circa 25 km şi lată între 5—8 km, cu o suprafaţă de peste 16.000 ha [138]. Axul longitudinal al moşiei îl constituia cursul rîului Slănic. În mare, „domeniul Ocnei" era cuprins între moşia Rediu (N), graniţa cu Transilvania (1) moşia Grozeşti (S), moşia tîrgului Trotuş (E) şi moşia Dofteana (V) [139]. Moşia tîrgului cuprindea teritoriul din jurul tîrgului, fiind alcătuită din locuri de arătură, fîneţe, păşuni, vii şi prisăci [140]. Documentele din a doua jumătate a secolului al XVII-lea

134. Const. C. Giurescu, *Tîrguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, Bucureşti, 1967, p. 74.

135. Vasile Cucu, Cezar Popescu, *op. cit.*, p. 185.

136. *Chestia domeniului Tîrgului Ocna*, p. 40

137. Inginer A Nemeşiu, *Exploatările salifere Tg. Ocna*, Conferinţă la Congresul Soc. Române de Geologie din 3 octombrie 1934, Tg. Ocna, p. 2.

138. *Chestia domeniului Tîrgului Ocna*, p. 27.

139. Într-o anaforă din 10 septembrie 1803 se arată că „s-au aflat că hotarul Ocnii să întinde în gios pînă la vărful Coşnii, unde se împreună cu hotarul Grozăveştilor din care hotar făcînd pravăţ spre apa Trotuşului, au venit hotaru Ocnii pe părău Bogăi..." (Cf. Constantin Andreescu, op. cit., p. 387, anexa IX).

140. Nistor Ciocan, *Procesul de înstrăinare a moşiei tîrgurilor din Moldova. Cîteva consideraţii, în Profesorul Constantin Cihodaru de la a 75-a aniversare*, Iaşi, 1983, p. 61.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

menționează frecvent existența unor fînețe în Gălean și Pîriul Boghii, dar și a unor livezi ale șavgăilor, mai ales, Tisești.

Care era structura „domeniului Ocnei" dacă luăm în calcul hotarele ambelor tîrguri (Ocna și Trotuș)? O putem doar schița bazîndu-ne pe unele măsurători efectuate pe acest domeniu la sfîrșitul veacului trecut [141]. Astfel, în secolele XVII—XVIII suprafața cea mai mare era deținută de păduri (cca 62 %), după care urmau țarine (15 %) fînețe (9 %), pășuni (8%), suprafețele cele mai mici fiind ocupate de vetrele celor două tîrguri, a satelor de pe domeniu, cît și a suprafețelor cu vii (toate împreună deținînd cca 6%). În secolul al XIX-lea, situația va fi alta. Ca urmare a defrișărilor masive din pădurile domeniului (3019 ha) va crește ponderea suprafețelor cu pășuni, fînețe, vii și livezi, a vetrelor așezărilor și mai puțin a țarinilor.

Primul cămăraș de ocnă, Cosmin, este amintit la 1541 [143], dar insti-

Mutarea cămărășiei de la tîrgul Trotuș la Ocna s-a făcut probabil tuția probabil că există din secolul XV. [144] după 1570, ea existînd de cîtăva vreme la data amintirii satului Ocna la 18 ianuarie 1599.

Cămărașul, în calitatea sa de reprezentant al domniei, numit de către domn pe un an de zile, avea în subordine întregul personal de la ocne, asupra căruia își exercita și dreptul de judecată [145].

În secolele XVI—XVII sînt amintiți în documente numeroși cămărași de ocnă, români sau greci ca Cosmin (1541) [146], Erimia (1542) [147], Necoară Burlovici (1552) [148], Ionașco Mavrușco (1599) [149], Apostolache (1608) [150], Vasile Lozînschi (1609) [151], Nicula (1614) [152], Miron (1638) [153], Gheorghe și Iane (1641) [154], Enache (1643) [155], Miron și Dumitrașco Boul (1656) [156], Savin și Grigorașcu (1657) [157], Inache Giumătate (1659) [158]. Vasile

141. *Chestiunea Tîrgului Ocna*, p. 46.
142. În secolul al XVIII-lea tîrgul Ocna a înregistrat o creștere teritorială de 1150%; cf. Al Ungureanu, *op. cit.*, p. 49 (tabelul nr. 1).
143. DIR, 1/XVI, p. 404.
144. D. Vitcu, *op cit.*, p. 15.
145. *Aurora Ilieș, Știri în legătură cu exploatarea sării în Țara Românească pînă în veacul al XVIII-lea*, în SMIM, I, 1956, p. 176; vezi și D. Vitcu, *op. cit.*, p. 15; idem, *Arendarea ocnelor în Moldova sub regimul Regulamentului Organic (1832—1862)*, în AIIAI, IX, 1972, p. 31.
146. Vezi supra, n. 143.
147. DIR, 1/XVI, p. 406 (nr. 370).
148. Vezi supra, n. 101.
149. DIR, 4/XVI, p. 243 (nr. 298).
150. *Ibidem*, *2XVII*, p. 157 (nr. 202).
151. CDM, I, p. 322 (nr. 1396).
152. DIR, 3/XVII, p. 181 (nr. 271).
153. ASI, *Documente*, DCCCI, f. 75 r. — 76 r. (nr. 63).
154. N. Iorga, *Brașovul și românii*, lucr. cit., p. 94—95 (nr. 3).
155. *Ibidem*, p. 56 (nr. 1).
156. *Ibidem*, p. 30—31 (nr. 2).
157. CDM, III, p. 81 (nr. 284).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Gialalău (1661) [159], Arhip (1663) [160], Dumitru (1666) [161], Miron (1671) [162], Ilie Pleşca (1676—1677) [163], Dracachi şi Aslan (1685) [164]. În prima jumătate a secolului XVIII vom întîlni numele unor cămăraşi : Dumitraşco Ceaur (1703) [165], Hurmuz (1720) [166], Dediu (1725) [167] şi Radu Racoviţă (1725) [168] a căror activitate la ocnă va fi profitabilă şi pentru tîrg. Dediu va reconstrui biserica Cuvioasa Paraschiva în anul 1725, iar Radu Racoviţă, ceva mai tîrziu, în 1762, va repara şi înfrumuseţa ctitoria marelui logofăt Nicolae Buhuş, care va fi cunoscută ulterior sub numele de mănăstirea Răducanu.

Probabil tot în secolul al XVI-lea, dacă nu chiar mai înainte, este este organizat şi rufetul ocnei, cuprinzînd pe toţi cei care lucrau la ocnă, condus de un şef ales de aceştia, cunoscut sub numele de birău. Pînă la jumătatea veacului alXVIII-lea, documentele consemnează numele unor birăi ca : Păcurar (1599) [169], Ioniţă (1635) [170], Vasile Blende (1690) [171], Ilie (1696) [172], din nou Vasile Blende (1702) [173], Frîncu (1705) [174] ş.a.

Tot din această perioadă credem că datează şi cele mai vechi privilegii acordate şavgăilor de către domnie pentru lucru la ocnă. Li se acordau locuri de casă, de hrană, de imaş, pe domeniul Ocnei, scutiri de toate birurile, de recrutare la oaste, iar după apariţia tîrgului, monopolul vînzării vinului, cărnii şi piinii în tîrg [175]. Pînă în 1740, şavgăii primeau ca leafă cîte un ban de argint pentru fiecare drob de sare scos, pentru ca, prin hristovul din 1 iunie 1740, Grigore la II-lea Ghica să le mărească leafa la trei bani drobul de sare [176]. Hristovul din 1 decembrie 1740 preciza că şavgăii sînt scutiţi „de toate dările şi angăriile oricîte vor fi pe

158. *Ibidem*, p. 113 (nr. 444).
159. *Ibidem*, p. 149 (nr. 637).
160. ASB, *Documente istorice*, XCVIII/52.
161. CDM, III, p. 306 (nr. 1415).
162. N. Iorga, *Acte româneşti din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile Secuilor cu Moldova*, în BCIR, 2 Bucureşti, 1916, p. 198—199 (nr. X).
163. *Ibidem*, p. 109 (nr. XI) ; Gh. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, IV, Iaşi, 1914, p. 16—17 (nr. 12) şi 17—19 (nr. 13).
164. N. Iorga, *Acte româneşti din Ardeal...*, p. 200 (nr. XIV).
165. *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, II, *Moldova*, Bucureşti, 1966, p. 101 (nr. 11).
166. N. Iorga, *Acte româneşti din Ardeal...*, p. 201 (nr. XV).
167. *Ibidem*, p. 201 (nr. XVI).
168. ASB, *Documente istorice*, CLXI/131.
169. DIR, 4/XVI, p. 243 (nr. 298).
170. Gh. Ghibănescu, *Tîrgu Ocna. Studiu istoric*, p. 602 ; CDM, II, p. 230 (nr. 1090).
171. CDM, IV, p. 285—286 (nr. 1265).
172. *Ibidem*, p. 407 (nr. 1842).
173. *Ibidem*, V, p. 45 (nr. 178).
174. *Ibidem*, p. 129 (nr. 500).
175. *Chestiunea domeniului Tîrgului Ocna*, p. 21. La 1 decembrie 1740 Grigore al II-lea Ghica confirma privilegiile şavgăilor de la Ocnă, care şi-au pierdut vechile documente. Cf. *Condica lui Constantin Mavrocordat*, ed. Corneliu Istrati, I, Iaşi, 1985, p. 28. Vezi şi studiul lui N. Iorga, *Privilegiile şavgăilor...*, p. 251—258.
176. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 20.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

altă țară" cu excepția „cifertului lor pe așezare, cum s-ar tocmi cu cămărașii" [177].

Se precizau în același timp și limitele principalelor obligații pe care le aveau aceștia și anume: „la văcărit sau cuniță cînd s-ar întîmpla să aibă a scuti pînă la 600 de vite și 100 de cai, nici un ban să nu dea și la deseatina de stupi și mascuri și goștina de oi să dea pe obiceiul lor cîte 6 bani. Așișdere să aibă parte de camănă, de bezmăn și de branișteni nici cu acestea să nu fie supărați de vreme ce ocna este osăbită și să aibă pace de cai de olac și de povezi și de toate angăriile" [178].

Apreciind munca grea din ocnă, domnitorul Grigore al II-lea Ghica nu numai că le-a întărit vechile privilegii, dar le-a acordat și altele noi care vor fi întărite și de succesorii săi, Constantin și Ion Mavrocordat, Constantin Mihai Racoviță, Matei și Scarlat Ghica ș.a. în scopul mărturisit ca să șavgăii fie „și ei silitori" în lucrul ocnelor [179].

Pînă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea nu avem informații precise privitoare la compoziția șinumărul lucrătorilor care formau rufetul ocnei. Dimitrie Cantemir menționa în „Descrierea Moldovei" că la ocne lucrau sute de oameni, referindu-se nu numai la rufetași, ci și la robii țigani folosiți la diferite munci, ca și la condamnații la ocnă [180]. Numărul rufetașilor a crescut de la 120 în 1599 [181] la 225 în 1762 [182].

Informații prețioase în legătură cu modul de exploatare a sării ne-au lăsat unii călători străini din secolul al XVII-lea.

Călătorul minorit Paolo Bonnicio din Malta, care a locuit timp de 9 ani în Moldova, arăta în 1632 că la „două mile depărtare de acest oraș (Tg. Trotuș n.n.) este o ocnă de sare foarte albă cînd este pisată, dar mai degrabă vinătă decît albă cînd este brută, și acea ocnă produce domnului un venit de 15.000 de scuzi pe an" [183].

După mai puțin de un deceniu, această zonă este vizitată de Petru Bogdan Bakšić care, după ce subliniază că renumele ținutului Trotuș se datorește bogatelor ocne „de unde se scoate sare în cantitate așa de mare, încît este dusă în tot cuprinsul Moldovei, în Turcia și în alte țări", descrie modul cum se lucrează la ocnă. Sarea „se taie sub pămînt în bucăți mari și groase, cubice și se scoate în afară cu ajutorul unei roți trase de cai" [184]. Exagerează cînd afirmă că sînt folosiți numai cei osîndiți la ocnă. Obligațiile locuitorilor sînt numeroase și grele.

Misionarul catolic Marco Bandini, vizitînd tîrgul Trotuș, ne lasă știri deosebit de importante și despre satul Ocna ce număra 300 de case și unde

177. Th. Codrescu, *Uricariul*, I$_2$, Iași, 1871, p. 153.
178. *Ibidem*, p. 154—155.
179. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 20.
180. *Ibidem*, p. 21, Mănăstirile Precista și Răducanu beneficiau de danii însemnate acordate de domni (mii de drobi de sare anual) pentru că mulți din robii țigani ai acestor mănăstiri erau folosiți în munca de la ocne.
181. DIR, 4/XVI, p. 4—6 (nr. 5).
182. Th. Codrescu, *Uricariul*, II, p. 165—166; *Chestiunea domeniului Tîrgului-Ocna*, p. 45.
183. *Călători străini*, V, București, 1973, p. 20.
184. *Ibidem*, p. 246

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și unde se exploatează sarea [185]. Arată că fiecare casă era datoare să lucreze, ea însăși sau printr-un delegat pe care-l plătea, la scosul sării, și anume era datoare să dea 40 de „pietre de sare" pe săptămînă pentru domnie. Dacă nu-și respecta abligația i se cerea de două ori mai mult. Locuitorii așezării se bucurau de anumite privilegii în schimbul obligației de a presta periodic o zi normată de lucru la ocnă în folosul domnitorului. Obligația nu era nominală ci globală, repartizată uniform asupra tuturor capilor de familie [186].

În afara acestui sat, Bandini amintește și alte două ocupate cu aceeași muncă. După părerea noastră, aceste sate ar fi Viișoara, Gura Slănicului și Tisești. Numai locuitorii acestor trei sate s-ar fi îndeletnicit, după Bandini, cu extragerea sării. Spre deosebire de cei dintîi, locuitorii acestor din urmă sate nu erau degrevați de toate obligațiile întrucît „pentru fiecare bolovan de sare li se dă cîte un nummus de argint, adică cîte doi bani leșești" [187]. Deci, pentru fiecare bolovan de sare se plătea șavgăilor echivalentul a doi solizi polonezi. Domnul era reprezentat de unul sau doi cămărași care, plecînd, lăsau cîte un car pînă la trei de fiecare familie în dar, și fiecare șavgău, ieșind din ocnă, avea dreptul să ia atîta sare cît încăpea într-un paner [588].

Și descrierea ocnei este interesantă. „Adîncimea acestei ocne este de 100 orgii, însă înăuntru atîta cuprinde în cît s-ar putea zidi o cetate ; la ieșirea din afară sînt colosale grămezi de bolovani de sare, ca niște ziduri ; carele și oamenii ce o transportă sînt ca furnicile" [189].

Cronicarul turc Elvia Celebi, însoțind armata turcească în expediția din 1659 din Transilvania, amintește fugitiv despre ocnă arătînd că „peșterile de la această ocnă... sînt niște puțuri uriașe ce seamănă cu infernul", că „muntele și stînca de aici sînt sare" și că au eliberat 200 de prizonieri turci [190].

Dimitrie Cantemir, în „Descrierea Moldovei", subliniază bogăția ocnelor din această zonă, faptul că sarea se găsește la mică adîncime și este de bună calitate.

În aceste ocne lucrează sute de oameni. Șavgăii, „oriunde scot blocuri de sare, lasă apoi niște stîlpi din acest cristal, care susțin pămîntul și bolta aceasta, pentru ca vinele noi de sare să aibă loc unde să se deșarte, așa făcînd în mai puțin de 20 de ani, galeriile astfel formate se umplu din nou de sare, încît nu se mai vede nici urmă că au fost cît de puțin golite" [191]. Domnia realizează un mare venit din vînzarea sării.

Izvoarele documentare din secolele XVII—XVIII ne ajută să cunoaștem tehnica extragerii sării. Mai întîi se sapă o groapă, în general rotundă cu diametrul de 2 m în stratul de pămînt care acoperă orizontul de sare.

185. V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, p. 37.
186. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 17.
187. Vezi supra, n. 185.
188. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ed. de Adrian Anghelescu, București, 1981, p. 228—229.
189. V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, p. LIV—LV.
190. *Călători străini*, VI, București, 1976, p. 469.
191. Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 104—105.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pentru fixarea stratului steril, pereții gropii erau întăriți cu împletituri de nuiele numite țambre. Tăierea sării se făcea cu topoare, ciocane (bătătoare și tăietoare), pene de oțel. Se făceau întîi făgașele, apoi se desprindeau brazdele. La suprafață, bolovanii de sare erau scoși cu ajutorul unei instalații numite crivac, amintită de Petru Bogdan Bakšić în 1641. Crivacul se compunea dintr-un tambur cilindric cu ax vertical din lemn care era pus în mișcare de forța animuală. Un otgon era înfășurat pe acest tambur, astfel încît un capăt să se înfășoare, iar celălalt să se desfășoare. În felul acesta, cînd un capăt al frînghiei cobora în ocnă, celălalt scotea din ocnă bolovanul de sare [192]. Personalul ocnelor era format din șavgăi, măglași, dar și fierari, dulgheri, lumînărari, cantaragii, chelari, grămătici, gurari, funari, paznici etc [193].

După cum am arătat mai sus, întregul personal al ocnelor se afla sub conducerea cămărașului numit de domn pe un an de zile. Remunerația întregului personal se făcea în bani și în natură.

Sarea era exportată în Polonia, Ucraina, Turcia, concurînd la sud de Dunăre chiar sarea exportată de Țara Românească. Dacă se are în vedere că în acea vreme prin Turcia se înțelegea tot teritoriul supus autorităților otomane, deci și Egiptul și Siria [194], este ușor de imaginat că, încă din secolul al XVII-lea sarea moldovenească era prezentă în trei continente [195].

În secolul al XVII-lea, mari cantități de sare erau trimise în Polonia. Încercarea seimului polonez, în 1638, de a interzice importul sării românești, nu a dat rezultate. În unele împrejurări, în secolul al XVIII-lea, s-au exportat în Polonia cîte 10.000 de bolovani de sare anual, cîntărind fiecare cîte 100 de ocale [196].

În 1651 Johann Mayer, emisarul reginei Cristina a Suediei, a văzut trecînd pe lîngă dînsul 150 de care căzăcești care ducea sare de la Ocna spre Umova, în Ucraina [197].

Pe la 1695, în urma plîngerii lui Constantin Brîncoveanu, sultanul Mustafa al II-lea dă un firman prin care poruncește cadiului de Rusciuc și Silistra să oprească desfacerea sării moldovenești între Brăila și Cladova, pe malurile Dunării, fiind în dauna exportului de sare din Țara Românească [198].

Deși încă din 1710 Guberniul Transilvaniei a interzis orice fel de comerț cu sare provenită din Moldova, ridicînd în același timp prețul sării ardelene, locuitorii din scaunul Ciuc au continuat să se aprovizioneze

192. Nicolae Maghiar, Ștefan Olteanu, *op. cit.*, p. 175.

193. *Ibidem*, p. 176.

194. Const. C. Giurescu, *Despre relațiile româno-egiptene și contribuția României la construirea canalului de Suez*, în „Studii", 1/IX, 1957, p. 100—101.

195. D. Vitcu, *op. cit.*, p. 18.

196. Veniamin I. Ciobanu. *Aspecte ale relațiilor comerciale dintre Moldova și Polonia în secolul al* XVIII-lea, în AIIAI, VI, 1971, p. 135; vezi și B. P. Hașdeu, *Ocnele în România*, în „Columna lui Traian", 13/I, 1870, p. 169.

197. *Călători străini*, V, p. 452.

198. *Catalogul documentelor turcești*, vol. II (1455—1829), București, 1965 p. 206 (nr. 686).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu sarea moldovenească, mult mai ieftină, în ciuda tuturor măsurilor luate de regimul habsburgic [199]. Calitatea și prețul mai scăzut al sării moldovenești au făcut Moldova redutabilă în comerțul cu acest produs.

Din secolul al XVI-lea devine activ „drumul Ocnei" care cobora pe valea Trotușului pînă la Adjud șiîn continuare pe valea Siretului pînă la Galați [200]. În afară de „drumul Ocnei" (Tîrgu Ocna — Galați), s-au constituit în evul mediu și alte drumuri ale sării cu punctul de plecare din localitatea Ocna. Putem aminti printre drumurile sării active și în secolul trecut „drumul Sculenilor", drumul Ocna — Leova și drumul Lipcanilor [201]. Drumul Ocnei se suprapunea între Onești și Adjud peste drumul Oituzului. Tot din secolul al XVI-lea devine activ și „drumul Ghimeșului" [202], astfel că așezarea Ocna avea o poziție favorabilă, la întretăierea unor drumuri comerciale active în evul mediu. La ocnă veneau anual mii de căruțe pentru a încărca sare.

Alături de șavgăi, cărora domnia le-a acordat privilegiul de a-și construi locuințe pe „domeniul Ocnei", încep treptat să se așeze meseriași și negustori, construindu-și imobile pentru locuit, ateliere și prăvălii în care își exercitau masariile sau comerțul.

Rămînînd moșie domnească de-a lungul evului mediu, cele trei forme de proprietate orășenească (a obștei orășenilor asupra țarinei din jurul orașului, individuală în ocina orașului și individuală) [203], întîlnite în celelalte așezări moldovene, nu se vor regăsi în tîrgul Ocnei. Deși deținătorii de proprietăți funciare și imobiliare din tîrg, șavgăi, meșteșugari, negustori, boieri și mănăstiri tîrgocnene nu aveau titlu de proprietate întărite de domnie, au vîndut sau a făcut danii din locurile primite în schimbul muncii la ocnă sau obținute pe alte căi [204]. Rufetașii stăpîneau locuri pe care le-au lăsat moștenire din tată în fiu sau le-au donat bisericii, considerîndu-se, prin urmare, proprietarii acestor locuri. La sfîrșitul veacului trecut se va declanșa un lung proces între stat și rufetași privind regimul proprietății pe domeniul Ocnei [205].

Tîrgu Ocna devine și un important centru comercial, negustorii armeni jucînd un rol împortant în comerțul acestui tîrg [206].

199. János Szöcs, *Legăturile comerciale cu Moldova (1800—1848)*, în „Ateneu", nr. 10 (214), oct. 1987, p. 6—7.

200. Pavel Binder, *Drumurile și plaiurile Carpaților Orientali*, în SAI, XX 1972, p. 74.

201. D. Vitcu, *Din istoria transporturilor în Moldova în prima jumătate a veacului trecut. Drumurile sării*, în „Vrancea — Sudii și comunicări", II, Focșani, 1978, p. 61—70.

202. Pavel Binder, *op. cit.*, p. 73—74.

203. Lia Lehr, *Aspecte urbanistice și forma de proprietate în orașele Moldovei și Țării Românești (secolele XVI—XVII)*, în RdI, 1/33, 1980, p. 71, Vezi și I. Toderașcu, *Unele precizări în legătură cu hotarul tîrgurilor din Moldova (sec. XV—XVIII)*, în AȘUI, s. III, Istorie, XII, 1966, p. 153—163.

204. Astfel, D. Lascu (1876), N. Pintilie (1686), D. Boga (1695) ș.a. dăruiesc case și locuri de fînaț bisericii Precista ; cf. *Chestiunea domeniului Tîrgului-Ocna*, p. 38.

205. *Ibidem.*

206. N. Iorga, *Opere economice*, lucr., p. 512.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

De asemenea, în tîrg existau un număr important de meșteșugari care exercitau diverse meserii. Mai întîi erau cei care lucrau la ocne fierari, dulgheri, lumînărari, funari etc. Vom întîlni apoi morari, pitari, tăbăcari, cojocari, blănari, cizmari, ciubotari, curelari, șelari, mumgii, postăvari, abageri, croitori, lemnari, tîmplari, dogari, rotari, căldărari etc [207]. Un meșteșug mai deosebit era zugrăvitul care s-a bucurat de înaltă prețuire în epocă. În 1692 apar ca martori Dima și Gheorghe zugravi [208], cei care zugrăviseră pomelnice pe pereții altarului bisericii Precista [209]. Lui Gheorghe zugrav îi întărea Mihai Racoviță, în 1720, dreptul să-și facă cîrciumă în tîrgul Ocna în care să vîndă orice fel de băuturi [210].

În 1692 este amintit Gligori bărbierul [211], care, după cum știm în actele moldovenești, are și o altă semnificație, și anume, medico-farmaceutică. Bărbierii acordau și îngrijiri unor bolnavi. Prezența acestor bărbieri în orașe presupune și existența unor case de îngrijire a sănătății publice și de spițerii [212].

Procesul de urbanizare din secolul al XVII-lea a determinat și o extindere teritorială a localității Ocna. Evoluția teritorială a tîrgului a fost condiționată de o serie de factori ca : direcția căilor de comunicație, „drumul Ocnei" și „drumul Ghimeșului" (sec. XVI—XVII), drumurile de pe văile Slănicului și Vîlcicăi (sec. XVIII) relieful fragmentat, perioadele de exploatare mai intensivă a masivului de sare.

Așezarea cea mai veche (satul Ocna) a fost pe terasa de 10-12 m a Trotușului, la est de pîrîul Vîlcica. Orientarea VNV — NSE a axei așezării inițiale se păstrează bine în textura vechiului centru comercial (de pe str. Victoriei), aici fiind și cele mai vechi monumente (bisericile „Domnească" și „Precista"). Au existat pînă nu demult și străzi cu denumiri caracteristice (str.Cămării). După construirea mănăstirii Răducanu (1664), așezarea se va extinde și spre Trotuș în lungul străzii Cămării.

În secolul al XVIII-lea, tîrgul Ocna are un ritm foarte rapid de creștere teritorială, aproape frapantă, de circa 11 ori, ajungînd la circa 2"0 ha (pe la1774), adică aproape de conturul actual, cuprinzînd și unele sate ca Tisești, Gura Slănicului și coborînd albia maporă a Trotușului.

Tîrgul Ocna a cunoscut inițial (sec. XVI—XVIII) o creștere tentaculară datorită dezvoltării în lungul unor axe preferențiale de circulație ca „drumul Ocnei", „drumul Ghimeșului", drumul spre Bîrsănești, iar, de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, a crescut, mai ales, prin includerea unor foste sate.

---

207. Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu,* București, 1969, p. 264, 275, 276, 281.

208. N. Iorga, *Studii și documente,* XI, p. 281.

209. Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *op. cit.,* p. 194 ; vezi și C.A. Stoide, *Știri despre cîțiva zugravi moldoveni din secolul al XVIII-lea,* în MMS, 7—8/XXXV, p. 421—431.

210. CDM, V, p. 468 (nr. 1708).

210. CDM, V, p. 468 (nr. 1708).

211. Idem, IV, p. 334 (nr. 1490).

212. V. Gonța și Al. Gonța, *op. cit.,* p. 39.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În afara clădirilor cămărăşiei, ale şavgăilor, meşteşugarilor şi negustorilor, un loc aparte în peisajul tîrgului îl aveau bisericile şi mănăstirile.

Cea mai veche biserică de lemn, „Cuvioasa Paraschiva", numită şi domnească, a fost construită din bîrne, pe malul drept al Vîlcicăi, pentru şavgăi. Tradiţia spune că biserica a fost refăcută pe locul alteia mai vechi care a ars. Theodor Codrescu menţiona că, în secolele XVI—XVII, „Ocna nu era decît o mică adunătură a celor vreo 100 de şavgăi, plus a altor oameni meseriaşi şi comercianţi ce locuiau mai mult valea Vîlcicăi, la poalele dealului n.v. unde se aflau ocnele vechi, părăsite de mai bine de 100 de ani şi unde se afla biserica Sfînta Paraschiva ce exista pe la 1580, cum atesta mai pînă ieri o piatră mormîntală slavonă, azi stricată în bucăţi" [213].

Şi Nicolae Iorga arăta în 1905 că, înaintea celorlalte biserici ale tărgului (Precista, Sf. Nicolae, Sf. Treime), „a fost înălţată biserica de lemn, pe un deal rotund, care poartă numele de biserica domnească" [124]. Tradiţia locală atribuie această ctitorie domntorului Ioan Vodă cel Viteaz, pe la 1573. În această biserică modestă, de lemn, slujea pe la 1599 popa Metodie [215]. De altfel, şi inscripţia de pe o piatră de temelie, din 5 septembrie 1653 [216], dovedeşte o vechime mai mare a bisericii. După formele sale constructive, de plan dreptunghiular, cu absidă decroşată, biserica „Cuvioasa Paraschiva" (Domnească) aparţine secolului al XVII-lea, dar va fi refăcută în 1725, în urma unui incendiu, de Dediu, mare spătar şi jupîneasa Ruxanda, socrii lui Mihai Racoviţă [217].

În 1664, marele logofăt Nicolae Buhuş ridică pe malul stîng al Trotuşului o frumoasă biserică de plan triconic, cu turlă pe naos şi cu turn-clopotniţă pe pridvorul vestic [218]. Într-o inscripţie, în limba slavă, de pe o marmură din pridvorul bisericii se arată că, alături de logofătul Nicolae Buhuş, a mai contribuit la construirea bisericii şi un oarecare Pavăl care avea mai mult mori pe Slănic. Pavăl a construit chilia de la poartă şi chiliile cu pivniţă [219]. La 1762, marele logofăt Radu Racoviţă reface biserica şi zidul înconjurător, monumentul fiind cunoscut sub numele de mănăstirea Răducanu. Era o mănăstire fortificată, aşa cum, în secolul al XVIII-lea, au mai fost şi mănăstirile Caşin şi Mira.

La sfîrşitul secolului al XVII-lea, în 1683, vistierul Gheorghe Ursache, ridică biserica Precista, în centrul tîrgului. La această biserică pictase

213. Th. Codrescu, *Uricariul*, XXIII, p. 116—117.

214. N. Iorga, *Sate şi mănăstiri din România*, Ed. 2, Bucureşti, 1916, p. 53.

215. DIR, 4/XVI, p. 243 (nr. 298).

216. BARSR, *Arhiva 1610* (Preot C. Bobulescu, *Valia Trotuşlui, Inscripţii şi material documentar)*, vol. I, f. 352 ; cf. şi N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, fasc. I. Bucureşti, 1905, p. 29.

217. Ioana Cristache-Panait şi Titu Elian, *Bisericile de lemn din Moldova*, în BMI, 2/XLI, 1972, p. 41 ; vezi şi Dorinel Ichim, *Monumente de arhitectură populară din judeţul Bacău, Bisericile de lemn*, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, 1984, p. 342—345.

218. Vasile Drăguţ, *Dicţionar istoric de artă medievală românească*, Bucureşti, 1976, p. 302 ; N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 357, C. Vasilescu, *Istoricul bisericii Mănăstirii Răducanu*, Bucureşti, 1935.

219. BARSR, *Arhiva 1610*, vol. I, f. 366.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Gheorghe zugrav, pomenit într-un document din 1692 [220]. Atît mănăstirea Precista, cît și mănăstirea Răducanu al fost închinate amîndouă la mănăstirea Iviron de la Muntele Athos (în Grecia) și au avut, pînă la secularizare (1863), o conducere unică [221]. Cele două mănăstiri au administrat pînă la secularizare moșiile : Bîrsănești, Bogdănești, Brătila, Buhoci, Bunești, Dealul Nou, Deleni, Gălănești, Herțoana, Itești, Josenii Păncești, Prăejști, Radomirești, Silvestri din județul Bacău ; Huzun, Ijdileni, din județul Covrului ; Bumbotești, Caratonești, Ezăreni, Pașcani, Vlădiceni din județul Iași ; Bodești, Dobreni, Dumbrăveni, Rusciori din județul Suceava ; Dobrinești, Gereni, Huruiești, Muncelu, Piscu, Popeni, Popi, Privalu, Tomcești din județul Tecuci ; Drăgușeni, Schei din județul Vaslui, plus încă 15 moșii, la care putem adăuga vii pe moșiile Grozești și Ocna, mori pe apa Slănicului și Trotușului, case, han și prăvălii în Bacău și Tîrgu Ocna ca și un număr apreciabil de robi țigani [222].

La 1665 este amintit și schitul Măgura căruia i se dăruia o bucată de loc în Dărmănești [223] Vechimea schitului este cu mult mai mare, coborînd cel puțin pînă în secolul al XVI-lea.

Unele din inscripțiile din secolul al XVIII-lea poartă mențiunea meșterilor care au dăltuit lemnul. După ce arată că lăcașul a fost făcut de jupanul Toderașco Cantacuzino, medelnicer, inscripția, de la biserica Sf. Gheorghe — Tișești îl trece alături pe meșterul „Papi lui Ifrem" care a lucrat lăcașul „în zilele măriei sale Gligorie Ghica voievod în domnia întîia, văleat 7238" (1730) [224]. Biserica le lemn, de dimensiuni modeste, de plan triconc, prezintă un frumos brîu în frînghie, remarcabil executat [225].

La mijlocul veacului XVIII (1758) este construită biserica Sf. Nicolae, de plan triconc și turn pronaos, cu forme decorative de baroc moldovenesc ce amintesc de biserica Sfinții Teodori din Iași [226]. Într-un document din 29 iulie 1758 se arată că domnitorul Grigore Ghica a dat voie preotului Vasilache Arapul să ridice o biserică la tîrgul Ocna [227].

Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, tîrgul Ocna avea două mănăstiri (Precista și Răducanu), un schit (Măgura), trei biserici (Sf. Nicolae, Cuvioasa Paraschiva „Domnească", Sf. Gheorghe), zeci de prăvălii și ateliere în lungul „drumului Ocnei". AEra firesc ca acest tîrg să facă o impresie mai bună călătorilor străini decît alte tîrguri apropiate cum ar fi, spre exemplu, Trotușul sau Bacăul.

Rolul de tîrg dublet este dovedit prin intensitatea relațiilor economice, dar și culturale cu Tîrgul Secuiesc, dar mai ales cu Brașovul.

220. Vezi supra, n. 209.
221. *Îndrumător în Arhivele Centrale*, vol. I, partea I, București, 1971, p. 328.
222. *Ibidem*, p. 328—329.
223. ASI, *Documente*, CCCXLVIII, f. 112.
224. Ioana Cristache-Panait și Titu Elian, *op. cit.*, p. 42.
225. *Ibidem*, p. 53 ; Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 302 ; Dorinel Ichim, *op. cit.*, p. 339—341.
226. Vasile Drăguț, *op. cit.*, p. 302 ; Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, II, București, 1965, p. 221—222.
227. ASB, *„Documente istorice"* LXIV/17.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În secolul al XVII-lea, cămărașii de aici au fost intermediarii domnitorului, cei mai mari clienți ai Brașovului, făcînd „comanda" de mărfuri necesare acestora.

În 1641, Gheorghe și Iane, cămărași de ocnă, roagă pe Michael Goldschimidt, judele Brașovului, să le trimită niște pahare cerute de logofăt [228]. Doresc să le fie judele „tată" așa cum le-a fost și răposatul jude, ceea ce dovedește că aceste legături ale cămărașilor cu juzii Brașovului sînt mai vechi. Doi ani mai tîrziu, Enache, cămărașul ocnelor, îl înștiința pe judele Brașovului că l-a trimis pe Apostol pentru o comandă domnească și anume, „boboae și cămeși și cumănace și mișei și de suliţe ce trebuiesc măriei sale, iar acum și o masă domnească" [229]. În 1645, Stan de la Ocna făcuse comandă la Brașov pentru sfoara cerută de vistier [230]. Dumitrașco Boul și Miron, „cămărași de ocnă", trimit, în 1656, după niște „hier alb" necesar domnitorului Gheorghe Ștefan pentru mănăstirea sa de la Casin [231]. În același timp, cămărașii îl anunțau pe Michael Herman, judele Brașovului, că au trimis la Cotnari după cele 2 vase cu vin comandate și că își vor achita cît mai curînd datoria [232].

Către mijlocul secolului al XVII-lea se arendau locuitorilor din Odorhei (= Tîrgu Secuiesc n.n.) doi munți, Cheșcheș și Jiroș, din masivul Nemirei, în hotarul moșiei Ocnei și la granița cu Transilvania, pentru a-și face stîni și a văra „ciurda dea bucata, vaci și cai, în muntele Ocnii" [233]. Aceștia erau datori cu „venitul țării" care consta dintr-un dar în produse (trei cașuri în 1744) [234] și plată în bani (7 lei în 1750) [235]. La 4 mai 1652, Vasile Lupu întărea locuitorilor din Orșorhei dreptul de a arenda munții Cheșcheș și Jiroș [236]. Aceștia erau datori cu „venitul țării" care consta dintr-un dar în produse (trei cașuri în 1744) [234] și plată în bani (7 lei în 1750) [237]. La 4 mai 1652, Vasile Lupu întărea locuitorilor din Orșorhei dreptul de a arenda munții Cheșcheș și Jiroș [236]. Acest drept va fi reînnoit și de domnitorii Gheorghe Ștefan, în 1656 [237], Gheorghe Duca, în 1671 [238], Antonie Ruset, în 1676 [239] și de Constanin Mavrocordat în 1734 [240]. Cămărașii confirmau și ei dreptul celor din Oșorhei de a pășuna

228. N. Iorga, *Brașovul și românii*, p. 94—95 (nr. 3); vezi și idem, *Socotelile Brașovului*, în ARMSI, s. II, XX, 1899, p. 263; Hurmuzaki, vol. XV, Partea II, București, 1913, p. 1128 (nr. 2098); *Catalogul documentelor românești din Arhivele statului de la Orașul Brașov* (= CDR), I, București, 1955, p. 4 (nr. 12).

229. N. Iorga, *Brașovul și românii*, p. 56 (nr. 1); idem, *Socotelile Brașovului*, p. 263 (nr. 597); Hurmuzachi, XV/2, p. 1118 (nr. 2066); CDR, I, p. 4—5 (nr. 17); *Relațiile Țării Românești și Moldovei cu Brașovul, 1369—1803, Inventar arhivistic*, București 1986, p. 152, nr. 476 (se consemnează toate edițiile documentelor).

230. N. Iorga, *Brașovul și românii*, p. 79—80 (nr. 1); *Relațiile...* p. 159 (nr. 501).

231. N. Iorga, *Brașovul și românii*, p. 30—31 (nr. 2); *Relațiile...* p. 167 (nr. 529).

232. *Ibidem.*

233. N. Iorga, *Acte românești din Ardeal...* p. 201 (nr. XVI).

234. *Ibidem*, p. 202—203 (nr. XIX).

235. *Ibidem*, p. 203 (nr. XX).

236. *Ibidem*, p. 193 (nr. 1).

237. *Ibidem*, p. 193—194 (nr. II).

238. *Ibidem*, p. 195 (nr. V).

239. *Ibidem*, p. 196 (nr. VI).

240. *Ibidem*, p. 197—198 (nr. IX).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cirezile pe cei doi munți. Astfel, cămărașii Miron, în 1671 [241], Ilie, în 1676 [242], Dracachi și Aslan, în 1685 [243], Hurmuz, în 1720 [244] și Dediu, în 1725 [245], asigurau dreptul tîrgoveților din Oșorhei de a avea stîni pe cei doi munți și de a nu fi tulburați de către șavgăi. Ei primesc darul anual și plată pentru arenda munților. Uneori, birăul de la tîrgul Ocna intervine pe lîngă cel din Oșorhei pentru a rezolva problema unei datorii neplătite unui concetățean de-al său [246].

Zona trotușeană a fost la începutul, dar și de-a lungul evului mediu, o adevărată „placă turnantă" [247] în relațiile dintre Moldova și Transilvania. Prin zonă au trecut și staționat armate maghiare (1395, 1467, 1519, 1637, 1653), turcești (1538, 1659), tătărăști (1659, 1717), polone (1686) și austriece (1717, 1737).

Aceste expediții militare străine au avut consecințe nefaste, contribuind la dispariția unor sate, la decăderea treptată a tîrgului Trotuș în urma repetatelor distrugeri, la refugierea populației în locuri mai ferite. De cîte ori au avut prilejul, localnicii au dat lovituri puternice trupelor străine in trecere prin zonă.

În toamna lui 1637, oștile ungurești conduse de János Kemény, după ce au ajuns la tîrgul Trotuș [248], primind ordin de întoarcere, s-au retras spre Transilvania, pe Trotuș și Oituz, „spre marea pagubă a satelor dimprejur" [249].

În primăvara anului 1653, în timpul luptelor dintre Gheorghe Ștefan (sprijinit de principele Transilvaniei) și Vasile Lupu, János Kemény care comanda oștile maghiare venite în sprijinul pretendentului la tron (Gheorghe Ștefan), își trimise pedestrimea formată din nemți, pe la Codrul Căpoteștilor, pe la Cobîle și pe „potica Oituzului" în Ardeal, rămînînd doar cu călărimea pe lîngă Gheorghe Ștefan [250].

În munți, pe valea Oituzului, s-au îndemnat șavgăii de la Ocnă și au ținut calea pedestrimii aceiia a lui Racoți și cu sfatul a unui den șavgăi, dacă să vor apropia de nemți, să cadză toți la pămîntu, pănă va trece focul sineților, cum dau nemții odată toți. Așea au făcut, cădzindu toți la pămîntu. După ce s-au stîmpărat sînețăle, pănă a găti al doilea diresu nemții, au intrat șavgăii întrînșii cu coase și cu topoare, ce au ei lungi în coadă și-au perit cîțva nemți acolea de dînșii, cît le-au căutat aceii pedestrime a lăsa și pușcile în munți și de-abia s-au dezbărat de șavgăi buclucurile acelelalte de nemți" [251]. Este prima mare biruință a

241. *Ibidem*, p. 198—199 (nr. X).
242. *Ibidem*, p. 199 (nr. XI).
243. *Ibidem*, p. 200 (nr. XIV).
244. *Ibidem*, p. 201 (nr. XV).
245. *Ibidem*, p. 201 (nr. XVI).
246. *Ibidem*, p. 201—202 (nr. XVII).
247. Ștefan S. Gorovei, în AIIAI, XIX, 1982, p. 870.
248. Miron Costin, *op. cit.*, p. 117.
249. Johann Filstich, *Tentamant Histoarie Vallachicae*, ed. Adolf Anmbruster, București, 1979, p. 173.
250. Miron Costin, *op. cit.*, p. 145.
251. *Ibidem*, p. 147—148 ; vezi și Georg Kraus, *Cronica Transilvaniei, 1608—1665, în Cronicile medievale ale României*, Supl. I, București, 1965, p. 156—157.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

locuitorilor tîrgului Ocna și a satelor din împrejurimi împotriva unei armate străine în trecere prin zona trotușană.

În decembrie 1659, o armată turco-tătară pătrunde în Transilvania prin pasul Ghimeșului, după ce trecuse mai întîi și prin satul Ocna, jefuind satele și luînd prăzi. La întoarcere au urmat același drum de-a lungul văii Trotușului [252]. Cu acest prilej, Evlia Celebi, care însoțea armata turcească, vede și ocna de sare lăsîndu-ne o descriere a acesteia.

În 1686 au loc incursiunile unor detașamente de soldați polonezi care ajung pînă la tîrgul Ocna, jefuind și omorînd mai mulți oameni, printre care și pe Enache grămăticul, tatăl vitreg al cronicarului Ion Neculce [253].

Răscoala antihabsburgică a curților condusă de Francisc Rákóczy al II-lea (1703—1711) a avut un larg ecou în zonă, ca și în toată Moldova [254]. Curuții au ținut legături epistolare, în afara celor cu domnitorul Mihai Racoviță (1707—1709), cu unii mari boieri moldoveni sau reprezentanți ai clerului, așa cum a fost Cozma, egumentul m-rii Precista din Tîrgu Ocna, care arătîndu-se devotat cauzei și sprijinitor al contelui Mikes și al lui Petki Dávid, își oferea serviciile principelui Rácóczi [255].

În două scrisori, din 13 aprilie 1708 și 22 mai 1709, domnitorul Mihai Racoviță se adresa contelui Mikes în legătură cu problema pătrunderii unor contigente ale răsculaților curuți pe teritoriul Moldovei la Tîrgu Ocna și necesitatea înapoierii lor în Transilvania [256]. Curuții refugiați în Moldova, după 1707, au fost primiți cu toată ospitalitatea și au beneficiat de privilegii, iar după înfrîngerea răscoalei nu s-au pus nici un fel de piedici repatrierii lor [257].

După înfrîngerea regelui suedez Carol al XII-lea la Poltava și retragerea acestuia la Bender, are loc refugierea, în două valuri, a ostașilor suedezi și polonezi în Moldova, în 1709, iar a lotului principal în 1710.

În 1713—1714 are loc vestitul „calabalîc de la Bender" cînd regele suedez Carol al XII-lea și soldații săi sînt obligați să părăsească Moldova. Agentul sudez la Iași, de Briant, amintea la 2 februarie 1713 despre arestarea unor soldați suedezi „la pocștele de la Ocna și Roman" [258] și care au fost trimiși la Iași, de unde vor părăsi Moldova în cursul acelui an.

Războiul ruso-turc a adus mari suferințe populației întregii Moldove.

252. *Călători străini*, VI, p. 463.

253. Ion Neculce, *Opere*, ed. Gabriel Strempel, București, 1982, p. 310—311 ; cf. *ibidem*, p. 18 ; vezi și N. Iorga, *Studii și documente*, XI, p. 166 ; D. Velciu, *Un diac din secolul al XVII-lea : Enache grămăticul, cămăraș de ocnă, tatăl vitreg al cronicarului Ion Neculce*, în „Limbă și literatură", XX, 1969, p. 119—207.

254. Paul Cernavodeanu, *Das Echo des Rácóczi Aufstandes in der Walachei und in der Moldav*, în : *Aus der Geschichte der ostmitteleuropa Yschen Bauernbewsgungen im 16—17 Jahrhundert*, Budapest, 1977, p. 83—90 ; idem, *A Havasalföldi és Moldvai vezető körök magetartésa a buruc folkeléssel azemben*, în *Rákóczi-Tanulmányok*, Budapest, 1981, p. 247—265 ; idem, *Atitudinea cercurilor conducătoare din Moldova față de insurecția răcócziană* (1703—1711), în RdI, 2/35, 1982, p. 307—312.

255. *Ibidem*, p. 311.

256. *Ibidem*, p. 310, nr. 16.

257. *Ibidem*, p. 311 ; vezi și N. Iorga, *Francisc Rácóczi al II-lea în viitorul conștiinței naționale ungurești și românii* în ARMSI, s. II, t. XXXIII, 1910—1911, p. 17—18.

258. *Călători străini*, VIII, București, 1983, p. 583..

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Domnitorul Nicolae Mavrocordat, primul domn fanariot, compara în 1711 Moldova cu o „corabie putredă", devastată de tătari, polonezi, suedezi și de lăcuste [259].

La scrisoarea lui Meletie, egumenul mănăstirii Precista, Anica Racoviță răspunde promițînd că va ajuta mănăstirea cu tot ce se va putea după ce situația se va „așeza" pentru că locuitorii țării încă pătimesc de pe urma turcilor [260].

Războaiele austro-turc (1716—1718) și ruso-austro-turc (1736—1739), care s-au purtat în parte pe teritoriul țărilor române, au însemnat noi încercări dramatice și pentru populația tîrgului Ocna.

La 10 ianuarie 1717, un detașament austriac, care se bucura și de complicitatea unor boieri și mazili, a încercat să-l ia prizonier pe Mihai Racoviță, domnul Moldovei, fără a reuși. Cătanele austriace ocupaseră mînăstirile Cașin, Mira și Cetatea Neamțului de unde prădau pînă la Roman și Adjud [261]. Pentru a alunga pe cele 2000 de cătane austriece de la mănăstirea Cașin, domnitorul Mihai Racoviță cere sprijinul tătarilor care „l-au părăsit îndată pe domn acolo în munți și au fugit în ținutul Ocnei, Sucevei, Bacăului, Neamțului și unde au mai putut de au robit pe toți aceia pe care i-au găsit, se zice cam patruzeci de mii de suflete ; au robit și pe cămărașul de la Ocnă Hristudulo" [262], după care s-au retras din Moldova. Din fericire pentru locuitorii zonei trotușene, nici proiectul domnitorului Mihai Racoviță de a ataca trupele imperiale din Transilvania pe la Ghimeș trecînd pe la Ocnă (iulie 1717) [263] și nici intenția generalului austriac Stainville de a ocupa localitățile trotușene Comănești, Ocna și Cașin (1718) [264] nu s-au înfăptuit.

Peste două decenii, în luna iunie 1737, hatmanul Costantin Ipsilanti împreună cu marele spătar Teodor Paladi, cu puțină oaste, pornind din Ocna, după o scurtă confruntare la Comănești cu cătanele austriece ce ridicaseră pălănci pe cursul superior al Trotușului, au reușit să le respingă în Transilvania [265].

În ciuda acestor condiții nefavorabile care caracterizează prima jumătate a secolului al XVIII-lea, tîrgul Ocna cunoaște o evoluție ascendentă, pentru ca la sfîrșitul secolului să se numere printre cele mai însemnate așezări urbane ale Moldovei.

---

259. D. Ciurea, *Evoluția așezărilor și a producției rurale din Moldova în secolele XVII—XVIII*, în AIIAI, XIV, 1977, p. 146.

260. CDM, V, p. 278 (nr. 1034).

261. Sergiu Iosipescu, *Note istorice despre mănăstirea Mira, ctitorie fortificată a Cantemireștilor*, în BMI, 4/XLI, 1972, p. 53 ; vezi și Ioan Murariu, *Ținutul Bacăului în secolele XV—XIX, în „Carpica"*, XVI, 1984, p. 146.

262. *Cronica Ghiculeștilor, Istoria Moldovei între anii 1695—1754, în Cronicile* medievale ale României, V, București, 1965, p. 215 și *Cronica anonimă a Moldovei 1661—1729 (Pseudo-Amiras)*, în *Cronicile medievale ale României*, IX, București, 1975, p. 85—86.

263. *Cronica Ghiculeștilor*, ed. cit., p. 89 ; *Cronica anonimă a Moldovei...* ed. cit, p. 221.

264. Hurmuzaki, IX/1, București, 1913, p. 556 (nr. DCCV).

265. *Cronica Ghiculeștilor*, ed. cit., p. 407.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ÊVOLUTION DE LA LOCALITÊ DE TÎRGU OCNA PEDANT LE MOYEN AGE (JUSQ'AU MILIEU DU XVIII-IÉME SIÉCLE)

Résumé

C est pour la première fois qu'on essaie, basés sur un vaste matériel documentaire, de préciser les commencements de la localité de Tîrgu Ocna, qui remontent à la première décennie du XV-ème siècle.

On démontre en faisant appel à une grande diversité de sources historiques, le fait que la zone de Tîrgu Ocna représente le plus ancien centre d'exploitation systématique du sel de la Moldavie et non pas la localité de Tîrgu Trotuş, ainsi que certains auteurs antérieurs l'apprécient.

On apporte de nombreux arguments à l appui de la fixation du moment de passage de l'habitat de Ocna au rang des bourgades de la Moldavie au début du XVIII-ème siècle.

On fait de nouvelles précisions concernant l'historique de l exploitation du sel de la zone de Tîrgu Ocna, utilisant à ce but certaines sources historiques moins connues.

Un large espace acordé par l auteur à la présentation des moments significatifs de l'évolution de la localité Tîrgu Ocna pendant le Moyen Âge : le processus d'urbanisation (XVII-ème siècle), l evolution territoriale et démographique, les métiers, la Physionomie de l'habitat, le rôle de bourgade doublet, démontré par de nombreux exemples concernant les relations économiques avec la ville de Braşov et la ville de Tîrgu Secuiesc (XVII-ème — XVIII-ème siècle), les événements politiques les plus importante qui ont marqué l'évolution de ce vieil habitat.

C est au XVIII-ème siècle que la localité de Tîrgu Ocna conaît un développement impresionnant du point de vue économique et social, doublant sa population et augmentant de 11 fois son teritoire, devenant de la sorte l une des plus importantes aglomérations urbaines de la Moldavie de cette période.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CU PRIVIRE LA UNELE RELAȚII DINTRE CONSTANTIN BRÎNCOVEANU ȘI DREGĂTORII OTOMANI DIN CETĂȚILE DE PE MALUL DREPT AL DUNĂRII

de VILICA MUNTEANU

Domnind în frămîntata vreme de la sfîrșitul secolului alXVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, Constantin Brîncoveanu a trebuit și a știut să ducă, aproape fără greșeală, o politică externă ce avea să servească țara cum nu se putea mai bine. A căutat să aibă bune relații cu imperialii și cu rușii în eventualitatea că aceștia vor obține o victorie definitivă asupra turcilor, însă a răspuns prompt tuturor cerințelor otomanilor atît din punct de vedere politic, cît mai ales, economic. Mai mult chiar, dispunînd de o avere considerabilă, în mai multe cazuri, și uneori în momente destul de dificile pentru el, a mituit și corupt pe marii dregători otomani, reușind să se mențină, într-o perioadă tulbure, mai bine de un sfert de veac în scaunul domnesc al Țării Românești.

Studiul de față își propune să evidențieze unele aspecte ale raporturilor economice dintre Constantin Brîncoveanu și turcii din cetățile sud dunărene, mai ales prin prisma datelor oferite de „Condica de venituri și cheltuieli de la leatul 7202-7212 (1694-1704)" [1]

Un loc însemnat în cadrul legăturilor lui Brîncoveanu cu Imperiul otoman îl au cele cu dregătorii turci din cetățile de pe dreapta Dunării, cărora Poarta le acorda o mare atenție datorită poziției lor strategice, albia fluviului constituind o fortificație naturală deosebit de bună. Tocmai din această cauză otomanii declanșează o adevărată ofensivă spre sfîrșitul secolului al XVII-lea la Dunăre reușind, între 1689 și 1691, să cucerească sau să recucerească o serie de cetăți cu poziții strategice favorabile. Este vorba despre cetățile Cladova, sau Feth-ül-Islam cum îi spuneau turcii, Belgrad, insula Adakal (Sans-Adasi) și Vidin [2]. Pentru acestea precum și celelalte de pe malurile Dunării, fiind în imediata vecinătate a Țării Românești, domnitorul avea obligații deosebite în sensul de a asigura dregătorilor de aici toate cele necesare. Pe de altă parte, domnul muntean căuta să întrețină legături de prietenie cu demnitarii turci din

1 *„Condica de venituri și cheltuieli de la leatul 7202—7212 (1694—1704)"*, a lui Constantin Brîncoveanu, publicată de C. D. Aricescu în „Revista istorică a arhivelor României", București, 1873. Originalul se află la Arhivele Statului București, Colecția Manuscrise, nr. 126.

2 *„Cronici turcești privind țările române"*, vol. II, întocmit de M. Guboglu, Ed. Academiei R. S. R., București, 1974, p. 381-383.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cetățile respective, unii din ei avînd o autoritate deosebită în imperiu. Acest fapt se realiza prin sporirea eforturilor materiale ale țării. Condica visteriei, Anatefterul [3], cronicile care prezintă domnia lui Constantin Brîncoveanu, precum și alte documente atestă multitudinea obligațiilor pe care le avea față de aceste cetăți.

Dările în bani impuse de Poartă Țării Românești pentru cetățile turcești sud-dunărene erau aduse la cunoștința domnului prin firmanuri semnate de însuși sultanul. De obicei prin ele se cerea o anumită sumă de bani, pe care domnul să o achite dregătorilor turci în vederea unor lucrări, construcții etc., pe care urmau să le execute.

Sultanul se adresa domnului român în termeni deosebiți, printr-o formă diplomatică folosită mai ales pentru supușii fideli „Pildă printre emirii neamului Mesiei, onorat printre mai marii celor de credința lui Isus, voievodul Țării Românești... sfîrșitul să-ți fie cu noroc" [4]. În continuarea documentului i se punea în vedere să aducă neabătut la îndeplinire porunca primită „Astfel cînd va sosi firmanul meu ilustru, îți poruncesc ca tu, care ești voievodul mai sus arătat să faci potrivit poruncii mele emise în această privință".

Obligațiile în bani față de cetățile dunărene nu erau regulate și nici fixe, ci se stabileau în special de către „defterdarul" (vistierul, contabilul șef) Porții în funcție de necesități, pentru care se emiteau ordine scrise numite „sebepi-tahrir". Banii ceruți erau plătiți, fie toți odată, fie eșalonat. Cea mai mare parte a cheltuielilor făcute în urma acestor tahriruri în perioada 1694-1704 sînt menționate în Condica visteriei. Sumele erau date de obicei dregătorilor turci cu funcțiile cele mai importante în cetăți. Dintre aceștia se remarcă în mod deosebit Yusuf-pașa, seraschierul (conducătorul militar) de la Babadag și Ali-pașa, capudanul Dunării, către care se îndreaptă multe sume de bani, precum și daruri venite din partea domniei.

Uneori, dat fiind faptul că haraciul datorat turcilor nu satisfăcea trebuințele și cerințele tuturor dregătorilor, se ordona domnitorului prin tahriruri plata unor sume suplimentare, cum a fost cazul în iunie 1698, cînd i-au fost dați capudanului Dunării încă 450 de taleri, „neajungîndu-se din banii haraciului" [5]. În decembrie 1696, printr-un sebepi-tahrir, se cerea o anumită sumă de bani pentru capudanul Dunării, din care s-au dat 2.000 de taleri din „dajdea mirii", restul de 433 taleri completîndu-se de visterie [6]. Tot în urma unui asemenea ordin s-au dat lui Yusuf-pașa, seraschierul de la Baba, 10.150 de taleri pentru cheltuielile sale.

Un însemnat număr de obligații aveau domnitorii față de mubaegii (mumbaegii), (comisari ai Porții sau ai unor cetăți turcești ce se ocupau

3 Dinu C. Giurescu, *„Anatefterul. Condica de porunci a visteriei lui Constantin Brîncoveanu"*, în S.M.I.M., vol. I, Ed. Academiei R.P.R., București 1962, p. 353-490.

4 Mustafa A. Mehmed, *„Documente turcești privind istoria României"* București, 1976, vol. I, p. 190.

5 *„Condica de venituri și cheltuieli..."* p. 412.

6 *Ibidem*, p. 266.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cu aprovizionarea cu grîne, vite şi alte produse). După cum consemnează condica visteriei, mubaegiilor li să dădeau atît produse, cît şi bani. În aprilie 1696 s-a trimis mubaegiilor de la Dîrstor, Rusciuc şi Nicopole pînză de saci în valoare de 4.000 taleri, pentru care se dăduse firman împărătesc [8]. Cele mai multe referiri din Condica visteriei la mubaegii, menţionează trimiterea către aceştia a unor importante sume de bani. Sînt consemnate astfel sumele date în mai 1697 din visteria Ţării Româneşti lui Suleiman-Aga de la Nicopole (2.500 de taleri dintr-un sebepi tahrir de 10.000 de taleri) şi lui Gavanoz Mehmet-Aga de laRusciuc (4.500 de taleri dintr-un sebepi tahrir de 21.000 de taleri) [9], după ce, cu o lună mai înainte i se dăduse mubaegiului de la Nicopole suma de 5.000 taleri [10].

Se menţionează, de asemenea, că domnul muntean avea de plătit, în urma unor porunci, anumite obligaţii gebegiilor (armurieri) din cetăţile dunărene : celor de la Babadag li s-au dat în două rînduri cîte 1368 1/2 taleri în octombrie 1694 [11] şi în aprilie 1697 [12], iar celor de la Diiu, 850 1/2 taleri în ianuarie 1695 [13]. Pe lîngă faptul că Brîncoveanu trebuia să contribuie cu bani la făurirea armelor pentru cetăţile dunărene, el plătea şi o parte din materialele necesare gebegiilor, materiale care erau aduse din alte părţi. Pentru chiria muimaturilor (muniţii de război) ce s-au adus de la Varna la Rusciuc, s-au dat din visteria Ţării Româneşti, în ianuarie 1697, 900 de taleri capudanului Dunării cu sebepi-tahrir [14].

În perioada la care ne referim, în Transilvania, aflată practic sub dominaţia Imperiului habzburgic, otomanii, nevrînd să piardă această deosebit de bogată provincie, avea strînse legături cu curuţii, alături de care au luptat împotriva imperialilor, susţinîndu-l pe Emerich Tököly. De aceea, atunci cînd curuţii, din cauza imperialilor, treceau pentru a se adăposti în Imperiul otoman, ţările române erau obligate să contribuie la întreţinerea acestora. Astfel, în octombrie 1697, se dă un firman împărătesc pentru plata sumei de 729 taleri, necesară pentru „merticele cruţilor (curuţilor) care au trecut de s-au dus la Belgrad", bani pentru care, „să ni se ţie în seamă la haraci" [15].

Cu prilejul bairamului, a alegerii unui nou sultan, ori cu alte asemenea ocazii, în întreg imperiul otoman aveau loc un lung şir de serbări. La acestea, mai ales noaptea, trebuia să ardă torţe, să se facă iluminaţii cu ajutorul unor vase cu păcură etc. Toate pregătirile pentru iluminaţii costau de obicei sume deosebit de mari. Pentru pregătirile din cetăţile turceşti sud dunărene, era însărcinat capudanul Dunării, căruia i se dădeau banii cu „sebepi-tahir pentru gătirea dunalmalei". [16]

7 *Ibidem*, p. 386.
8 *Ibidem*, p. 199.
9 *Ibidem*, p. 311.
10 *Ibidem*, p. 286.
11 *Ibidem*, p. 73.
13 *Ibidem*, p. 83.
14 *Ibidem*, p. 275.
15 *Ibidem*, p. 351
16 *Ibidem*, p. 386.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Condica visteriei specifică faptul că pentru „muiumaturile dunalmalei" (preparative pentru iluminații) s-a dat capudanului Dunării, în luna aprilie 1696 suma de 27.590 taleri,[17] iar în luna martie 1698, suma de 28.541 taleri[18], în urma unor porunci scrise, primite de la Poartă.

De multe ori, domnul țării primea porunci să dea anumite sume de bani unor dregători turci fără a se specifica motivul pentru care erau necesare. În condica visteriei se specifică faptul că în luna aprilie 1700 s-au trimis căpitanilor de la Diiu și Belgrad 567, respectiv 673 de taleri[19], iar în luna mai a aceluiași an „s-au trimis la Iericuli de la Belgrad cu sebepi-tahrir" 450 1/2 taleri.

Obligațiile în bani pe care le avea de plătit Țara Românească turcilor, atît celor de la Dunăre, cît și celor de la Poartă, constituiau o povară destul de apăsătoare, în primul rînd pentru masele populare, care trebuiau să suporte strîngerea respectivelor sume de bani. Acestea erau cu atît mai grele cu cît ele trebuiau luate de mai multe ori în afara banilor haraciului, fără ca să se țină cont și să se scadă întotdeauna din acesta, iar achitarea lor trebuia să se facă cît mai repede posibil.

Printre multiplele obligații pe care le avea domnul Țării Românești față de dregătorii sud-dunăreni se numără și acelea de a se asigura materialele de construcții, care erau de două feluri în primul rînd obligația de a trimite materiale necesare pentru reconstrucția sau repararea cetăților turcești, procurînd cele necesare, iar în al doilea rînd de a construi vase de diverse tipuri și întrebuințări, dîndu-se turcilor pentru aceasta în special cherestea, care se găsea din abundență în Țara Românească, sfoară confecționată în București, sau cumpărată de la Brașov, precum și alte materiale.

O altă obligație din aceeași categorie era de a construi poduri peste Dunăre la porunca sultanului, de obicei în scopuri militare. După cucerirea sau recucerirea unor cetăți de la Dunăre de către turci, acestea, datorită fie asediului, fie vechimii, suferiseră deteriorări, iar pentru buna lor apărare și funcționalitate trebuiau să fie reparate. Fiind în imediata vecinătate, Țara Românească avea obligația să contribuie în mod substanțial la lucrările pentru refacerea și consolidarea respectivelor cetăți.

Dintre cetățile sud-dunărene, se pare că cele mai multe reparații le-a necesitat Cladova, cucerită de turci în 1689. Cronicarul Radu Greceanu menționează că „în anul de întîi al domniei lui Constantin Vodă, venit-au poruncă domnului de la Împărăția Turcului... de au dres cetatea Cladovei și a Rușavei (Orșova)"[20] Aceeași informație o găsim și în Condica visteriei care specifică faptul că s-au dat materiale pentru repararea cetății, iar în numeroase rînduri s-au trimis salahori. Pentru

17 *Ibidem*, p. 199.

18 *Ibidem*, p. 386.

19 *Ibidem*, p. 549.

20 Radu Greceanu, *„Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu (1600—1714)"*, ediție critică de Aurora Ilieș, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970, p. 59-60.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cheltuielile de la Cladova s-au făcut „chieșfu“ (cont) „pentru lucrul ce au lucrat țara acolo“ [21].

De asemenea, Condica visteriei menționează și cheltuielile pe care le-a făcut Brîncoveanu pentru repararea cetății de pe insula Ada Kalé (Sans-Adasi), și anume faptul că în luna ianuarie 1695 s-au dat 3031 de taleri și 33 de bani la Ostrovul Rusavei, „din rînduiala ce au avut a lua sebepi-tahrir“ [22].

O altă participare a Țării Românești la lucrări de construcție a fost la Vidin la începutul anului 1689, cînd s-a făcut un pod pentru trecerea oștilor turcești peste Dunăre, în drumul lor spre Transilvania [23].

Tot peste Dunăre turcii au construit un pod cu un foarte substanțial ajutor din partea Țării Românești, la Isaccea, pentru a trece oștile turcești în timpul războiului ruso-turc din 1711. Pentru aceasta a venit un mataragiu cu firman“ ca să taie 24.000 lemne, scînduri, grinzi, lăți și altele“ [24]. Printr-un alt firman, din 12 ianuarie 1711, i se poruncește domnului să mai „gătească cîtăva sumă de cherestea pentru treaba podului de la Sacci“ [25].

Pentru prevenirea efectelor negative în cazul în care apele Dunării ar fi venit prea mari, turcii construiau în locurile periclitate diguri, care să înlăture furia apelor. Acest fapt reiese din firmanul sultanului Ahmed al II-lea din iunie 1692, prin care-i poruncește lui Constantin Brîncoveanu să expedieze lemne de construcție și alte materiale, în mare grabă, pentru repararea unui dig la insula Ada-Kalè. [26]

Duhnărea fiind un fluviu cu foarte bune condiții pentru navigație Țara Românească avea obligația, destul de costisitoare, de a construi vase, ori de a pune la dispoziția turcilor bani, materiale și oameni pentru aceasta. Cele mai multe porunci împărătești îi cer lui Brîncoveanu plata unor mari sume de bani, sau furnizarea de materiale, în special lui Ali pașa, capudanul Dunării. El nu era însă singurul către care se îndreptau asemenea obligații, ci mai erau și alți dregători, dar de mai mică importanță. Pentru îndeplinirea obligațiilor de mai sus, era o dare obișnuită cunoscută sub numele de „birul șeicilor“. Tot pentru aceleași necesități, cît și pentru reparații de cetăți și poduri mai exista „birul cherestelii“ sau „birul lemnelor“.

Poruncile pentru construcțiile navale sînt foarte multe, datorită multiplelor întrebuințări ale vaselor transport, asigurareaa pazei, becuri pentru traversarea Dunării etc. Sumele destinate acestui scop erau destul de importante. Astfel, numai în luna aprilie a anului 1694 se dau două sebepi-tehriruri, unul pentru 22.304 de taleri și unul pentru 9.000 de taleri destinați capudanului Dunării, Ali pașa, pentru „lucrul ustaua-

21 „*Condica de venituri și cheltuieli...*“ p. 164.
22 *Ibidem*, p. 83.
23 *Cronici turcești... II*, p. 379.
24 Radu Greceanu, *op. cit.*, p. 178.
25 *Ibidem*, p. 201.
26 M. Guboglu, „*Catalogul documentelor turcești*“, vol. I, București, 1965, p. 46.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cicurilor“ [27] (ustu-acic = bac), iar în luna mai a aceluiași an se mai dă un tahrir pentru plata a 1250 de taleri „pentru dresul a 5 șeici de la Cladova și de la Diiu și de la Necopoia și de la Rusciuc și de la Tulcea“. [28]

În „Anatefter“ se menționează că birul cherestelei, pentru care a venit poruncă împărătească, a fost strîns din întreaga țară și s-a dat la 1 ianuarie 1697, capudanului Dunării pentru ca să facă 30 de caice. [29] Din aceeași sursă rezultă că și birul șeicilor era pus pe toate județele țării [30], iar catargele, care s-au dat la 22 februarie 1677 au fost de la „Dragoslavele — 15 catarge, Rucărul — 15 catarge, Cîmpulungul și Mățăul — 45 catarge“. [31]

Se putea întîmpla uneori ca banii birului șeicilor, ori ai birului lemnelor să nu fie folosiți strict pentru scopul destinat inițial, ci se îndeplineau și alte porunci, iar uneori se mai făceau și daruri din ei. Spre exemplu în ianuarie 1698 s-au dat 2500 de taleri din birul șeicilor mumbaegiului de la Rusciuc“ în banii ce are să ia cu sebepi tahrir) [32], iar capudanului Dunării, 5000 de taleri [33] tot în urma unui tahrir.

Faptul că Țara Românească trebuia să dea turcilor mari cantități de materiale de construcții, atît pentru cetăți, cît și pentru construcții navale, se explică prin aceea că în țară se aflau imense surse de asemenea materiale, datorate întinselor păduri ce acopereau o mare parte a suprafeței țării ; drept urmare „birul cherestelei“ sau „birul lemnelor“ devine una din obligațiile importante ale țării față de turci, nevoia lor de lemn fiind în continuă creștere.

Obligațiile în forță de muncă constituiau un alt mod de manifestare a suveranității turcești asupra țărilor române. În cadrul acestora un loc important îl ocupa furnizarea brațelor de muncă pentru îndeplinirea diferitelor trebuințe ale imperiului. Anual mii de locuitori ai Țării Românești erau obligați să muncească pentru turci luni în șir, în special la repararea unor cetăți. Cei mai mulți erau muncitori necalificați, așa numiții salahori (cerahor) ; plecau însă și meșteri de felurite specialități [34]. Aceștia erau plătiți din visteria țării. În ianuarie 1694 au fost trimiși la Rusciuc 513 taleri „pentru lefile slujitorilor de acolo“, [35] care lucrau la fortificarea cetății, iar în aprilie același an s-au mai dat 600 de taleri capudanului Dunării, Ali pașa, „pentru simbria la 20 de meșteri“. [36]

27 *„Condica de venituri și cheltuieli...“*, p. 74.
28 *Ibidem*, p. 79.
29 Dinu C. Giurescu *„Anatefterul“*, p. 74.
30 *Ibidem*, p. 76.
31 *Ibidem*, p. 293.
32 *„Condica de venituri și cheltuieli...“*, p 370.
33 *Ibidem*.
34 T. Mateescu *„Țăranii din Moldova și Țara Românească la munci agricole în Dobrogea“*, în *„Anuarul Institutului de istorie și arheologie A. D. Xenopol“* Iași, IX, 1972, p. 237.
35 *„Condica de venituri și cheltuieli...“*, p. 8.
36 *Ibidem*, p. 29.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În timpul lucrărilor de reparație a cetății Cladova în noiembrie 1695 s-au trimis 1050 de taleri pentru „100 de salahori ce au lucrat la cetatea Cladovei trei luni, pe lună de om po taleri 3 1/2". [37] Pe lîngă salahori mai lucrau pentru turci și oameni cu atelaje, mai ales căruțași. Aceștia erau plătiți mai mult decît salahorii, 100 din ei primind pentru o lună 400 de taleri [38] deci 4 taleri de om. Cam la fel erau plătiți și chirigii la 99 de chirigii li se plătesc în noiembrie 1696, pentru două luni 719 taleri din visterie, plus încă 66 de taleri la Belgrad. [39] Simbria meșterilor era mai mare decît a celorlalți oameni care erau obligați să muncească pentru turci, datorită faptului că ei prestau o muncă specializată, calificată. În luna aprilie 1700 s-au trimis 1.000 de taleri „la pașacu de la Belgrad cu sebepi tahrir pentru lefile meșterilor cetății". [40]

Se poate spune, așadar, că forța de muncă din Țara Românească și Muntenia era mult folosită în Imperiul otoman, respectiv și în cetățile de pe dreapta Dunării. Datorită obligației de a asigura forța de muncă necesară turcilor în diverse scopuri, țăranii munteni erau siliți să-și părăsească satele, familiiile și casele, pentru a merge în imperiu, unde executau muncile cele mai grele — ne referim la mîna de lucru necalificată.

Supușilor de peste Dunăre Imperiul otoman le impunea și obligații în transporturi, Constantin Brîncoveanu trebuia să asigure transportul spre turci din țară a diverselor produse, respectiv alimente, cereale, materiale de construcții etc. Acestea erau de două feluri : transporturi pe uscat, efectuate cu căruțele și transporturi pe Dunăre, cu vasele. Mijloacele de transport erau fie românești, fie turcești. În cazul în care se transportau mărfurile cu mijloace de transport turcești, domnul muntean avea obligația de-a plăti contravaloarea transportului. Așa de exemplu, pentru transportul pe Dunăre al zaherelii, ori a altor dări, trebuia să se plătească turcilor ce efectuau transportul respective „navlonul", adică adică taxa de transport pe Dunăre. Este cazul celor 1.146 de taleri dați din visterie, care au constituit „navalonul burazanilor ce au adus posmagii la Belgrad „în mai 1695 [41] ori a celor 139 1/2 taleri, „navlonul grîului domnesc ce au venit pe Dunăre" în decembrie 1699. [42]

Banii destinați transportării zaherelii către cetățile turcești de la Dunăre, ca și în întregul Imperiu otoman, erau dați mumbaegiului (însărcinatului cu strîngerea zaherelii) în urma poruncii venite de la împărăție. Sumele de bani pentru asigurarea transportului erau destul de mari, fapt ce dovedește marea cantitate de produse ce se trimiteau în Imperiul otoman. Astfel, numai în lunile iunie, septembrie și noiembrie ale anului 1795 s-au dat pentru „chiria șeicilor de zaherea împărătească ce s-a dus la Belgrad" suma totală de 30.000 de taleri, plătiți în trei

37 *Ibidem*, p. 167.
38 *Ibidem*, p. 209.
39 *Ibidem*, p. 253.
40 *Ibidem*, p. 549.
41 *Ibidem*, p. 225.
42 *Ibidem*, p. 526.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rînduri astfel în luna iunie 15.000 de taleri[43] în luna septembrie, 7500 de taleri[44] iar în luna noiembrie, tot 7500 de taleri.[45]

În aceeași categorie de obligații intra și aceea de a furniza Imperiului otoman, respectiv cetăților turcești dunărene, care trase de boi. Un firman împărătesc din iulie 1695 conține porunca adresată lui Brîncoveanu de a trimite „carele care s-au rînduit să meargă la Belgrad". [46] În urma unui alt firman împărătesc a trebuit să facă pentru Yusuf pașa, plătit o dată 930 de taberi[47], iar a doua oară 2500 de taleri.[48]

Cele mai multe care confecționate în Țara Românească erau destinate cetății Belgrad. În februarie 1698 s-au plătit 12.500 de taleri pentru construcția a 250 de care.[49] Informații în legătură cu trimiterea acestora la Belgrad, precum și a altora, în februarie 1696 și în martie 1697, ne sînt furnizate și de Anatefter.[50]

De cele mai multe ori, cînd era vorba de transportul pe uscat, mărfurile se trimiteau cu căruțele țării adunate din toate județele, fiind conduse de țărani care primeau simbrie pentru aceasta.

Obligația țării de a efectua în folosul turcilor diverse transporturi era destul de frecventă datorită faptului că pentru majoritatea produselor care trebuiau trimise acestora, transportul era asigurat de români. Comparativ cu obligațiile de transport în restul Imperiului, sarcina aceasta era mai ușor de îndeplinit atunci cînd era vorba de cetățile sud dunărene, de pe o parte datorită distanței scurte dintre ele, iar pe de altă parte, datorită existenței Dunării, fluviu navigabil, pe care transportul era mai ieftin.

Una din cele mai importante datorii ale țărilor române era aceea de a procura turcilor zaherele, respectiv produse alimentare. Încă de la supunerea lor de către turci acestea erau considerate „chelerul Porții", dar nu numai al ei, ci al altor cetăți, dintre care fac parte și cele sud dunărene. Obligația respectivă era una din cele mai dificile datorită faptului că era deosebit de consistentă, era neregulată — se dădea de obicei în urma unor firmanuri ori altor porunci împărătești — și, cu toate că uneori se scădea contravaloarea ei din haraci (aceasta se întîmpla totuși destul de rar), era în general gratuită.[51]

Faptul că obligația aceasta era destul de substanțială chiar și pentru cetățile sud dunărene, reiese din aceea că numai slujitorilor care au dus zahereaua la Belgrad în 1694, în număr de 255, visteria le-a plătit 239z de taleri.[2]. În luna noiembrie 1696 s-a primit firman pentru za-

43 *Ibidem*, p. 132.
44 *Ibidem*, p. 151.
45 *Ibidem*, p. 151.
46 *Ibidem*, p. 139.
47 *Ibidem*, p. 307.
48 *Ibidem*, p. 377.
49 *Ibidem*.
50 Dinu C. Giurescu, *„Anatefterul"*, p. 102, 277 și 87.
51 *Istoria României*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, vol. III, p. 21.
52 *„Condica de venituri și cheltuieli..."* p. 21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

hereaua Rusciucului şi s-a dat lui Gavanoz Mehmet suma de 10.000 taleri [53] firmanul achitîndu-se în întregime în aprilie anul următor, cînd i s-au mai trimis încă 4.000 de taleri [54], iar lui „Vasile căpitanul ot Cerneţi" i-a fost dată în iulie 1697 suma de 77 de taleri ca să cumpere „nişte zaherele" pentru dezdariul de la Cladova. [55]

De bunul mers al strîngerii zaherelei se interesa însuşi sultanul, care trimitea oamenii săi să supravegheze şi să verifice aceasta. Astfel, sultanul Mustafa al II-lea a dat un firman în 6 aprilie 1698 prin care poruncea lui capugibaşi Yusuf să cerceteze şi să raporteze la Poartă dacă mubaşirii desemnaţi cu procurarea de zaherele la schelele Silistra, Rusciuc şi Nicopol şi-au îndeplinit misiunea lor şi ce cantităţi au strîns [56]. Un alt firman, din 10 iunie 1709, al sultanului Ahmed al III-lea porunceşte cadiilor din sangeacurile Rusciuc şi Giurgiu să înlesnească strîngerea capitaţiei şi zaherelii de la ţiganii tributari din acele sangeacuri. [57]

De cele mai multe ori produsele ce constituiau zaherele erau strînse separat, respectiv pesmeţi, miere, unt, cereale, animale pentru carne etc. Condica visteriei consemnează faptul că destul de des erau trimişi „posmagi împărăteşti" în Imperiul otoman, atît la Poartă, cît şi în alte cetăţi. Aceştia erau transportaţi în saci făcuti din „zeblău gros", după cum reiese din condică atunci cînd în mai 1695 au fost duşi „posmagii împărăteşti la Belgrad". [58] Pesmeţii care se trimiteau turcilor se făceau atît în ţară, cît şi în unele dintre cetăţile turceşti. Dacă nu se făceau în ţară se plătea turcilor „banii pesmedului", precum în aprilie 1700, cînd s-au trimis la Dîrstor 6500 de taleri în urma unui sebepi-tahrir. [59] În mai 1695 s-au făcut, din contribuţia satelor de birnici, 5.000 de cîntare (un cîntar = 44 oca) de pesmeti care s-au trimis la Belgrad. [60] Tot atunci s-au dat 2.315 taleri, „pre 8.813 oboroace de grîu ce s-au cumpărat... de s-au făcut pesmedu" 500 de taleri brutarilor care i-au făcut, iar 1.146 de taleri, pentru transportul acestor pesmeţi pe Dunăre la Belgrad. [61]

Turcilor li se trimiteau cereale — grîu sau secară — şi neprelucrate. Astfel, printr-un firman al sultanului Ahmed al III-lea din februarie 1693 se porunceşte lui Brîncoveanu să strîngă şi să expedieze prin Timişoara cereale la cetăţile Salova şi Belgrad, care sufereau din lipsă de provizii. [62] Tot la Belgrad au mai fost trimise 500 de oboroace cu secară în valoare de 200 taleri în aprilie anul următor. [63]

53 *Ibidem*, p. 262.
54 *Ibidem*, p. 282.
55 *Ibidem*, p. 327.
56 Mustafa A. Mehmed, *„Documente turceşti..."*, p. 200.
57 *Ibidem*, p. 203-204.
58 *„Condica de venituri şi cheltuieli"*, p. 122.
59 *Ibidem*, p. 549.
60 *Ibidem*, p. 124.
61 *Ibidem*, p. 125.
62 M. Guboglu, *„Catalogul documentelor turceşti"*, I, p. 47.
63 *„Condica de venituri şi cheltuieli..."*, p. 30.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Țara Românească era obligată să mai trimită în Imperiul otoman miere și ceară, produse care se găseau aici în cantități mari. În 1694 s-a trimis la Belgrad miere și ceară în valoare de 202, respectiv 250 de taleri [64], iar în iunie anul următor s-au trimis 500 de oca de ceară și 70 de cîntare de miere.[65]. În aceeași cetate au fost duse, cumpărate de la Ivan Zaraful din Craiova, în martie 1697, 60 de cîntare de miere și 300 de oca de ceară, plus încă 300 de oca de ceară în iulie același an.[66] Seraschierului de la Babadag, Yusuf pașa, i s-au trimis în octombrie 1697, 5 oca de miere, în luna martie 1703, 21 de cîntare de miere, iar în decembrie același an 1100 de oca de miere [67]. În luna iulie 1697 s-au mai trimis la Belgrad, vizirului, încă 60 de cîntare de miere și 800 de oca de ceară. [68]

De asemenea, din Țara Românească s-au scurs spre Imperiul otoman mari cantități de unt, care mergeau în întreaga parte europeană a acestuia. În iulie 1694 s-au trimis 23 de cîntare, iar un an mai tîrziu încă 3000 de oca, cu care „s-au plenit 13.000 oca de unt ce s-au trimis vizirului de la Belgrad" [69], 708 de oca de unt s-au dat în decembrie 1695 la capichehaiaua de la Dîrstor [70] iar în același timp s-au dus încă 1900 de oca la Belgrad și 1000 de oca seraschierului de la Baba. [71] Condica visteriei menționînd încă multe alte asemenea trimiteri.

Pe lîngă produsele de mai sus Țara Românească trebuia să asigure turcilor și însemnate cantități de carne. Astfel, plecau spre ei destul de des cirezi numeroase de vaci și boi ori turme de oi, carnea de vită și în special cea de oaie, fiind căutată în mod deosebit în imperiu.

Pașei de la Diiu i s-au dat în ianuarie 1795, 200 de oi cu miei, pe care le-a luat „Leunartu căpitanul de la Comoșteni și din alte sate". [72] Pentru ducerea la Belgrad, în iunie 1695, s-au cumpărat cu 2.084 de taleri, 300 de boi și vaci, iar 4500 de taleri „s-au dat la vel banu de au plătit 4500 de oi care s-au luat de la județele de peste Olt, de oe pe taleri unul, afară den oi 600 care s-au luat de la dorobanți și de la martalogi (soldați de frontieră), care acelea nu s-au plătit și cu acelea s-au plinit oi 5100" [73]. Tot în anul 1695 s-au trimis seraschierului de la Baba vaci și oi cumpărate cu 430 de taleri [74] (o oaie costa în jur de 1 taler, iar o vacă aproximativ 4—5 taleri).

O obligație destul de însemnată a Țării Românești era „rînduiala boilor pentru Belgrad". Atît condica visteriei, cît și Anatefterul notează aproape în fiecare an această obligație. Numai în perioada celor zece ani

64 *Ibidem*, p. 51.
65 *Ibidem*, p. 132.
66 *Ibidem*, p. 292 și 321.
67 *Ibidem*, p. 352, 713 și 742.
68 *Ibidem*, p. 406-407.
69 *Ibidem*, p. 51 și 138.
70 *Ibidem*, p. 175.
71 *Ibidem*, p. 178.
72 *Ibidem*, p. 86.
73 *Ibidem*, p. 129.
74 *Ibidem*, p. 151.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cuprinşi în condică (1694-1704), s-a trimis la Belgrad impresionantul număr de 6.560 de boi, din care numai în anul 1689, 3.067 de boi [75].

Pe lîngă faptul că domnul Ţării Româneşti trebuia să asigure o parte din carnea necesară cetăţilor respective, atunci cînd i se cerea, trebuia să dea şi alte produse de origine animală, respectiv piei de vită, lînă etc.

Ţara, dispunînd de însemnate resurse alimentare datorită condiţiilor naturale deosebit de prielnice, era una din principalele furnizoare de asemenea produse în Imperiul otoman. Cea mai mare parte din alimentele destinate turcilor plecau direct la sublima Poartă, însă cantităţi însemnate mergea şi-n alte regiuni ale imperiului, cetăţile dunărene fiind cele mai apropiate. Obligaţia de a asigura produse alimentare turcilor era printre cele mai de seamă, dat fiind cantităţile ce trebuiau trimise, acestea îngreunînd şi mai mult situaţia maselor populare, furnizoarele respectivelor bunuri.

Făcînd o privire de ansamblu asupra obligaţiilor Ţării Româneşti faţă de cetăţile sud-dunărene, se poate constata că, chiar dacă au fost destul de multe şi grele, acestea au fost întotdeauna indeplinite, indiferent în ce situaţie se afla ţara. Satisfăcînd la timp cererile turcilor, Constantin Brîncoveanu urmărea să nu dea prilej de nemulţumire acestora, ceea ce implicit ar fi avut urmări directe atît asupra domniei, cît şi a ţării.

Pe lîngă obligaţiile Ţării Româneşti faţă de Imperiul otoman, datorate raportului de suveranitate, Constantin Brîncoveanu avea cu dregătorii turci şi legături particulare, manifestate printr-o serie de daruri făcute acestora. Peşcheşurile pe care le dădeau erau făcute fie în mod regulat, fie cu ocazia unor împrejurări de moment din cele mai diferite schimbarea dregătorilor, venirea în tară a unor demnitari pentru aducerea de porunci, mergerea domnului muntean în imperiu ş.a.

Asupra darurilor făcute de Brîncoveanu dregătorilor turci nu ne propunem să insistăm mai mult *, deoarece acestea sînt în general cunoscute fiind cam la fel pentru majoritatea domnitorilor din ţările române, ci vom evidenţia un alt aspect al relaţiilor domnului cu turcii sud dunăreni, şi anume îl vom găsi pe acesta în ipostaza de primitor al unor daruri de la dregătorii otomani.

Evident acestea erau din punct de vedere valoric, mai mici decît cele pe care le făcea el, însă existenţa lor confirmă încă o dată bunele raporturi dintre domnul Ţării Româneşti şi dregătorii respectivi, ca şi prestigiul de care se bucura Brîncoveanu.

În general, după cum menţionează atît Condica visteriei, cît şi Anatefterul, Constantin Brîncoveanu primea în dar cîte un cal vînăt do-

75 *Ibidem*, p. 35, 61, 118, 186, 209, 220, 317, 372, 399 şi 427.

* Din Condica visteriei rezultă că Brîncoveanu a dat dregătorilor turci la care ne referim daruri a căror valoare se ridică la 66.392 de taleri.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

brogean. Cele mai multe menţiuni privind darurile făcute lui Constantin Brîncoveanu se referă la paşa de la Nicopole, care trimitea domnului muntean în fiecare an cîte „un cal dar după obicei" [76]. Anatefterul menţionează, de asemenea, trimiterea de către cadiul de la Nicopole, „măriii sale lui Vodă un cal", în timp ce Condica visteriei îl notează şi pe nazarul de la Diiu, „care au trimis la măria sa vodă, darul" [77].

De fiecare dată cînd domnitorul primea acest dar, avea grijă să dea şi el unul substanţial celui care i-l adusese, precum şi să trimită celui de la care venea darul o însemnată sumă de bani, sau un plocon constînd în special din blănuri, postavuri, atlaze scumpe.

Acestea apar ca un schimb de daruri între domnitor şi dregătorii respectivi, unele dintre ele devenind un „obicei", după cum notează Condica visteriei.

În urma analizei datelor cuprinse în documente se desprind o serie de concluzii importante prin aceea că ele contribuie la formarea unei imagini mai complete privind politica economică a lui Constantin Brîncoveanu, punînd totodată în lumină un important aspect, cuprins de altfel în lucrarea de faţă, şi anume, relaţiile lui Constantin Brîncoveanu cu dregătorii otomani sud dunăreni.

Obligaţiile Ţării Româneşti faţă de turci, suportate de visterie, îngreunau într-o măsură destul de importantă situaţia materială a maselor populare, producătoare de bunuri. Aceste obligaţii, fie ele în bani, ori în diferite alte produse, de cele mai multe ori nu erau determinate de dregătorii otomani de la Dunăre, ci făceau parte din obligaţiile generale impuse ţării de către Imperiul otoman, sau erau stabilite, în anumite împrejurări, prin porunci emise de la sublima Poartă. Cetăţile turceşti dunărene fiind la hotarul imperiului cu Ţara Românească, datoriile faţă de acestea erau mai uşoare, privite mai ales prin prisma transportului produselor către ele.

Datorită obligaţiilor la care trebuia să facă faţă ţara, dezvoltarea economică a acesteia a fost mult frînată. Aceasta ar fi cunoscut un ritm superior, fără existenţa raporturilor impuse de turci faţă de ei. În acelaşi timp, cu preţul îndeplinirii acestor obligaţii, Ţara Românească, precum şi Moldova şi-au putut păstra existenţa ca state de sine stătătoare, cu deplină autonomie internă, deoarece Imperiul otoman, în ciuda înfrîngerilor sale, a reuşit să apere cele două ţări române de tendinţele acaparatoare ale puternicilor vecini.

Referitor la satisfacerea obligaţiilor impuse Ţării Româneşti de către turci, Brîncoveanu nu putea proceda altfel, datorită, în primul rînd, puterii ce o reprezentau aceştia, putere de care ţara sa nu avea cum să se desprindă în contextul relaţiilor internaţionale ale timpului.

76 *Ibidem*, p. 388, 450, 549, 631 ; cf. *Anatefterul*, p. 24.
77 Dinu C. Giurescu, *Anatefterul*, p. 245.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Îndeplinirea datoriilor faţă de turci şi relaţiile de prietenie cu aceştia denotă înţelepciunea politicii lui Brîncoveanu, poziţia sa realistă faţă de problemele ce frămîntau politica sud estului Europei, ceea ce l-a făcut pe Nicolae Iorga să scrie că acesta era „prea chibzuit în toate faptele sale ca să grăbească ceasul lucrurilor care vin cînd vreau ele, iar nu cînd vrem noi". [78]

EN CE QUI CONCERNE QUELQUES RELATIONS D'ENTRE CONSTANTIN BRÎNCOVEANU ET LES EMPLOYANTS OTTOMANS DES FORTERESSES QUI SE TROUVENT SUR LA RIVE DROITE DU DANUBE

— Résumé —

Dans cet article l'auter présente quelques informations à propos de rapports qui existent entre la Valachie et les forteresses ottomans trouvers sur la rive droite du Danube pendant la regne de Constantin Brîncoveanu.

On présente les principales obligations que le pays les avait d'accomplir : en argent, en produits alimentaires, en matériaux de construction, en travail ainsi que leurs valeur. Aussi on met en evidence les bons rapports personnels du prince valaque avec quelques unsd'employants par la révélation de l'habitude de faire à quelques occasions un echange de cadeux entre les deux parties.

L'article contribue à la formation d'une image plus complète sur la politique économique de Constantin Brîncoveanu et sur la façon d'accomplissement des obligations du pays par rapport au pouvoir suzerain.

78 N. Iorga *„Valoarea politică a lui Constantin Brîncoveanu", Conferinţa ţinută la Ateneul român*, Vălenii de Munte, 1914, p. 27.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

HARTA ADMINISTRATIVĂ A MOLDOVEI ÎN ANUL 1816

dl. IOAN MURARIU

Problema organizării administrativ-teritoriale a Țării Românești Moldova în secolele XV—XIX a stat mult în atenția unor istorici și cercetători, care în ultimele decenii au publicat valoroase studii și articole pe această temă [1]. Pe baza a numeroase izvoare istorice — îndeosebi documentare — autorii acestor lucrări au ajuns la importante concluzii privind începuturile organizării administrative, evoluția numerică și teritorială a ținuturilor moldovenești, împărțirea acestora în *ocoale* către mijlocul secolului al XVIII-lea, atribuțiile ispravnicilor și ocolașilor etc.

Dar nici unul din acești autori nu a încercat să reconstituie hărțile administrativ-teritoriale ale Moldovei în diferite momente istorice. După părerea noastră, operația de reconstituire este pe cît de grea și migăloasă, pe atît de importantă și necesară pentru cunoașterea cît mai completă a fenomenului istoric respectiv. Catagrafiile fiscale de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea conțin suficiente date spre a se putea reconstitui hărțile administrativ-teritoriale ale Moldovei pentru momentele istorice respective.

În anul 1979 un cercetător ieșean a publicat *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816* [2]. Pornind de la informațiile cuprinse în acest important izvor istoric am reușit, cu destulă greutate, să reconstituim harta administrativ-teritorială a Țării Românești Moldova din anul respectiv (vezi această hartă la sfîrșit).

---

1 Între acestea, vezi I. C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române* (ediție revăzută), în „Revista de drept public", 1934—1935, Buc., 1935, 76 p.; V. Lungu, *Ținuturile Moldovei pînă la 1711 și administrarea lor* extras din „Cercetări Istorice", revistă de istorie românească, vol. XVII, 1943, scos de Institutul de Istorie Națională „A. D. Xenopol" din Iași; D. Ciurea, *Organizarea administrativă a statului feudal Moldova (sec. XIV—XVIII)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie" din Iași, II, 1965, p. 143-235; N. Grigoraș, *Reformele cu caracter administrativ din Moldova ale lui Constantin Mavrocordat*, în „Cercetări Istorice" (serie nouă), Muzeul de Istorie a Moldovei, Iași, VII, 1976, p. 123-164; Adrian Maeovei, *Organizarea administrativ-teritorială a Moldovei între anii 1832 și 1862* (I—V), în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași, vol. XIX, 1982; XX, 1983; XXI, 1984; XXII (2), 1985; XXIII (1), 1986.

2 Corneliu Istrati, *Condica Vistieriei Moldovei din anul 1816*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" din Iași, supliment (I), 1979.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În 1816 Țara Moldovei avea 16 ținuturi, 74 ocoale, 1.476 sate și 23 de orașe și tîrguri (vezi anexă). Ținuturile cu cele mai multe ocoale erau Putna, Neamț, Bacău, Tecuci și Tutova. Judecînd după numărul satelor, cele mai mari ținuturi moldovenești erau Neamț, Putna, Vaslui, Iași, Tutova, Tecuci și Suceava. Cele mai mici erau ținuturile Herța, Hîrlău și Cîrligătura, care, din această cauză, vor fi desființate în anul 1835 [3].

Foarte multe ocoale erau organizate în lungul apelor curgătoare, purtînd numele acestora Prutului, Siretului, Șomuzului, Moldovei, Trotușului, Tazlăului, Milcovului, Bîrladului, Bahluiului, Zeletinului, Jijiei, Bașeului etc. Ocoale cu denumirea Prutului, Siretului, Muntelui, Coșulei, Tîrgului, Mijlocului, Crasnei, Ocolul de Sus și Ocolul de Jos se aflau în două sau chiar mai multe ținuturi. Numărul satelor din ocoale varia între 5 (Ocolul Șușiței din ținutul Putna) și 37 (Ocolul Copoului din ținutul Iași).

Harta administrativă a Țării Românești Moldova și-a schimbat înfățișarea în anul 1835, cînd, urmărindu-se *„înrătundirea"* ținuturilor, au fost desființate micile ținuturi Herța, Hîrlău și Cîrligătura, teritoriile acestora intrînd în componența ținuturilor vecine.

Anexă

MOLDOVA ÎN ANUL 1816

Nr. crt.	Ținutul sau ocolul	Numărul satelor	Orașe și tîrguri
1.	2	3	4
	I. ȚINUTUL SUCEAVA	109	
1.	Ocolul Siretului de Sus	12	Burdujeni
2.	„ Siretului de Jos	22	—
3.	„ Moldovii	34	—
4.	„ Șomuzului	24	Fălticeni
5.	„ Muntelui	17	—
	II. ȚINUTUL NEAMȚULUI	143	3
6.	Ocolul Muntelui	9	—
7.	„ de Sus	27	Tîrgu-Nou ; Tîrgu-Neamț
8.	„ Pietrii	28	Piatra
9.	„ Mijlocului	31	—
10.	„ Bistriței	17	—
11	„ Siretului	31	—

3 Adrian Macovei, *op. cit.*, (II), XX, 1983, p. 161.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1.	2	3	4
	III. ŢINUTUL ROMANULUI	81	1
12.	Ocolul de Sus	28	—
13.	„ de Jos	31	—
14.	„ Mijlocului	22	Roman
	IV ŢINUTUL BACĂULUI	97	2
15.	Ocolul Bistriţa de Jos	23	Bacău
16.	„ Bistriţa de Sus	7	—
17.	„ Tazlăul de Sus	15	—
18.	„ Tazlăul Sărat	13	—
19.	„ Tazlăul de Gios	17	Tîrgu-Ocna
20.	„ Trotuşului	22	—
	V. ŢINUTUL PUTNII	138	2
21.	Ocolul Răcăciunii	18	—
22.	„ Luncii	12	—
23.	„ Zăbrăuţu	14	Panciu
24.	„ Suşiţăi	5	—
25.	„ Vrancii	22	—
26.	„ Gîrlilor	23	—
27.	„ Milcovu de Sus	16	—
28.	„ Milcovu de Jos	11	Focşani
29.	„ Bilieştilor	17	—
	VI. ŢINUTUL TECUCIULUI	110	1
30.	Ocolul Polocinului	23	—
31.	„ Berheciului	22	—
32.	„ Zăletinu	20	—
33.	„ Nicoreştii	12	—
34.	„ Bîrladului	20	—
35.	„ Tîrgului	13	Tecuci
	VII. ŢINUTUL COVURLUIULUI	72	1
36.	Ocolul Siretului	13	Galaţi
37.	„ Mijlocului	21	—
38.	„ Hornicii	18	—
39.	Prutului	20	—
	VIII. ŢINUTUL TUTOVII	113	1
40.	Ocolul Tîrgului	17	Bîrlad
41.	„ Corodului	16	
42.	„ Pereschivului	20	—
43.	„ Tutovii	25	—
44.	Ocolul Racovei	9	—
45.	„ Sîmilii	26	—

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1.	2	3	4.
	IX. ŢINUTUL VASLUIULUI	122	1
46.	Ocolul Crasnii	27	—
47.	„ Mijlocului	29	—
48.	„ Fundului de Jos	30	—
49.	„ Fundului de Sus	21	—
50.	„ Stemnicului	15	Vaslui
	X. ŢINUTUL FĂLCIULUI	90	2
51.	Ocolul Podolenilor	13	Huşi
52.	„ Crasnii	27	—
53.	„ Mijlocului	16	—
54.	„ Roşiiecii	21	—
55.	„ Prutului	13	Fălciu
56.	XI. ŢINUTUL HERŢII	23	Herţa
	XII. ŢINUTUL DOROHOIULUI	77	1
57.	Ocolul Tîrgului	18	Dorohoi
58.	„ Prutului	21	—
59.	„ Başăului	22	—
60.	„ Coşului	16	—
	XIII. ŢINUTUL BOTOŞANILOR	72	1
61.	Ocolul Tîrgului	24	Botoşani
62.	„ Cîmpului	28	—
63.	„ Siretiului	20	—
	XIV. ŢINUTUL HÎRLĂULUI	62	1
64.	Ocolul Bahluiului	13	Hîrlău
65.	„ Miletinului	14	—
66.	„ Jijiei	22	—
67.	„ Coşului	13	—
	XV. ŢINUTUL CÎRLIGĂTURII	48	1
68.	Ocolul de Sus	20	Tîrgu-Frumos
69.	„ de Jos	28	—
	XVI. ŢINUTUL IAŞII	119	2
70.	Ocolul Turiei	26	—
71.	„ Braniştii	24	—
72.	„ Copoului	37	—
73.	„ Codrului	17	Iaşi ; Tîrguşorul (Nicolina)
74.	Prutului	15	—
	TOTAL SATE, ORAŞE ŞI TÎRGURI	1.476	23

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LA CARTE ADMINISTRATIVE DE LA MOLDAVIE EN 1816

A partir des données comprises dans un *Registre de la Trésorerie* de 1816, l'auteur y reconstitue la carte administrative de la Moldavie de l'année mentionnée.

L'article finit par une annexe dont il résulte que la Moldavie avait, en 1816, 16 districts, 74 circonscriptions, 1475 villages et 23 villes et bourgs.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ŢARA ROMÂNEASCĂ MOLDOVA ÎN ANUL 1816

— HARTA ADMINISTRATIVĂ —

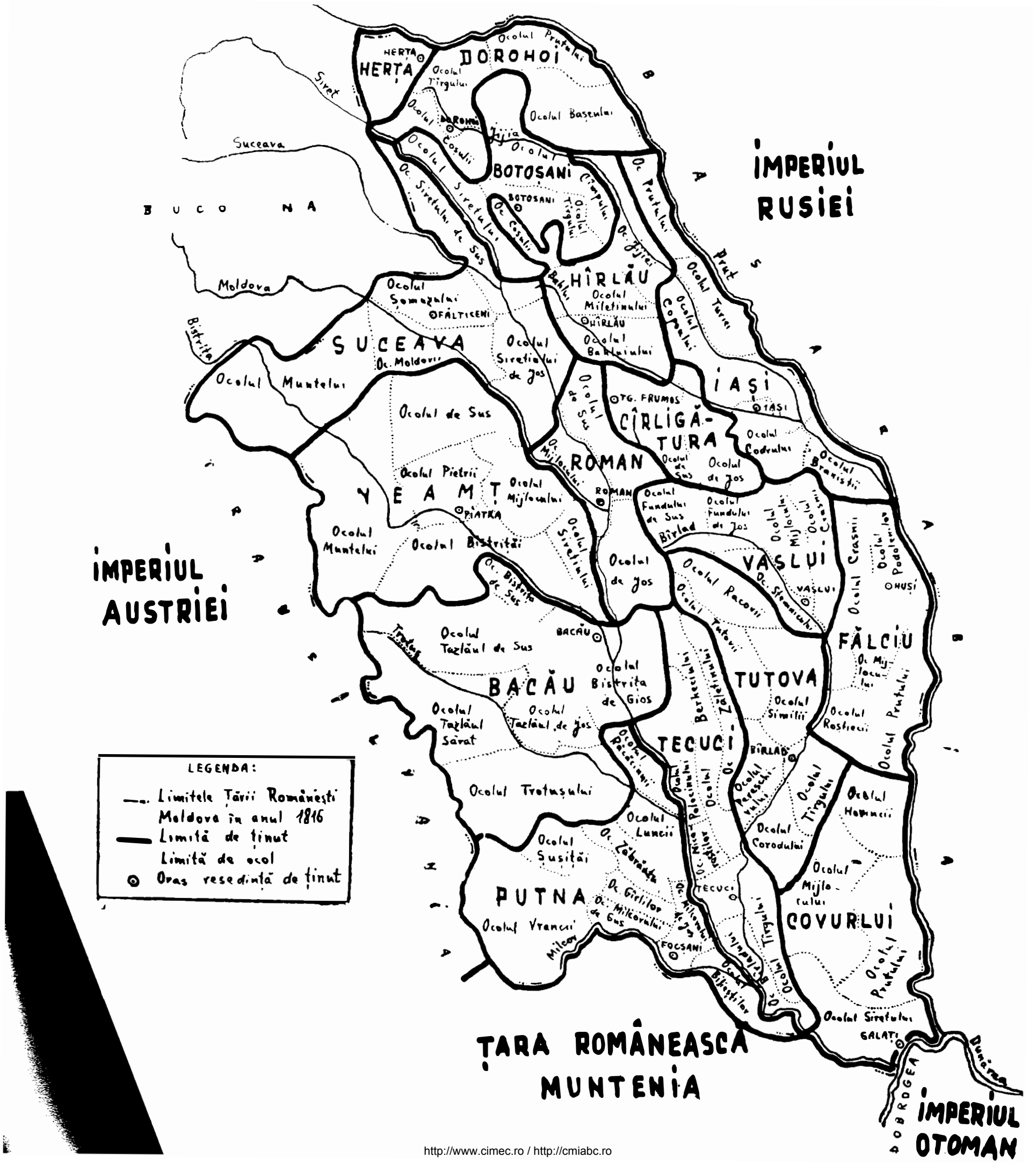

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IONEȘTII DE LA BRAD, STUDIU GENEALOGIC ȘI ISTORIC

de GHEORGHE BURLACU, MIHAI SORIN RĂDULESCU

Dintre marile personalități ale secolului al XIX-lea, care au adus mari contribuții la făurirea României moderne face parte și Ion Ionescu de la Brad. Prodigioasa sa activitate, poate încă nu destul de bine cunoscută, îl situează ca precursor a numeroase discipline, savant, practician, remarcabil cetățean și patriot, care și-a dăruit toate cunoștințele pentru ridicarea pe trepte superioare a poporului căruia aparținea.

După cît ne este cunoscut Ion Ionescu de la Brad a scris puțin despre sine și înaintașii săi [1], iar autorii care s-au ocupat de viața și opera lui au analizat cu precădere aspecte ale activității în domeniul științelor agricole, a economiei rurale și social-politice. Despre fratele său, Nicolae, mare orator al Moldovei, distins avocat, fost ministru de externe al României, profesor de istorie la Academia Mihăileană, se știe puține lucruri, și el a scris, de asemenea, puțin despre sine și înaintașii săi.

Un studiu genealogic al înaintașilor acestor Ionești, care s-au numit Isăcești, nu s-a făcut pînă acum. Parțial însă ascendența a fost abordată, urmărindu-se alte încrîngături și descendențe. Așa spre exemplu Tudor Bălan, distins istoric bucovinean, în studiul *Familia Onciu*, în tabelul III genealogic, Ramura lui Onciul Herța, redă ascendența și descendența

1 În lucrarea sa de sinteză *„Agricultura română de la Bradu"*, apărută la Roman în anul 1886, face următoarea referire la înaintașii săi *„între dăinuitorii moșneni de pe timpurile acelea era și unul Ionașcu Isăcescu, care a făcut cele mai mari danii și care a înființat și schitul. Dintr-acest moșnean mă trag și eu"*, în vol. Ion Ionescu de la Brad, Opere Agricole, vol. I, Edit. Academia R.S.R., 1968, f.a., p. 502. Iar în *„Viața mea de mine însumi"*, apărută la Iași în anul 1889 afirmă că tatăl lui a fost *„iconomul Ion Isăcescu, fiul preotului Ștefan de la Sfîntul Neculai din Roman"*, iar despre mama sa, că *„se numea Safta, și era fata preotului Toader (Cimă n.n.) de la Sfîntul Gheorghe din Roman"*, în vol. cit. p. 622. Despre înaintași, părinți, persoana lui, a fratelui și a nepotului Eugen, găsim puține date strecurate ocazional în imensa lui operă științifică.

Fratele lui Nicolae, care intenționa să scrie o istorie a neamului românesc, a scris și mai puțin despre înaintașii săi și descendenți. În scrierile sale, însă, găsim unele date prețioase.

Nu ne îndoim că Ion Ionescu de la Brad putea să ne lase informații foarte utile, intenționa să o facă, deoarece obținuse în anul 1870 o serie de copii după unele rezumate și documente originale ce se aflau la Arhivele Statului, secția bunuri publice, unele din acestea, însă, datate greșit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acestuia, în documentele anexă, dar mai ales în cele 6 volume de *Documente bucovinene*, unde găsim susținerea celor afirmate [2].

Nicolae Stoicescu, în *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir, în nota cu referire la Isăcești face sublinierea că în secolul al XVII-lea această familie nu a dat mari dregători și că se înrudește cu familia Stîreea și cu hatmanul Alexandru Buhuș [3].

Cronicarii Moldovei nu au surprins evenimente mai deosebite în legătură cu Isăcești, care de fapt erau din părțile Bucovinei.

Dimitrie Cantemir enumeră printre familiile boierești ale Moldovei cunoscute pînă în anul 1716 și pe Isăcești [4]. Era firească enumerarea Isăcești lor, întrucît Ionașcu ajunsese în această vreme în înalte dregătorii, mare medelnicer.

Paharnicul Constandin Sion în *„Arhondologia Moldovei"* scrisă între anii 1840-1856, menționează o altă familie Isăcescu, din satul Hoceni, ținutul Fălciu. Cum cei de prin părțile Romanului și Neamțului decăzuseră nici nu avea, probabil, prea multe date [5].

În studiul nostru vom stărui asupra genealogiei Ioneștilor de la Brad, a Isăcești lor, care și aceștia ridică veac după veac pînă în acela de descălecare" a Moldovei și de afirmare a Mușatinilor.

În veacul al XIV-lea, în Țara de Sus, prin locurile unde se împreună Siretul cu Siretul Mic, trăia și neamul de români Mise, sau Misea. Unul dintre aceștia, Mihail Misici, născut în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, va fi fost alături de primii voievozi descălecători de țară, de Mușatini, contribuind la urzirea unei vieți tihnite și statornice pe aceste locuri. El a primit o confirmare de la Alexandru cel Bun pe baștina sa satul *„unde au fost giude Petrinco"*, o veche așezare cu hotare de demult și încă două sate *Mihucenii* pe Trestiana, în gura pîrîului Ruda și *Horodiște* cu mai multe poieni [6], Sub urmașii lui Alexandru cel Bun, devine boier în Sfatul domnesc începînd cu 8 octombrie 1435, cu mici întreruperi, pînă la 23 februarie 1448, iar ca vornic îl găsim menționat la 22 mai 1443 [7]. Nu știm cu cine a fost căsătorit.

Fiica lui Mihail Misici s-a numit *Marușca*, născută, probabil în primele decenii ale secolului al XV-lea, printr-o carte domnească dată de Ștefan cel Mare, la 1 august 1466, devenea stăpîna baștinei străbune, a satului ce se numește acum *Mihăilăuți*, după numele tatălui său, Mihail, și a celorlalte două sate, *Mihucenii* și *Horodiște*, cumpărate de acesta. Este

---

2 Teodor Bălan, *Familia Onciul — studiu și documente* — Cernăuți, 1927, tabel III genealogic ramura Onciul Herța, p. XI, XVII-XVIII, idem, *Documente bucovinene*, vol. I, Cernăuți, 1933, vol. VI, București, f.a.

3 Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Edit. Academia RSR, București, 1973, p. 292, n. 61.

4 *Ibidem*, p. 283.

5 Constantin Sion, *Arhondologia Moldovei*, Edit. Minerva, București, 1973, p. 94, 95.

6 *DRH*, A, II, nr. 39.

7 Idem, A. I, nr. 142-145, 152, 156, 159, 161, 162, 168, 173, 184, 187, 194, 196, 197, 205, 225, 231 ; Mihai Costăchescu, *Documentele moldovenești de la Ștefăniță voievod*, Iași, 1943, p. 74-75.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

foarte interesantă hotarnica sau ocolnița satului Mihăilăuți, căci începe și se încheie la o movilă numită *„Patruzăci di Movili"*. Putem susține că este vorba de o megieșire cu marele hotar al unei vechi obști sătești, care avea ca punct de reper, printre altele, naturale, și această, a patruzecea movilă. Apoi hotarul moșiei străbune era destul de întins parte din două pîraie, 13 movili, o dumbravă, mai mulți copaci, mori, o fîntînă și întîlnea un drum.

De altfel și documentul face sublinierea *„undi ari e (Marușca n.n.)* să-și facă așezare" [8].

Așadar, un vechi boier Mihail Misici preia satul de baștină, participă la descălecatul Moldovei și ajunge sub primii Mușatini în mici dregătorii și apoi membru al sfatului domnesc. Urmașii și obștea îi recunosc vrednicia, în denumirea satului lor, de Mihăilăuți, iar fiica acestuia, Marușca, capătă hrisov domnesc să-și urzească așezare și confirmare pe celelalte două sate. Din acest Mise sau Misea, prin Mihail Misici și fiica lui Marușca, descind Isăcești, iar din ei Ioneștii de la Brad.

Marușca, a fost căsătorită cu Toader și au avut o fiică Anușca [9].

Anușca, fiică a lui Toader și a Marușcăi și nepoata lui Mihail Misici, născută, probabil pe la jumătatea secolului al XV-lea, la 9 noiembrie 1518, lăsa printr-un hrisov domnesc ca nepotul ei, Gavril vistier, să stăpînească satul Bureștii, partea de jos, și satele moștenite de la bunicul ei Mihail Misici, prin mama ei Marușca Mihailouți, Mihucenii și Gorodiștea. Totodată îi dădea și vechile hrisoave domnești de confirmare și întărire de la Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și de la Bogdan voievod. De astă dată se descrie hotarnica satului Mihuceni, de pe Trestiana la gura pîrîului Ruda, de asemenea, un sat cu mare vechime [10]. Nu cunoaștem descendenții direcți ai Anușcăi, fii sau fiice.

Gavril vistiernicul, era nepotul Anușcăi și strănepotul lui Toader și a Marușcăi. A fost căsătorit cu Sofica, fiica Iulianei și a lui Luca Arbure, fost mare dregător al Moldovei și portar al Sucevei (1498-1523) [11]. Întîi îl găsim menționat ca vistier la 9 noiembrie 1518, cînd primește de la Anușca, bunica sau mătușa sa, satele acesteia Bureștii, partea de jos, Mihăilouți, Mihuceni și Gorodiștea [12]. Peste doi ani, la 16 iulie 1520, ca vistiernic cumpără a cincea parte din satul Vlădești de pe Sumuz [13]. Desigur, susținut și de socrul său, Luca Arbore, reușește să-și mai cumpere moșii și părți de sate. Aderînd la acțiunile complotiste ale marii boierimi împotriva lui Ștefăniță Vodă, după decapitarea lui Luca Arbore în aprilie 1523, la Hîrlău, și a celor doi fii ai săi Toader și Nechita [14],

8 *DRH*, A. II, nr. 139.

9 *DIR*, A. veac XVI, vol. I, nr. 121 ; nu știm cine a fost, dar avea la 9 noiembrie 1518 părți din satul Bureștii, partea de jos.

10 *Ibidem*.

11 Sever Zolta, *„Arhiva genealogică"*, I, (1912), p. 201 ; *DIR*, A, XVI, III, nr. 418.

12 *Ibidem*, I, nr. 121.

13 *Ibidem*, nr. 151.

14 Hurmuzachi, *Documente*, vol. II-3, p. 438.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Gavril vistiernicul cu familia s-a refugiat la Bistrița Transilvaniei, iar de aici el îi părăsește pe ai săi plecînd în Polonia. Oricum, familia lui Gavril vistiernic la 4 mai 1525 se afla încă la Bistrița [15]. Destul de tîrziu, după cum vom vedea, vor fi menționați copiii lui Gavril vistier și a Soficăi [16].

Un studiu mai recent dedicat logofătului Gavril Trotușan în loc să meargă mai departe cu ceea ce ne lăsase Mihail Costăchescu despre cei doi dregători Gavrilă, i-a confundat, cumulîndu-le neamurile, proprietățile și funcțiile [17].

După opinia noastră neamul lui Gavril vistiernic nu este bine cunoscut.

Din copiii lui Gavril vistiernic și a Soficăi documentele menționează pe Onciul vătaf, Coste diic, Olea și Marica. Astfel, la 2 martie 1575 domnul Moldovei Petru Șchiopu confirma prin uric „lui Onciul vătaf" părți din satul Ciortoria pe Ceremuș ținut. Cernăuți precum și cumpărătura de la fratele său *„Coste diiac fiul lui Gavril Vistiernic"*, a unor părți prin satul Văscăuți pe Ceremuș ținut. Cernăuți, stăpînit cu privilegiu de întăritură de la Ștefan cel Mare, dat strămoșului lor Cîrstea Arbure. Un alt document, din 12 martie 1587, aduce noi precizări, căci, de asemeni, se confirma *„Onciului Herții și surorilor lui, Olenii și Ma ricăi, fiii Soficăi, gipănesăi lui Gavril vistiernic"* schimbul satului lor Mihalcăuții pe Viliia Seacă, cu satul Mîndăcăuții pe Drabișteț, ambele în ținutul Hotin [18].

Onciul Herța, zis și Onciul cel Bătrîn era fiul lui Gavril vistiernic și a Soficăi, nepot lui Luca Arbure, strănepot, prin femei, lui Mihail Misici și lui Mise sau Misea [19].

Teodor Bălan, care s-a ocupat de genealogia familiei Onciul distinge cîteva ramuri, printre acestea aflîndu-se și ramura lui Onciu Herța [20]. De asemenea, Sever Zolta, în studiile sale abordează cu multă competență descendența lui Onciu [21]. Originea acestora o găsim în vechea localitate Herța din ținutul Cernăuți, unde pe la anul 1437 trăia și își avea baștina de pe înaintașii săi, un Herțea, iar satul se numea *„lui Her-*

15 Horia Ursu, *Domnia lui Ștefăniță voievod. Zece ani din istoria politică a Moldovei, 1517-1527*, Cluj, 1940, p. 78, n. 1 ; Andrei Veress, *Acta et epistolae relationum Transilvaniae Hungariaque cum Moldavia et Valachia*, vol. I, (1468-1540), Budapesta, 1914, p. 135-136.

16 *CDM*, I, nr. 598 ; *DIR*, A. XVI, III, nr. 418.

Adrian Vătămanu, *Logofătul Gavril Trotușan*, în „Carpica", X, 1978, p. 303-324, vezi și recenzia în „AIIAI", XVII, 1980, p. 734-737.

18 Sever Zolta, *Semi-mileniul unui document de la Alexandru cel Bun și al satelor Bănila Moldovenească și Igeștii din Bucovina (1428-1928)*, în „IN", fasc. 7, 1928, p. 312-313 (se va prescurta : *Semi-mileniul...), DIR*, A. XVI, III, 418.

19 Vezi descendența de mai sus.

20 Teodor Bălan, *Familia Onciul — studiu și documente* — Cernăuți, 1927, cu 233 p. și 3 tabele genealogice.

21 Sever Zolta, în *„Arhiva genealogică"*, I. 1912, p. 201, II, 1913, p. 212, 268.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

țea“ [22]. Din acest Herțea descindea Onciul cel Bătrîn [23], zis și Onciul Herțea [24], după baștina care o avea, Herțea. Prima atestare sigură a lui Herțea o găsim într-o carte domnească din 29 decembrie 1561, cînd *„Onciul vătaf, feciorul lui Gavril vistiernic“* cumpăra părți din satul *„Ciortoria pe Cirimuș“* ținutul Cernăuți. Tot în acest timp, mai precis, între iunie 1570 și februarie 1572, Onciul Herțea primea, tot de la Bogdan Lăpușneanu, confirmare de stăpînire pe a treia parte din satul Iurcăuți, același ținut. La cîțiva ani, însă, Onciul Herțea vinde această cumpărătură, căci la 20 februarie 1599, în ispisocul de la Ieremia Movilă se face sublinierea că beneficiarii documentului aveau a treia parte din satul Iurcăuți de la tatăl lor [25]. Din ultimii ani de domnie ai lui Ieremia Movilă (1604-1606) și pînă în domnia lui Vasile Lupu (1634-1653) satul Herțea era al copiilor lui Onciul cel Bătrîn. Pe lîngă acest sat Onciul a mai avut și satul Lehăceni pe Prut, ținutul Cernăuți [26]. Bănuim că acest sat a fost al leahului polon Iabstrețchi și l-a luat pentru 600 taleri, sau chiar mai mult. Evenimente și relații mai nesigure au făcut ca Onciul să nu achite plata satului. Între timp el moare, bănuim în jurul anului 1604, și curînd leahul cere 600 de taleri celor patru copii ai lui Onciul, Miron, Teodosia, Magda și Simion. Un document de mai tîrziu face precizarea că *„toți fiii lui Onciul căzuseră într-o asupreală“* sau o *„năpastă“* a tatălui lor. Judecata are loc la scaunul din Cernăuți și urmașii sînt obligați la plata datoriei. Pe baza unui zapis Ieremia Movilă și apoi Radu Mihnea, la 30 martie 1617, fac ispisoace de împărteală și de danie pe cele două sate, Herția și Lehăceni. A treia parte din satul Herța și jumătate din satul Lehăceni i-au revenit lui Onofrei Vrînceanu, fiul Magdei, căci era înfiat de Teodosia și apoi plătise partea acesteia din datoria bunicului lui. Interesant este și faptul că satul se va numi de acum Lehăceni, de la leahul polon Iabstrețchi [27]. De asemenea, ca mic dregător, vătaf, a reușit să-și mărească averea, cumpărînd și alte moșii și părți de sate. Astfel la 2 martie 1575 avea părți din satele Ciortoria și

22 La 20 decembrie 1437 i se confirma lui Mihail de Dorohoi 48 de sate, printre care și *„satul lui Hertea“* (*DRH*, A. I, nr. 175) azi sat și comună Herța, Raionul Hliboca, Regiunea Cernăuți, R.S.S. Ucraineană.

23 Așa spre exemplu, Teodosia era *„fiica lui Onciul cel Bătrîn“* (*DIR*, A. XVII, IV, nr. 164, doc. din 30 martie 1617); Ionașco Herțea era feciorul lui Simion *„nepotu lui Herțea Bătrînul“* (*DRH*, A. XXI, nr. 102, doc. din 31 mai 1632).

24 Îl găsim cu numele de Onciu Heța în mai multe documente istorice într-un ispisoc domnesc de la Bogdan Lăpușneanu din 1570-1572 (Gh. Ghibănescu, *Sunete și izvoade*, vol. V, Iași, 1908, p. 183-184); *DIR*, A. XVI, III, nr. 418); la 3 mai 1592 (*ibidem*, IV, nr. 65).

25 Sever Zolta, *Semi-mileniul...* p. 312, n. 8; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, am delimitat această dată din domnia lui Bogdan Lăpușneanu, iunie 1570 și februarie 1572, căci înaintea acestui regest se află unul tot de la Bogdan V. din „leat 7078 iuni“ (1570), apoi luna și anul limită a domniei.

26 *CDM*, I, n. 1299; *DIR*, A. XVII, IV, nr. 164; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, vol. III, Iași, 1907, p. 70-73, 324-325.

27 *CDM*, I. nr. 1299, DIR, I. XVII, IV, nr. 164.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Văscăuți, ambele pe pîrîul Ceremuș ținutul Cernăuți [28]. La 3 mai 1592, tot ca vătaf avea încă de pe timpul lui Petru Șchiopu (1574—1577, 1578-1579, 1582-1591) părți din satul Cernăcăul (ținut. Cernăuți) [29]. La 22 mai 1593 se judeca cu rudele sale, descendente din Luca Arbure, pentru părți din satul Spineni [30]. Nu știm cu cine a fost căsătorit. A avut patru copii, pe Miron Onciul, pe Teodosia, (bănuiam că nu a avut copii), pe Simion și pe Magda, căsătorită cu Onciul Vrînceanul. Aceștia au la rîndul lor pe Gligore Vrînceanu, cămăraș, și Onofrei Vrînceanu, fost postelnic. Simion Herțea a avut trei copii, pe Ionașco Herțea, Anna și Gafta [31]. Se observă că Simion cu fiul său Ionașcu au păstrat antroponimul baștinei, Herța. Aceasta, legat și de faptul că au stăpînit, în pofida împărțirii satului pe părți frățești, multe părți din satul Herța. Așa spre exemplu la 26 ianuarie 1648, două părți din o treime a satului Herța era stăpînită de Ionașcu Herța. Curînd însă, Ionașcu constrîns de trebuințe și grele nevoi, începe să vîndă și părți din satul Herța [32]. Cronologic generația lui Onciul Herța numit și Onciul cel Bătrîn, cu fratele Coste, diac, și cele două surori, Olena și Marica se pot încadra pe la jumătatea secolului al XVI-lea și prima decadă a celui următor. În primii ani de după 1600 Onciul cel Bătrîn decedează.

Din descendenții acestuia ne interesează persoana și urmașii lui Miron Onciul, probabil fiul lui cel mai mare, ajuns aprod în satul Sinehău.

Miron Onciul, zis și Miron de Sinehău, a fost fiul lui Onciul cel Bătrîn, zis Herța, nepot lui Gavril vistiernic și al Sofiicăi. Și-a căpătat acest nume după proprietatea sa din satul Sinehău, din ținutul Dorohoi [33]. Ca urmare a acestei situații și o parte din urmașii săi vor purta numele baștinei tatălui sau a bunicului „de Sinehău" A fost căsătorit cu Goftona, fiica popii din Călinești [34]. În anii 1606-1608 este menționat ca aprod de Sinehău și primea niște bani de la un nepot al său, Onofrei Vrînceanu. La 30 martie 1617, într-un ispisoc de Radu Mihnea, este din nou menționat ca „aprod din Sinehău" [35]. Documentar îi cunoaștem cinci copii, Tinta sau Teta, Isac de Sinehău, Coste de Sinehău, Ana și Marica [36]. Decedează înainte de anul 1643.

28 *CDM*, I, nr. 598.

29 *DIR*, A., XVI, IV, nr. 65.

30 *Ibidem*, nr. 105.

31 *DRH*, A. XXI, nr. 103 ; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*

32 Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 323-325 ; *CDM*, Supliment I, nr. 1579, doc. din 18 iulie 1718, din care rezultă că anterior Ionașcu (Herța) vînduse părți din Herța și Pomîrla lui Toader Dămian, armaș.

33 *CDM*, I, nr. 1299, *DIR*, A. XVII, IV, nr. 164 ; Teodor Bălan, *op. cit.*, tabelul 3 genealogic și p. XI, XVII-XVIII ; *DRH*, XXI, nr. 102 ; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, vol. cit., p. 70-73, 271-272, 324-325 ; Sinehău, azi, sat în comuna Hliboca, Regiunea Cernăuți, R.S.S. Ucraineană.

34 Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. IV, Cernăuți, 1938, p. 211.

35 *CDM*, I, nr. 1299 ; *DIR*, A, XVII, IV, 164.

36 Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. I, p. 241, vol, II, p. 105-106, 137, vol. III, p. 119-120, idem, *Familia Onciul*, ramura Onciul Herța și p. XVII-XVIII ; Sever Zolta *„Arhiva genealogică"*, anul II, p. 268.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tinta sau Teta a fost căsătorită cu Stroescu din satul Stroești [37]. Au avut șase copii pe Lupu Stroescu, vornic de poartă și tatăl lui Ion Stroescu, mare dregător [38], pe Aniţa, pe Catrina, pe Tonca, pe Minta și pe Marica, căsătorită cu Talpă [39].

Dintre toți copiii lui Miron Onciul îl vom urmări în mod deosebit pe Isac de Sinehău.

Isac de Sinehău [40], *zis și Isac Mironescu* [41], a fost fiul lui Miron Onciul, zis și Miron de Sinehău și a Gaftonei [42], nepot lui Onciul cel Bătrîn. Ca și părinții săi, își are baștina și în satul Sinehău, de unde și antroponimul *„de Sinehău"* A fost căsătorit cu Antimia, fiica lui Berechet, au avut șase copii Nastasia, căsătorită cu Rugină vornic, Sofronia, căsătorită cu Vasile Murguleț, vătaf, Cîrstian, Grozava, căsătorită cu Constantin Cucoranu, Durașco sau Dumitrașcu și Nacu Isăcescu din Sinehău [43]. În documentele timpului, Isac este menționat între 1 septembrie 1629 și 25 februarie 1653 [44]. În acest timp, aproape un sfert de veac, îl găsim menționat *„căpitan din Sinehău*, sau *căpitan de Sinehău"* [45]. Ca mic dregător al ținutului si satului de baștină, căpătase autoritate în satele din jur, deoarece îl găsim uneori ca martor, iar la 5 octombrie 1640, i se dădea poruncă domnească să aleagă niște părți de moșie din satul Mogoșești, ținutul Dorohoi [46]. După moda vremii, Isac și Antimia au căutat să-și sporească veniturile cumpărînd pămînturi, moșii și părți de sate. Desigur, nu au lipsit nici plîngerile, jalbele și judecățile pentru hotare, la ținut sau la Divanul domnesc din Iași. Aveau în satul Sinehau o mare gospodărie, cu multe dobitoace și acarete, cu vecini și slugi de tot felul. Așa de pildă, pentru un vecin. Zaharia, care era a lui Gorce din satul Volcinet se ceartă, se judecă la Divanul lui Vasile Lupu, apoi la sta-

37 Sat pe Prut. ținut. Cernăuți. Acest Stroescu este un descendent din Stroe, satul lui s-a numit Stroești. iar descendenții din Stroe, Stroescu, (pentru o descendență asemănătoare vezi *DIR*, A. XVI. III, nr. 150).

38 T. Codrescu, *Uricaru*, vol. XXII, Iași, 1893, p. 78-79 ; Nicolae Stroicescu, *Dictionar al marilor dregători din Țara Românească si Moldova*. Edit. enciclopedică română, București. 1971. p. 443 (se va cita : N. Stoicescu,*Dicționar...*).

39 *CDM*, Supliment I, nr. 709, 1035.

40 Menționat așa în mai multe documente istorice la 1 septembrie 1629 (N. Iorga, *Studii si documente*, V, p. 533) ; 28 august 1633 (*DRH*, A. XXI. 361), 5 octombrie 1640 (*CDM*, II. 457) ș.a.

41 Teodor Bălan. *op. cit.*, vol. I. p. 240-241 ; vol. II. p. 106 ; idem *Familia Onciul*, tabel 3 genealogic și p. XI. XVII-XVIII ; nu trebuie confundat cu Isac Mironescu de Carapciu menționat la 1 august 1659 (*CDM*, III, 432).

42 *Ibidem*, vol. IV, p. 211.

43 Idem, *Familia Onciul*, 84-89, tabel 3 genealogic și p. XI, XVII-XVIII ; *CDM*, III, 11, 286, 1033, 2454 ; Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise* IV, 1, Iași, 1914, p. 40-43.

44 N. Iorga, *op. cit.*, *CDM*, III, 11 de la această dată sînt menționați Durasco, feciorul Isăcoaiei din Sinehău și însăși Isăcoaia, ceea ce înseamnă că Isac decedase pînă la această dată.

45 La 4 ianuarie 1634 (*CDM*, II, 928), la 25 iulie 1641 *ibidem*, 1539), 4 septembrie 1641 (*ibidem*, 1554), 14 octombrie 1641 (*ibidem*, 1559), 17 martie 1643 (*ibidem*, 1660), 20 septembrie 1643 (*ibidem*, 1688), 28 septembrie 1643 (*ibidem*, 1691).

46 *Ibidem*, 1457.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rostii din Cernăuți [47]. Bănuim că trebuie să fi fost meseriaș bun, pe care a căutat să-l ademenească, pentru ca apoi să se judece la cele mai înalte instanțe, dar pînă la urmă a fost *„rămas"*, pierzînd vecinul. La moartea lui Isac, întîmplată la sfîrșitul anului 1652 și începutul anului 1653, averea era destul de mare, sate, părți de sate, moșii și jirebii în peste douăsprezece localități. Vrednica Antimia, jupîneasa lui Isac, cunoscută de localnici dar și de domnii țării, s-a dovedit a fi fost o stăpînă tot atît de bună ca și soțul ei. Autoritatea ei a crescut și s-a impus, aceasta dovedindu-se prin fapte. La 25 februarie 1653 într-o carte domnească de la Vasile Lupu, Durăsco este numit *„feciorul Isăcoii din Sănehău"*. Puțin mai înainte de această dată, el trimisese lui Vodă o jalbă de pîră pentru niște vecini din satul Lucovița. În anul următor, de astă dată la Divanul lui Gheorghe Ștefan, se prezintă *„Isăcoae din Sănehău"*, judecîndu-se la 18 martie 1654, pentru aceiași vecini din satul Lucovița, Sauca și feciorii Belei [48]. Probabil bolnavă, sau copleșită de povara anilor și a multor greutăți, la 15 noiembrie 1657, Antimia împarte satele și moșiile soțului decedat cît și ale ei, celor șase copii. Astfel cad la împărțeală satele Molnița, Comănești, Lucovița, Sălișău, Sănehău, Mogoșești, iar a noua parte din Dragșăni și a noua parte din Drăgușani le păstrează Antimia cît va trăi. Documentul mai face precizarea că mai sînt de împărțit și alte moșii nealese și sub împresurare, dar din moment ce acestea se vor alege și despresura, se vor împărți [49].

Coste de Sinehău, fratele lui Isac, a Tetei, Anei și Maricăi, fiul lui Onciul și a Goftanei a avut doi copii, pe Gligoraș de Sinehău, căsătorit cu Mariana, fiica lui Pătrasco Țintă, și pe Gheorghe (Mănciul) [50] Despre Ana și Mărica nu cunoaștem alte date. Gligoraș din Sinehău îl surprindem, documentar, ca martor la o vînzare-cumpărare ce se făcea la Cernăuți, la 9 ianuarie 1666. În anul următor Grigoraș din Sinehău la 20 iulie 1667, de asemenea, participa la alegerea unor părți a siliștei Stroinți din ținutul Cernăuți [51].

Cei trei feciori ai lui Isac, Cîrstian, Dumitrașcu și Nacu, după moartea tatălui au devenit copii Isăcoaiei, așa cum am subliniat mai sus,

Nacu Isăcescu din Sinehău, a fost deci fiul lui Isac de Sinehău și al Antimiei [52], nepot al lui Miron Onciul și al Gaftonei. Nacu, ca nume de botez, e posibil la vremea aceea să fi fost împrumutat din boierimea parvenită, care se îmbrăca și vorbea grecește [53], iar transformarea prenumelui în nume, în antroponim, în patronimic, era o mutație filologică întîlnită și în alte cazuri.

---

47 *Ibidem*, 1660 (doc. din 17 martie 1643), 1688 (doc. din 20 septembrie 1643), 1691 (doc. din 28 septembrie 1643).

48 *Ibidem*, III, 11, 58.

49 *Ibidem*, 286.

50 Teodor Bălan, *op. cit.*,

51 *CDM*, Supliment I, 833, 860.

52 *CDM*, III, 2454 ; Supliment I, 833 (e greșit scris Isar, corect este *„Nacul, fecior lui Isac din Sănihău"*).

53 Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, Edit. Științifică și enciclopedică, București, 1983, p. 323.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Așadar Isac și Isăcescu, tată și fiu, prenume și patronim, din care descînd Ioneștii de la Brad.

Moldova în această vreme a avt doi mare dregători cu acest nume, Nacu, mare comis, și Nacu Dumitrașco, mare paharnic [54].

În documentele timpului Nacu Isăcescu, din Sinehău, îl găsim menționat de la 9 ianuarie 1666 și pînă la 25 octombrie 1682 [55]. La prima mențiune documentară îl întîlnim la Cernăuți, unde își punea mărturia la vînzarea unor ocine ale unor nepoți, ca martor „*Nacul feciorul lui Isar (sic) din Sănihău*" Peste 6 ani, la 25 martie 1672, tot ca martor și tot la Cernăuți îl întîlnim din nou [56]. Avînd o stare materială bună și o mică dregătorie, s-a căsătorit cu Elena, care provenea tot dintr-o familie de mici boierași, căci la 4 iunie 1675 sînt menționați amîndoi [57]. Peste cîteva săptămîni, la 20 iunie cumpăra o jirebie de loc din satul Mogoșești, iar în luna următoare, la 28 iulie, lua în stăpînire pentru mai mulți ani case mari cu acarete și cu livezi de meri și vișini din satul Antilești (ținutul Suceava), pentru că a plătit 57 de lei datoria vînzătorilor [58]. În anii următori, personalitatea lui Nacu începe să se contureze. Era un negustor bogat și lacom, dispunea de bani, avea relații de credit și căuta îmbogățirea în pofida grelelor condiții prin care trece Moldova. La 1 ianuarie 1677, Anghelușa Volcinschi și feciorul ei Cîrstian aveau zălogit la Nacul Isăcescul două jirebii de moșie din Lucovița, pentru că împrumutaseră 23 de lei și jumătate. Acum creditorul *„stringînd-o de bani"*, n-a avut de unde să-i dea, ea s-a rugat și peste ziua *„ce scrie zapisul cel dintîi, mi-au pus dumnealui zi de la întîi genar în cinci zile pînă la Ispas, iar de nu or hi banii la zi să plinească cele două jireabii și de se va mai face vreo cheltuială să fie tot din spatele noastre"* [59]. De asemenea, soții Isăcescu aveau părți din satul Lehăceni (ținutul Cernăuți), care la 20 iunie 1678 era date finului lor, Sandul, fiul lui Ion vătaful [60]. Deținea din satul Ilișești (ținutul Suceava) o mare parte din hotare, avea o mare parte din hotare, avea o mare gospodărie cu cele necesare, fapt pentru care documentele îl consemnează și ca *„Nacul de Ilișești"* [61] Cîteva dintre acestea ni-l prezintă și ca mic dregător. La 20 iunie 1678 este menționat fost staroste de Cernăuți. Peste cîteva luni, la 11 ianuarie 1679 tot ca fost staroste. Și un regest de mai tîrziu, din 16 mai 1755, face sublinierea că Nacul fusese staroste de Cernăuți. Îl găsim apoi vornic de poartă. Așa de pildă la 21 octombrie 1682 dă o mărturie în Iași cu această funcție, peste patru zile, la 25 octombrie din nou este menționat și tot în această localitate [62].

54 Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 420-421 (tată — 1644-1675 și fiu 1655-1676).
55 *CDM*, Supliment I, 833, Gh. Ghibănescu, Surete și izvoade, vol. V, p. 47.
56 *CDM*, III, 2148.
57 N. Iorga, *op. cit.*, vol. XXII, p. 235-237.
58 *CDM*, III, 2454, 2461, IV, 217.
59 *Ibidem*, IV, 123, 129.
60 Teodor Bălan, *op. cit.*, vol. III, p. 68-69, 97, IV, p. 5.
61 *Ibidem*, vol. III, p. 112-113.
62 *Ibidem*, p. 97-98, IV, p. 5, 42 ; *CDM*, IV, 327 ; Gh. Ghibănescu, *Sunete și izvoade*, vol. XIII, Huși, 1923, p. 16, *ibidem*, vol. V, p. 47.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ca frați ai lui Nacu menționăm pe *Cîrstian*, citat așa la 15 noiembrie 1657[63], apoi pe *Dumitrașcu sau Durasco*, feciorul Isăcoii din Sănehău, care s-a pîrît la Vasile Vodă Lupu, la 25 februarie 1653[64]. Peste 11 ani, la 29 ianuarie 1664, Durasco feciorul lui Isac din Sănehău și alții erau citați ca martori la o vînzare-cumpărare[65]. La 15 noiembrie 1656 este menționat cu numele de Dumitrascu, iar peste 12 ani, la 6 mai 1669, i se zicea Durasco Isăcescul[66]. O soră a acestora, *Nastasia*, la data de mai sus e consemnată ca jupîneasa lui Ștefan Rugină, vornic, mare șetrar. Fiul acestora, Pavel Rugină, ajunge mare dregător (1699—1710), apoi este închis de Nicolae Mavrocordat pentru banii *„năpăștilor"*, a fugit în Polonia și apoi la ruși, de unde s-a întors cu oștile acestora la 1711. Participă ca mare comis la lupta de la Stănilești. După aceasta pleacă cu Dimitrie Cantemir în Rusia. În Moldova îi rămîn mai multe datorii pentru care este judecat și fiind *„hain la muscali"* i se confiscă averea, care în cele din urmă trece în stăpînirea nepoților săi[67]. O altă fiică a Antimiei și a lui Isac a fost *Sofronia*, căsătorită cu Vasile Murguleț, vătaf, și menționați la 15 noiembrie 1657[68]. Urmează apoi o altă fiică, *Grozava*, căsătorită cu Constantin Cucoranu, nu au avut copii, fapt ce a dus la multe judecăți pentru averea rămasă. La 1 aprilie 1680 Constantin Cucoranu era decedat, iar Grozava, printr-o scrisoare de învoială, conform și dorinței soțului împarte toate moșiile, baștină și cumpărătură. În secolul următor, la 31 august 1755, nepoții și strănepoții încă se judecau pentru unul din aceste sate[69].

Boier din clasa de mijloc, mic dregător, întreprinzător și dispunînd de o bună stare materială, Nacu Isăcescu cu jupîneasa Elena au avut șase copii.

Maria fusese căsătorită la 20 iulie 1710 cu Vasile Nacu[70].

Gavrilă sau Gavilaș Nacu, menționat așa la data de mai sus și la 23 iulie 1712, cînd își primea părți de moșii și țigani[71].

Angheluța, care la 24 iulie 1701 își zicea fata Nacului de Ilișești, sora lui Constantin, și care vindea două jirebii, partea ei din satul Ilișești, vornicului Ionașcu Isăcescu, cu 30 de lei.

Constantin, fratele Angheluței, care la data de mai sus i se zicea *„fecior Nacului de Ilișești"*.

Catrina, a fost căsătorită cu Vasile Volcinschi, fost cămăraș de ocnă, menționați la 18 iulie 1710, cînd li se confirmau părți din moșia Anti-

63 *CDM*, III, 286.
64 *Ibidem*, 11.
65 *Ibidem*, 1033.
66 *Ibidem*, 286 ; Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, vol. XIV, Huși, 1925, p. 25.
67 *Ibidem*, Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 435 ; M. Kogălniceau, *Cronicile României*, t. II, p. 75, 76, 104 ; Pr. Ioan Antonovici, *Documente bîrlădene*, vol. III, Bîrlad, 1915, p. 326 ; Ștefan Ciobanu, *Dimitrie Cantemir, în Rusia*, în „ARMSL", seria III, tom. II, mem. 5, 1924, p. 387 Teodor Bălan, *Familia Onciul*, p. 84-89.
68 *CDM*, III, 286.
69 *Ibidem* ; Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol. IV-1, Iași, 1914, p. 40-43, Teodor Bălan, *op. cit.*
70 *CDM*, V, 951.
71 *Ibidem*, 950, 951, Teodor Bălan, *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

leşti. La 1723 din nou sînt menţionaţi. Fiul lor, Toader Volcinschi mazil, se judeca cu Nicolae Gafencu, la 31 august 1755, pentru moştenirile şi datoriile părinteşti [72].

Neculai Isăcescu, fiul lui Nacul Isăcescu şi al Elenei, nepotul lui Isac de Sinehău, zis şi Isăcescu. Într-un document din 1691, îşi zice Neculai, nepotul lui Isăcescu, şi depunea o mărturie pentru o vînzare-cumpărare a unor părţi de moşie din satul Broşteni [73]. Era fratele lui Gavrilă sau Gavilaş, Nacu, al lui Constantin, al Mariei, Angheluşei şi al Caterinei [74]. A fost căsătorit cu Merla sau Merliţa, fata lui Gligoraş Stîrca [75] şi trei dintre copii lor, Ionaşcu Isăcescu, Gligoraşcu Isăcescu şi Vasile Isăcescu printr-un zapis din 25 august 1664, vindeau a patra parte din satul Trebujeni pe Ciuhur (ţin. Iaşi şi Hotin) lui Toader Jora, sulger [76]. Un document de mai tîrziu, din 28 iunie 1745, arată că Ionaşcu Isăcescu medelnicer a mai avut ca fraţi pe Dumitraşcu, Andronic şi surorile lor Maria şi Damaschina. Dintre aceştia ne vom opri asupra lui Andronic Isăcescu.

Andronic Isăcescu, este menţionat într-un document de mai tîrziu, din 28 iunie 1745 [77]. În orice caz e posibil să se fi născut pe la jumătatea secolului al XVII-lea. A decedat între anii 1711—1720 [78]. Nu-i cunoaştem numele soţiei, ştim însă că mai înainte fusese căsătorită cu Ilie Burduja. Din această căsătorie cunoaştem pe Vasile Isăcescu, care la 28 iunie 1745 îşi zicea feciorul lui Ilie Burdujii. Peste 5 ani, la 11 oc-

72 Idem, *Documente bucovinene*, vol. III. p. 112-113; *Familia Onciul*, p. 84-89.

73 *CDM*, IV, 1403.

74 La 20 iulie 1710 Gavrilaş Nacu, cu surorile lui Maria, căsătorită cu Vasile Nacu, şi Catrina căsătorită cu Vasile Volcinschi îşi împărţeau moşiile din satul Antileşti şi ţiganii, mărturia starostelui de Cernăuţi Ioan Neculce spătarul (*CDM*, V, 950, 951); Angheluşa îşi zice fata Nacului sora lui Constantin feciorul Nacului de Ilişeşti, la 24 iulie 1701, cînd vindea două jirebii din satul Ilişeşti nepotului său Ionaşcu Isăcescu (Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. III, p. 112-113); Neculai Isăcescu în 1691 fiind martor şi zicea nepotului lui Isăcescu (*CDM* IV, 1403).

Ibidem, Supliment, I, 815. Pentru geneologia Stîrcea, vezi Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 140; N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. XXI p. 272-274.

76 *CDM*, Supliment, I, 815, Gh. Ghibănescu, *Sunete şi izvoade*, vol. XXV, Neamul Kogălnicenilor (schiţă genealogică), Iaşi, 1933, p. CLX-CL XI.

77 La această dată (1745), un nepot a lui Ionaşcu Isăcescu, Vasile Isăcescu, fost postelnic, feciorul lui Ilie Burduja, cu soţia lui Maria mărturisesc că satul Plopeni de pe Jijia (ţin. Dorohoi) s-a împărţit în cinci părţi pe cinci fraţi: Ionaşco Isăcescu medelnicer şi fraţii lui Dumitraşcu, Andronic şi surorile lor Maria şi Damaschina (N. Iorga, *op. cit., p. 261)*. Este foarte interesant că peste 5 ani, în două documente, poruncă domnească din 14 septembrie şi o cercetare, făcută de acelaşi dregător de mai sus (Aristarh mare spătar), la 11 octombrie 1750, îl numeşte pe acelaşi Vasile, fiul lui Andronic Isăcescul. Este de presupus că mama lui a fost căsătorită cu Ilie Burduja, el fiind fiul acestuia; apoi s-a recăsătorit cu Andronic Isăcescu, de unde fiul şi-a luat numele acestuia (Arh. St. Bucureşti Documente istorice CXL II/178, XVII/34).

78 Din cercetarea cauzei, făcută de Aristarh la 1 oct. 1750, rezultă că Andronic o decedat înainte de 6 august 1720, dată cînd decedează Ionaşcu Isăcescu, fratele lui Andronic, şi după plecarea lui Dimitrie Cantemir în Rusia la 1711 (Arh. St. Bucureşti, Documente istorice XVII/34).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tombrie 1750, același mare dregător, Aristarh mare spătar cunoscător al familiei Isăcescu, îl numește pe același Vasile, fiul lui Andronic Isăcescul [79]. Nicolae Isăcescu a avut deci șapte copii, trăia încă la 1691, a fost proprietar în satele Telebujeni, Plopeni și Dumeni. Puținele informații documentare de care dispunem, nu ni-l arată și cu vreo dregătorie, deși, sigur a avut.

Ionașcu Isăcescu este fiul lui Neculai Isăcescu și al Merlei născut, probabil în jurul anului 1665. își are obîrsia în părțile bucovinene ca toți înaintașii săi, în Mihăilăuți. Herța, Sinehău, Ilișești, Plopeni și Dumeni. Spre sfîrșitul secolului îl găsim ca modest și apoi mare dregător [80], cînd mînat de atribuțiile slujbei ajunge, probabil hotarnic, prin părțile Neamțului și Romanului. Se căsătorește cu Alexandra, fiica lui Tofan Sechel, înainte de 22 noiembrie 1698 [81], și prin aceasta se leagă și mai mult de meleagurile Moldovei centrale. Ca modest dregător este aproape neobservat, dar funcțiile în sfatul domnesc îl impun și îi crește puterea sub toate aspectele. Mostenind ocini, sotii Isăcescu încep și seria cumpărătorilor de părți și moșii din satele Bahna, Urzici și Tutcani [82]. De asemenea, doritori de mult bine, înțeleg să se lege de trecutul și prezentul credinței și al bisericilor noastre, prin fapte care le dăinuiesc pomenirea pînă astăzi. Își îndreaptă atentia asupra vieții pustnicilor monahi care trăiau atît de greu. La singurătatea anahoreților de pe Runc (tin. Neamț), la greutățile și nevoile lor, vor fi reflectat ei despre, pentru ca spre sfîrșitul veacului al XVII-lea, să se decidă și să facă o biserică din piatră pentru schimnicii de aici [83]. Biserica restaurată de mai multe ori există și astăzi, loc de închinare și petrecere al călugărilor de la schitul Runc [84].

Ionașcu Isăcescu după cumpărăturile de moșii făcute în satele din apropiere, Bahna, Urzici și Tutcani și ctitoria de pe Runc, începe să cumpere părți de moșie și în satul Drăgești din ținutul Roman pe Si-

79 N. Iorga, *op. cit.*; Arh. St. București, Documente istorice XVII/34.

80 Așa trebuie considerat, căci în ultimile decenii ale secolului al XVII-lea îl găsim ca martor la o vînzare-cumpărare făcută în Iași la 22 ianuarie 1686 (Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. V, p. 48-49), apoi mic dregător, probabil hotarnic, căpitan (8 iulie 1693 — 11 aprilie 1699), mare șetrar (23 septembrie 1704 — 24 septembrie 1705), mare medelnicer (20 februarie 1708 — sept. f.z. 1716), mențiunile ulterioare îl arată ca fost mare medelnicer, pînă la 2 februarie 1719, căci la 6 august 1720 decedează.

81 *CDM*, IV, nr. 2047, V, nr. 1530, doc. din 31 martie 1718.

82 *CDM*, vol. IV, nr. 1456, 1605 (Bahna); 1502, 1612, 1809, (Urzici), 1797, 1871, 1992, 1994, vol. V, nr. 476, 599 (Tutcani).

83 La 1 aprilie 1695 călugării de aici primeau o danie (C. A. Stoide, *Documente din ținutul Neamț — secolele XVI—XVIII*, în „Anuarul Liceului Petru Rareș" Piatra Neamț, anii 1936—40, 1942, doc. VI, p. 24-25), deci așezarea monahală de pe Runc exista. Rezultatul acestui document în *CDM*, V, nr. 1699. Sîntem de părere că mult mai înainte de această dată a fost urzită așezarea monahală de aici.

84 Localitate componentă a orașului Buhuși.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ret [85]. Aici din vechime exista un schit, menționat sub forma de *„mănăstire"* la 18 aprilie 1558 [86]. În deceniile următoare acesta este distrus, dar spre sfîrșitul secolului următor se înfiripă din nou la viață și trăire călugărească [87]. După evenimentele din vara anului 1711 viața monahală și mica gospodărie a așezării au fost din nou răvășite, prădate și distruse. În aceste grele condiții, medelnicerul Ionașcu Isăcescu și cu soția dau schitului tot ce cumpărase, peste 200 de pămînturi în valoare de peste 250 de lei și 6 galbeni, fiind considerați ctitori ai lăcașului și de aici [88].

Legat și de Țara de Sus, Ionașcu Isăcescu, după ce abia ispăvise de făcut biserica schitului Drăgești din ținutul Roman, se și apucă de aceia din Ilișeștii Sucevei. În acest sat milenar, astăzi centru administrativ a comunei Ciprian Porumbescu, a trăit Nacul Isăcescul de Sinehău, bunicul lui Ionașcu Isăcescu. De pe acesta a moștenit în sat părți alese și nealese. La 24 iulie 1701 vornicul Ionașcu cumpără de la mătușa sa *„Angheluța, fata Nacului de Ilișești doo jirebii cu vecini* (partea acesteia. din satul Ilișești ținut. Suceava n.n.) *drept 30 lei"* [89]. În anul 1711—1712 pe timpul marei foamete, cam în același timp cu refacerea bisericii de la Drăgești, Ionașcu Isăcescu fost mare medelniicer împreună cu soția cumpără cu 100 de lei o mare bucată de pămînt de la Mănăstirea Moldovița [90]. Pe această moșie, cumpărată, aceste două suflete pline de evlavie au început a zidi cu trudă și pe cheltuiala lor, o altă mare biserică, care va deveni și aceasta lăcaș mănăstiresc. La 20 iunie 1714 este sfințit noul așezămînt [91]. În anii următori soții Isăcescu s-au îngrijit de buna gospodărie, de prosperitate și au dat celor trei ctitori tot ce au avut,

Dar cum zilele fiecărui muritor sînt limitate, Ionașcu Isăcescu subit moare la 6 august 1720. Este înmormîntat în Mănăstirea Ilișești (azi monument istoric, com Ciprian Porumbescu, jud. Suceava) [92]. Brusca dispariție a ctitorului a lăsat Mănăstirea Ilișești fără un testament, cum de fapt s-ar fi cuvenit. Dar, aceasta, stăpînind de mai mulți ani moșii și sate, la 14 mai 1727 domnul Moldovei Grigore Ghica printr-o carte domnească confirmă acestei mănăstiri satele dăruite ei de către ctitori trei sferturi din satul Ilișești, satul Săsciori (sat înglobat în satul Ilișești), satul Bălăceana (sat dispărut pe teritoriul com. Ciprian Porumbescu), jumătate din satul Iacobești (azi com. Grănicești, jud. Suceava),

85 La 8 septembrie 1692 cumpără o parte de ocină de la răzeșul Ion Musteață, nepotul lui Vicol (Arh. St. Piatra Neamț, Fond Drăgești, Condică de documente și scrisori, nr. 44).

86 *DIR*, A, XVI, II, 108.

87 La 14 iunie 1697, preotul Vîrlan Gafencu primea ca danie fostul loc al mănăstirii, cu rugămintea de a face alta. Bănuim că aceasta a fost făcută din lemn, deoarece la 8 noiembrie este menționată ca atare (*CDM*, IV, 1926, Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română de la Brad*, în Opere agricole, vol. I, Edit. Academia R.S.R., 1968, p. 505).

88 *CDM*, V, 1132, 1149.

89 Teodor Bălan, *Documente bucovinene*, vol. III, p. 112-113.

90 *Ibidem*, p. 173-174, doc. din 21 iunie — 1 iulie 1714.

91 *Ibidem*.

92 *Ibidem*, vol. VI, p. 112.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

un sfert din satul Părhăuți (com. Todirești, jud. Suceava) și un sfert din satul Orășeni (com. Ciutești, jud. Botoșani) [93].

Ionașcu Isăcescu, boier din clasa de mijloc, ajunge și el ca înaintașii săi mic dregător, aleargă din loc în loc, face hotărnicii, împăcăciuni, ca martor, căci numai așa își putea spori averea și mări prestigiul, ca să răzbată apoi în înalte dregătorii și în sfîrșit în tagma marii boierimi. Ca mare medelnicier este cunoscut de Dimitrie Cantemir, care îi știa și înaintașii, învățatul Dom îi trece pe Isăcești printre neamurile vechii boierimi din Moldova [94]. Împreună cu Alexandra ctitoresc trei monumente istorice moldovenești. Buni creștini și mari filantropi se apleacă asupra ușurării vieții anahoreților de pe Runc, de la Drăgești și urzesc o nouă mănăstire și la Ilișești.

După cît se pare Ionașcu Isăcescu și Alexandra au avut următorii copii : Vasile, Gheorghe, Safta, Maria și Grigore.

Vasile Isăcescu este menționat la 14 septembrie 1750, ca frate cu Gheorghe Isăcescu și văr cu Vasile Isăcescu, feciorul lui Andronic Isăcescu [95]. Peste cîteva săptămîni, la 11 octombrie, Vasile Isăcescu și Gheorghe Isăcescu erau numiți nepoții Isăcescului [96], adică a lui Neculai Isăcescu, deci erau feciorii lui Ionașcu Isăcescu. De pe bunicul matern, Tofan Sechel, și după tatăl și mama lui, Ionașcu și Alexandra, aveau părți de moșie în satul Hărmănești (țin. Neamț). Din documentele aduse în discuție mai sus rezultă că în vara anului 1750 Vasile Isăcescu, feciorul lui Andronic, i-a reclamat pe verii lui, Vasile, Gheorghe și Safta, că îi sînt datori cu costul a *„șesă epi cu prăsila lor"*, pentru care pretinde o parte de moșie din satul Hărmănești. Aristarh, mare spătar, primește poruncă să cerceteze cauza. La 11 octombrie 1750 el face un raport al cercetării sale către Domn, constatînd că cele 6 iepe au fost date de Ionașcu Isăcescu, fratelui său, lui Andronic Isăcescu. După decesul acestuia, Ionașcu Isăcescu trimite pe cei doi feciori, Vasile și Gheorghe, care au luat iepele și le-au dat mănăstirii Bălișăști [97]. Nu mai cunoaștem hotărîrea Divanului din Iași, probabil că nu i s-a dat dreptate lui Vasile Isăcescu, fiul lui Andronic. Peste doi ani, 23 august 1752, Vasile Isăcescu vînduse părți din moșia Hărmănești și Broșteni lui Constantin Cogălniceanu [98].

---

93 *Ibidem*, vol. IV, p. 132-135, vezi și vol. VI, p. 110, doc. din 24 dec. 1781.

94 Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Edit. Academiei, R.S.R., București, 1973, p. 283.

95 Arh. St. București, Documente istorice CXLII/178.

96 *Ibidem*, XVII/34.

97 *Ibidem*.

98 *Ibidem*, CCLXV/129. Ar fi posibil ca acest Vasile Isăcescu să fie tocmai acel preot *„Vasilie Isăcescul"*, care scotea la 4 decembrie 1744, un document de pe limba slavonă, în legătură cu o poiană din hotarul satului Ardeoani și jumătate din apa Tazlăului (Dir. XVI, II, 97). Același cu preotul *„Vasilie"*, care tălmăcea un suret din slavonie, în legătură cu satul Ghorăiești, la 9 aprilie 175[illegible] *(DRH*, I, 263). Și același cu *„popa Vasile"* «Isăcescu», care la 1774 era catagrafiat ca preot în orașul Bacău *(Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea II-a Edit. Știința, Chișinău, 1975, p. 300, nr. 16).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Gheorghe Isăcescu, feciorul lui Ionașcu Isăcescu și al Alexandrei, frate cu Vasile și menționat împreună cu acesta la 14 septembrie 1750. Dinspre tată era nepot lui Nicolae Isăcescu, dinspre mamă lui Tofan Sechel. Avea părți de ocine și dedine în satele Hărmănești, Țuțcani, Broșteni. Din jalba-reclamație, către Divanul din Iași din 14 septembrie 1750, făcută de vărul său Vasile Isăcescu rezultă că Gheorghe Isăcescu a fost plecat *„cu Muscalii"*, cu Dimitrie Cantemir în Rusia la 1711. Că partea lui de moșie din Hărmănești o stăpînea Safta medelniceroaia, sora lui, în afara zestrei ei [99]. Pe Gheorghe Isăcescu nu-l mai găsim menționat în alte situații. E posibil să fi rămas în Rusia, printre cele 4000 de suflete care au plecat cu Dimitrie Cantemir. Aici în pribegie alături de marii boieri, Ion Neculce, Savin banul se aflau și o serie de mici dregători și căpitani, printre aceștia aflîndu-se și ruda sa mai îndepărtată Pavel Rugină.

Safta, sora celor doi Isăcești, Vasile și Gheorghe, și vară lui Vasile Isăcescu, feciorul lui Andronic, a fost căsătorită cu Mihalachi medelnicer. Este menționată la 14 septembrie 1750, cînd era reclamată Divanului că nu vrea să-i dea lui Vasile Isăcescu partea de moșie și scrisorile respective din satul Hărmănești, partea fratelui ei Gheorghe, care s-a dus *cu Muscalii"* [100]. Peste cîteva săptămîni, la 11 octombrie în raportul — cercetare către Divan se face precizarea că soțul Saftii medelnicereasa Țoscăneasca, Mihalachi medelnicer, era răposat [101]. Peste 7 ani, la 27 iulie 1757, Safta, soția răposatului Mihalachi jignicer, avea o judecată cu călugării de la mănăstirea Ilișești pentru satul Orășeni (țin. Hîrlău) [102]. Peste 8 ani, la 26 mai 1765, Safta Isăceasca dădea niște delniță de fin din hotarul satului Popești (țin. Neamț) mănăstirii Drăgești (țin. Roman) [103], dovadă evidentă a legăturii ei cu ctitoria de aici, a tatălui ei.

Maria Isăcescu, postelniceasa, a fost fiica lui Ionașcu Isăcescu și a Alexandrei, și sora acestor Isăcești. Este menționată de Gh. Chibănescu [104].

Gligore Isăcescu, paharnic, fiul lui Ionașcu și Alexandru și fratele Isăceștilor menționați mai sus [105]. Născut în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, boiernaș în satul Saucenița (țin. Hîrlău, apoi Botoșani), a fost căsătorit cu Maria fiica lui Gorovei și a Catrinei sau Catincăi Gherghel [106]. Au avut trei copii, Parascliiva, Alexandru și Toader.

După acești Isăcești, fiii lui Ionașcu și ai Alexandrei Isăcescu, vom zăbovi și asupra unui alt Vasile Isăcescu, văr cu cei expuși mai sus.

Vasile Isăcescu, feciorul lui Ilie Burduja, dar care își zice și feciorul lui Andronic Isăcescu, era nepotul lui Neculai Isăcescu. Este menționat

99 Arh. St. București, Documente istorice CXLII/178, XVII/34.
100 *Ibidem,* CXLII/178.
101 *Ibidem,* XVII/34.
102 *Ibidem,* CXLII/194.
103 *Ibidem,* LXIV/86.
104 Gh. Ghibănescu, *Sunete și izvoade, Neamul Kogălnicenilor* (schiță genealogică, vol. XXV, Iași, 1933, p. CLX-CLXI.
105 *Ibidem.*
106 Gh. Ghibănescu, *op. cit.* vol. XIV, Huși, 1925, p. XLVII-XLVIII, p. 53-63.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la 28 iunie 1745, cînd vindea părți din satul Plopeni (ținutul Dorohoi), care era al Isăceștilor. Aici Vasile Isăcescu este *„biv postelnic, feciorul lui Ilie Burdujii, nepotul lui Ionașcu Isăcescu"*, și împreună cu soția lui Maria vindeau părțile din satul sus menționat, lui Aristarh mare spătar [107]. Peste cinci ani, la 11 octombrie 1750, același mare dregător primind poruncă de la domnul Moldovei Constantin Racoviță, în raportul — cercetare pe care îl trimite Divanului, cunoscător deci al Isăceștilor, îl numește pe *„Vasăli Isăcescul ficiorul lui Andronic Isăcescul"* [108]. Deci mama lui a fost mai întîi soția lui Ilie Burduja, cu care l-a avut pe Vasile, apoi recăsătorindu-se cu Andronic Isăcescu, feciorul își zice acum *„Vasile Isăcescu"* Nu trebuie confundat cu vărul său, Vasile Isăcescu, feciorul lui Ionașcu Isăcescu, amîndoi nepoți lui Neculai Isăcescu. Ca boier al țării, ca mic dregător, postelnic, semnează actul de desființare a vecinei din Moldova din 1 iunie 1749, document dat de Constantin Mavrocordat și aprobat de Adunarea țării [109].

Revenim asupra descendenților lui Gligore Isăcescu și ai Mariei.

Paraschiva, era deci fiica lui Gligore Isăcescu [110] și a Mariei, fiica Catrinei Gorovei. A fost căsătorită cu Ioniță Arbure, șătrar [111]. În satul lor de baștină Saucenița aveau în jurul anilor 1772—1774 o mare gospodărie boierească. De asemenea, prin vistieria Moldovei avea șase scutelnici, printre aceștia figurînd și Neculai, morar [112]. Fiica lor s-a numit Zoița Arbure, căsătorită cu Dimitrie, de unde și menționea în unele documente de *„Zoița Dimitrioae"* [113]. Aceștia la rîndul lor au doi fii, pe Arhire Arbure, căsătorit cu Ruxanda Bantăș, și Constantin Dumitrie Ar-

107 N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XXI, p. 261. Nu știm cine a fost Ilie Burduja. Sîntem de părere că între acesta și un Burduje Vasile, menționat la 13 decembrie 1672, ca martor din zona satelor Hilipești (ținutul Neamț) și Bătrînești (ținutul Roman) *(CDM*, III, 2204), este o legătură de rudenie, deoarece și Vasile Isăcescu la 23 august 1752, deci după 73 de ani, vindea părți din moșia Hărmănești și Broșteni din aceeași zonă (Arh. St. București, Documente istorice, CCLXV/129.

108 *Ibidem*, CXLII/178, XVII/34. Pentru Andronic Isăcescu vezi mai sus.

109 Vasile Mihordea, Ioana Constantinescu, Corneliu Istrati, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, Edit. Academia R.S.R., 1969, p. 289.

110 Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CLXI.

111 Zoița, la 3 octombrie, 1790, își zicea *fiica șătrarului Arbure* (Arh. St. București, Documente istorice CCLXVIII/169), ori *șătrar*, în satul Saucenița la 1772—1774, *era Ioniță Arbure (Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I-a, Edit. „Știința", «Chișinău», 1975, p. 60, partea II-a, p. 190. Că Ioniță șătrar a fost căsătorit cu Paraschiva, rezultă dintr-un zapis din 26 septembrie 1790 în care Casandra, fiica lui Toader Isăcescu, îi zicea Zoiței Arbure vară (Arh. St. București, Documente istorice, CCLXVIII/168), deci părinții lor erau frați și Paraschiva cu Ioniță Arbure părinții Zoiței.

112 *Moldova în epoca feudalismului*, vol. cit., părțile citate paginile citate (Alexandru Gangur, Lupul, fiul ungureanului, Simion Cîrlig, Vasile Codrean, Simion, *fiul* lui Timofti, rus).

113 Arh. St. București, Documente istorice, CCLXVIII/169 (3 octombrie 1790), *ibidem* 210 (31 iulie 1794), *ibidem*, CXXXV/10 (3 august 1794), Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 225, 232.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bure spătar [114]. Neînțelegerile de moștenire și proprietate îi duc la procese cu rudele lor descendente din Alexandru și Toader Isăcescu.

Alexandru Isăcescu, a fost fiul lui Gligore Isăcescu, paharnic, și al Mariei, fata Catrinei Gherghel, căsătorită cu Gorovei [115]. S-a născut în jurul anului 1725, probabil în satul lor de baștină Saucenița (azi sat com. Văculești, jud. Botoșani), nu departe de Dorohoi. Îl surprindem documentar la 22 martie 1753, cînd primea ca danie de la moșul său, Ion Gherghel, a treia parte din satul Șendriceni, de pe apa Buhoiului (ținutul Hîrlău), tot acum el mai cumpără și alte părți din acest sat [116]. Nu este primit de obștea sătească, ca copărtaș, și de aici se poartă în anii următori o serie de procese la Divan. Ridică și el în dregătorii, așa de pildă în 1759 îl găsim medelnicer [117], apoi între anii 1765—1774 mare vomeș, iar în cele din urmă pitar [118]. Avea în satul Saucenița o mare gospodărie cu zece scutelnici, printre aceștia aflîndu-se, Grigori, butnar, Velișcu, olar, Calfa, dulgher, Gheorghe Chiper, chelar, Vasile, rus, velnicer, Gheorghe, vizitiu ș.a. [119]. Nu cunoaștem cu cine a fost căsătorit. Documentar putem consemna că a avut următorii copii, o fiică căsătorită cu Tănasă Cuciureanu, o altă fiică căsătorită cu Mihai Mîrza, ambii în luna septembrie 1790, erau numiți ginerii vameșului Alexandrescu Isăcescu și se judecau pentru părți din moșia Răpiceni (ținut. Dorohoi) [120]. La 6 mai 1808, Alexandru Isăcescu era decedat și avea părți în moșia Saucenița. Alături de cele două fiice, documentele îl menționează și pe Ștefanache Isăcescu.

Ștefanache Isăcescu, numit uneori și Ștefan Isăcescu, a fost fiul lui Alexandru Isăcescu [121], fratele celor două surori și cumnat cu Tănasă Cuciureanu și Mihai Mîrza. Ștefanache Isăcescu la 3 octombrie 1790 se judeca cu vara sa, Zoița Arbure pentru părți din moșia Saucenița, într-un alt document din 16 octombrie, aflăm că avea a patra parte din această moșie [122].

Toader Isăcescu, a fost fiul lui Gligore Isăcescu, paharnic, și al Mariei, frate cu Alexandru și Paraschiva [123]. Născut, crescut la casa părintească din Saucenița, îl surprindem documentar la 12 mai 1745, cînd deja era cu rangul de medelnicer și avea părți din moșia satului [124]. Și în anii următori îl găsim tot medelnicer pînă în 1 mai 1765, cînd este

114 *Ibidem*, Arh. St. București, Documente istorice, CCLXVIII/210 (3 iulie 1794).

115 Gh. Ghibănescu, *op. cit*, vol. XIV, p. 53, 58, Ion Gherghel declara la 22 martie 1753, că Alexandru Isăcescu îi este nepot, „fiul *vărăme Marii, fata mătușii Catrinii Gorovei*"

116 Arh. St. București, *Documente istorice*, CLXIX/3.

117 *Ibidem*, CCLXVIII/169, 170.

118 *Ibidem*.

119 Gh. Ghibănescu, *op. cit.*; Neamul Kogălnicenilor (schiță genealogică), vol. XXV, p. CLXI.

120 Arh. St. București, Documente istorice CCLXVIII/44, 45, 46.

121 *Ibidem*, CCCXXVI/4-i; CCLXVIII/61, 68, 72, 74, 75.

122 *Ibidem*, 164, 165.

123 *Ibidem*, CCVI/20.

124 *Ibidem*, CCLXVIII/80.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

consemnat ca șătrar [125]. În această dregătorie îl surprindem pînă la 21 aprilie 1790 [126]. Nu este lipsit de importanță să subliniem că îl întîlnim la 22 septembrie 1770 și ca hotarnic [127]. Dregătoriile și funcțiile sociale pe care le-a avut i-au permis să-și sporească substanțial averea. Împreună cu fratele lui Alexandru, Toader Isăcescu, biv vel șetrar, în toamna anului 1767, cumpără părți din moșia și satul Avrămești [128]. Avea a patra parte din satul Răpiceni de pe apa Volovățului și pe Prut [129]. De pe Isăcești avea părți și el în moșia și satul Plopeni și Dumeni [130]. Case boierești cu multe acarete și cele necesare avea în satul Săucenița. În 1772—1774 șetrarul Toader Isăcescu avea în acest sat 6 oameni scutiți, printre aceștia figurează Neculai, vier, Ion, vier, Vasile, călăraș, Agapie, croitor ș.a. [131]. Desigur, acestora li se mai adăugau și alți oameni ai casei, vizitii, bucătari, fierari, teslori ș.a. A fost căsătorit cu o fiică a lui Vasile Kogălniceanu, mare căpitan [132]. În primăvara anului 1790 era decedat, căci copii lui împărțeau averea rămasă la 1 aprilie a acestui an [133]. Aceștia erau, Casandra, Ștefan și Constantin.

Pe orizontala cronologică a studiului nostru am întîlnit cîțiva Isăcești pe care îi menționăm în cele ce urmează, neavînd legături evidente cu aceștia.

Iordache Isăcescu, la 11 iulie 1781, a făcut hotărnicia moșiei Herța, a fost șătrar [134], atît cunoaștem despre acest Isăcescu.

Mihai Isăcescu, la 3 august 1794 era decedat și familia răposatului se afla într-o judecată pentru o sumă de bani. De asemenea, la 4 aprilie 1798, îl găsim din nou menționat [135]. Bănuim să fi fost fratele Zoiței Arbure, fiul lui Ioniță Arbure și al Paraschivei, deoarece Zoița e chezașă pentru acei bani.

În cele ce urmează vom urmări pe descendenții lui Toader Isăcescu.

Casandra a fost fiica lui Toader Isăcescu [136], și sora lui Ștefan Isăcescu și a lui Constantin Isăcescu. Dintr-un zapis din 26 septembrie 1790 rezultă că Zoița Arbure, zis și Zoița Dumitroaie, era vară cu Casandra, deci Toader Isăcescu și cu Paraschiva, mama Zoiței, erau frați. A fost căsătorită cu Ianacache Codrescu [137]. Dintr-o scrisoare a Divanului Moldovei aflăm că la 3 august 1794, Ianacache Codrescu era stolnic, că era

125 *Ibidem,* CLXIX/6.
126 *Ibidem* CXCI/153.
127 *Moldova în epoca feudalismului,* vol. VII, partea I-a, p. 60, partea II-a p. 189.
128 Gh. Ghibănescu, *op. cit.,* p. CLXI.
129 Arh. St. București, Documente istorice CCLXVIII/164, 165.
130 *Ibidem,* CXCV/119.
131 *Ibidem,* CCLXIII/123, 135.
132 *Ibidem,* CCCXXVII/33, (doc. din 1804, clironomii Casandrei, fiica lui Toader Isăcescu, șătrar, pentru moșia Vicoleni).
133 *Ibidem,* CCLXVIII/168.
134 *Ibidem,* CXXXV/10.
135 Gh. Ghibănescu, *op. cit.,* vol. XII, p. 52.
136 Arh. St. București, Documente istorice, CCLXVIII/168.
137 Gh. Ghibănescu, *op. cit.,* vol. XXV, p. 119.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cumnat cu Ștefan Isăcescu, fratele Casandrei, soția lui [138], copii lui Toader Isăcescu. Peste 2 ani la 1796, Ianachi Codrescu, stolnic, participa ca hotarnic la delimitarea baștinei soției sale, Saucenița [139]. La 26 septembrie 1790, este menționat ca pitar [140].

Constantin Isăcescu a fost fiul lui Toader Isăcescu și fratele lui Ștefan Isăcescu [141] și al Casandrei, menționat la 12 iulie 1808.

Ștefan Isăcescu a fost fiul lui Toader Isăcescu, frate cu Constantin Isăcescu [142], și cu Casandra, căsătorită cu Ianacache Codrescu. Bănuim că acest Ștefan Isăcescu [143] a fost bunicul lui Ion Ionescu. Nu trebuie confundat cu Ștefanache Isăcescu sau Ștefan Isăcescu, fiul lui Alexandru Isăcescu și cumnat cu Tănasă Cuciureanu și Mihai Mîrza [144]. Ștefan Isăcescu, după datele de care dispunem, ar fi fost căsătorit cu Safta Isăcescu, o răzeșă, care la 26 mai 1765 dădea Schitului Drăgești 4 delnițe de moșie din satul Popești (ținutul Neamț) [145]. Altă legătură logică între aceasta și Isăcescu, între aceasta și Schitul Drăgești nu există. Este o dovadă în plus de perpetuarea memoriei ctitorului la urmași și rude. O catagrafie a populației din orașul Roman de la 1774 înregistra printre alți preoți și pe popa Ștefan și Toader [146]. Primul este preotul Ștefan Isăcescu, care slujea la biserica Sf. Neculai, iar al doilea preotul Toader Cima, care slujea la biserica Sf. Gheorghe din Roman. Aceștia au fost cuscri și bunicii Ioneștilor de la Brad, și mama lor se numea Safta și era fata preotului Toader Cima [147].

Preotul Ștefan Isăcescu, bunicul după tată a Ioneștilor de la Brad, cu contribuția enoriașilor romașcani au construit din piatră și cărămidă între anii 1747—1770 biserica Sf. Nicolae din Roman [148]. Ca preot slujitor al altarului îl găsim și în jurul anului 1774. A locuit în cartierul Mohoreni din Roman, unde se află și azi biserica Sf. Neculai. A cum-

138 *Ibidem.*

139 Nu sîntem siguri, deoarece un Ștefan Isăcescu este menționat la 20 septembrie 1807 ca șetrar și avea părți în satul Stărceni de pe Răut (Gh. Ghibănescu, Ispisoace și Zapise, vol. VI/I, Iași, 1931, p. 107).

140 Vezi mai sus p. ?

141 Arh. St. București, Documente istorice LXIV/86; satul Popești, azi dispărut, a fost pe teritoriul com. Filipești, aproape de calea ferată, unde localnicii denumesc locul „la *Popești*".

142 *Moldova în epoca feudalismului,* vol. VII/II, Edit. Știința, «Chișinău», 1975, p. 283, col. I, nr. 3, 7.

143 Ion Ionescu de la Brad, *Viața mea de mine însumi,* în Opere agricole, vol. I, Edit. Academia R.S.R.; p. 622, idem, *Agricultura română de la Brad,* în același vol. p. 511. Nu este exclus ca și bunica să se fi numit Safta, era probabil de fel din satul dispărut Popești, mama sigur se numea Safta.

144 Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.,* în vol. cit. p. 511; Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova,* București, 1974, p. 725.

145 Scrisoarea lui Nicolae Ionescu către fiul său Eugen, din joi 28 decembrie 1893, aflată în posesia nepoatei acestuia din urmă, doamna Franca Rallet din București, Anexe, 1.

146 Vezi, n. 143.

147 Vezi, n. 144.

148 Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

părat, probabil, sau a moștenit de la părinți, casa de lîngă biserică, unde și-a crescut copii, Ion, Ileana și o altă fată [149].

Ion Isăcescu a fost fiul lui Ștefan Isăcescu [150] și al Saftei Isăcescu, după opinia noastră. S-a născut, probabil după anul 1760, în casa părintească din orașul Roman în mahalaua Mohoreni, în care se afla și biserica Sf. Neculai. Ca fiu de preot ctitor de biserică, Ion Isăcescu, probabil cu o bună stare materială și îndemnat de părinți, împreună cu enoriașii parohiei au zidit în anul 1810 clopotnița bisericii Sf. Neculai [151]. Cum în acea vreme oamenii erau utilitariști și Ion îmbrățișează meșteșugul cojocăriei și apoi a blănăriei, lucrînd cu blănarul Kirilă. A fost căsătorit cu Safta, fiica preotului Toader Cima, de la biserica Sf. Gheorghe din Roman [152]. Părăsește meșteșugul de blănar, devenind diacon, preot-iconom, protopop și nacialnic al Schitului Brad, veche ctitorie a Isăcești-lor. Au avut doi copii, Ion și Nicolae. În anul 1834, în urma unor neînțelegeri cu episcopul Meletie, este dat afară de la schitul Brad. Peste cîțiva ani, la 9 martie 1837 decedează, fiind înmormîntat la biserica Trei Ierarhi din Iași. Safta Isăcescu, neavînd cu ce achita integral datoriile, a început să vîndă toate lucrurile de preț din casă, chiar și pe aceasta. Vînzarea casei s-a făcut pentru datoria de 4013 lei, înainte de 15 iunie 1839, prin Judecătoria ținutului Roman [153]. Sărăcită și fără casă a trebuit să locuiască, probabil tot în orașul Roman, dar pe ușile altora. Era, cum spune Ion *„săracă, dar curată, hrănindu-se cu furca și crescîndu-ne și pe noi* (Ion și Nicolae" pr.n.). În cele din urmă e posibil să se fi mutat la Iași, unde se aflau și cei doi feciori și unde a decedat la 6 iunie 1859, fiind înmormîntată tot la Trei Ierarhi. Rămășițele pămîntești ale părinților au fost aduse, de fii recunoscători, la 24 iunie 1882 în străbuna moștenire de la Brad [154].

Ileana Isăcescu este fiica lui Ștefan Isăcescu și sora lui Ion Isăcescu. A fost căsătorită, după cît se pare, cu Grigorie Costache, tatăl mitropolitul Veniamin Costache, apoi cu Copăceanu. Cu primul soț a avut un copil care a murit de mic, cu al doilea a avut încă doi, o fată Anica și un băiat, Costache sau Constănțel, ambii veri buni celor doi Ionești, Ion și Neculai [155].

---

149 *„Foaie sătească a Principatului Moldovei"*, an. I, nr. 16, din 16 iulie 1839, Iași, p. 81, col. 1 și 2.

150 Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 503 ; idem, *Viața mea de mine însumi*, în vol. cit. p. 631.

151 Vezi, n. 146.

152 *Ibidem.*

153 Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 622 ; idem, *Agricultura română de la Brad*, în vol. cit. p. 511.

154 Idem, *Viața mea de mine însumi*, în vol. cit. p. 622 ; Ion Măzăreanu, *Date noi privind casa în care s-a născut Ion Ionescu de la Brad*, în *„Carpica"*, vol. XVII, 1985, p. 227-229 ; Amilcar Vasiliu, *Ion Ionescu de la Brad*, Edit. Agrosilvică, București, 1967, p. 18 și n. 1.

155 Idem, *Informare sumară și solicitare*, în manuscris, aprilie 1984, Stațiunea de cercetări agrozootehnice Secuieni — Neamț, p. 5, *„am conchis sigur că el a plecat din proprie inițiativă din Transilvania în Turcia (nu a fost extrădat cum s-a scris de biografi")*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Încă o fată Isăcescu, era fiica lui Ștefan Isăcescu și sora lui Ion și a Ilenei. Aceasta s-a căsătorit cu un oarecare Mavrichi. Fiul acestora, tot un Mavrichi, al cărui nume nu i-l cunoaștem, era proprietarul casei lui Ion Isăcescu și a Saftei din orașul Roman, unde s-a născut Ion Ionescu de la Brad, și care a fost vîndută în anul 1839, fiind cumpărată de sora lui Isăcescu și soțul ei Mavrichi. Iată ce scria Nicolae Ionescu, fiului său Eugen, la 28 decembrie 1893 *„mie-mi pare bine că Mavriki este astăzi proprietarul casei părintești de la Sf. Neculai"* [156]. Rezultă din documentul citat că această Isăceasca încă trăia, după opinia noastră la 1864, cînd nepotul acesteia Eugen Ionescu putea să țină minte și opiniem să fi fost de 3, 4 ani deci 1863 sau 1864.

Ion Ionescu de la Brad, a fost fiul iconomului Ion Isăcescu și al Saftei (Elisabeta), născută Toader Cima, preot la biserica Sf. Gheorghe din Roman [157]. Ion s-a născut la 24 iunie 1818 în casa părinților săi de pe strada care îi poartă numele din anul 1968, nr. 8 din orașul Roman. La vîrsta de 7 ani este dat la școala domnească din Roman, de la Biserica Albă. Aici, dascălul Verescu, care îi preda limba română, l-a *„botezat"* Ionescu [158], adică fiul lui Ion și astfel pronumele Ion a devenit nume patronimic. Așa i-a rămas numele, lui și fratelui său Nicolae.

În casa părintească a văzut și a simțit din plin greutățile vieții, a căpătat și a păstrat un cult deosebit față de înaintașii săi, față de oamenii satelor, de munca cîmpenească a acestora. Ajunge să învețe la Iași, în Franța și apoi a învățat toată viața. Nu a încetat, însă, de a învăța și pe alții prin tot ce a scris și a făptuit.

Ion Ionescu de la Brad se ancorează prin întreaga sa activitate ca o figură reprezentativă a generației sale, participînd activ la marele evenimente ale secolului trecut 1848, 1859, 1864. Prin gînd și faptă se încadrează în istoria modernă a României, și luptă cu dîrzenie împotriva vechiului regim retrograd și feudal.

Autorii care s-au ocupat de viața și opera lui au analizat cu precădere aspecte ale activității în domeniul științelor agricole, a economiei rurale și social-politice.

După cît ne este cunoscut nimeni nu s-a ocupat de restituirea genealogică a marelui titan a atîtor realizări, Ion Ionescu de la Brad, și nici a fratelui său Nicolae Ionescu.

Sîntem de părere că Ion Ionescu de la Brad a plecat din proprie inițiativă din Transilvania în Turcia [159], aducînd enorme servicii cauzei pentru care lupta, independența și prosperitatea poporului român. În

156 Ion Ionescu de la Brad, *Viața mea de mine însumi,* în vol. cit. p. 626; Amilcar Vasiliu, *op. cit.,* p. 73.

157 *Moldova în epoca feudalismului,* vol. cit., partea cit. p. 274.

158 Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română de la Brad,* în vol. cit., p. 555.

159 Este cazul să facem precizarea că tot pe hotarul satului Drăgești, în anii 1773—1774, frații Gavril și Ursu Burchi, au făcut din lemn de stejar o biserică cu prăznuirea Sf. Voievozi, care, restaurată există și azi, fiind monument istoric. Aici se așează cîțiva călugări singuratici, încît se formează și aici un schit, Schitul Drăgeștii de Sus. De fapt acesta și satul sînt așezate geografic mai jos față de Schitul Drăgeștii de Jos, care se află mult mai sus, pe stînca de la Brad.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Turcia, în localitatea Pyrgetos (în Tesalia) Ion Ionescu în anul 1855 s-a căsătorit *„luînd o fată a cărei mamă era greacă şi tata neamţ de la Stuttgart" La Stuttgart"* ea a crescut şi a învăţat carte. După venirea soţilor Ionescu în ţară în anul 1857, soţia îl părăseşte *„dîndu-se în dragoste cu un altul"* [160]. El nu s-a mai recăsătorit şi nici urmaşi direcţi nu a avut A trăit tot restul vieţii singur„ iubind ţăranul, pămîntul şi patria lui. Din anul 1869 cînd a devenit şi proprietarul baştinei şi ocinei străbune şi-a adăugat la nume şi acest renume *„de la Brad"*.

Brad este un mic cătun format prin roirea caselor din localitatea Drăgeşti (tin. Roman), pe locurile comisului Ion Movilă pe la jumătatea secolului al XVIII-lea.

Recensămîntul populaţiei Moldovei din anul 1774, catagrafiază acest cătun sub numele de *„Liudi comisului Ion Movilă"*, cu 7 case, din care 3 erau birnice (Ion cioban, Toader argat şi Irimia) şi 4 locuite de ţigani [161]. Satul s-a numit Brad de la brad care încă mai exista în anul 1871, căci însăşi Ion Ionescu face sublinierea că vizitatorul acestor locuri cum vine *„despre Călineşti, vede de departe o stîncă pe malul Siretului, avînd în vîrful ei un brad secular, o bisericuţă, un rînd de odăi de o parte şi un rînd de alta"* [162]. Bătrînul brad, simbol al vigurozităţii şi dăinuirii seculare, care încă mai exista în a doua jumătate a acestui secol, a fost nasul de botez al modestului sat, Brad din ţinutul Roman, de pe partea stîngă a Siretului. E posibil în trecut să fi existat mai mulţi confraţi, braţi, pentru ca în cele din urmă să rămînă numai acesta, motiv pentru care satul s-a numit Brad şi nu Brazi, cu număr de plural.

În decursul unui secol şi jumătate în jurul Schitului Drăgeştii de Jos [163] se formează o mare proprietate subordonată Episcopiei Roman, cunoscută întîi aşa, apoi ca a Schitului Brad. Prin legea secularizării averilor mănăstireşti din anul 1863, Schitul Brad pierde dreptul de a mai avea proprietăţi, iar lăcaşul devine biserică de mir şi totodată „amosieru" [164]. Legea rurală din 14 august 1864 a permis împroprietărirea ţăranilor cu o parte din pămîntul ce aparţinuse Schitului Brad, restul rămînînd în proprietatea statului. În 1869, după ce se împroprietăriseră ţăranii clăcaşi de pe moşia devenită a statului, Ion Ionescu a cumpărat restul moşiei prin licitaţie. Iată cum argumentează el această hotărîre : *„...eu căutam să cumpăr mai mult suvenirurile copilăriei mele şi ale părinţilor mei decît pămîntul moşiei...* [165]. Moşia Bradului cuprindea la început numai 97,5 fălci sau 139 ha şi 64 arii, fiind cumpărată împreună cu fratele

160 Episcopia Roman, Dosar cu un tabel şi adresa nr. 210 din 28 aprilie 1864.

161 Ion Ionescu de la Brad, *op. cit.*, în vol. cit. p. 503.

162 *Ibidem*, p. 510, este o copie după *„Titlu de perpetuă proprietate"* din 31 ianuarie 1881.

163 Idem, *Viaţa mea de mine însumi*, în vol., cit., p. 626. Mulţumim pe această cale D-lui Acad. Amilcar Vasiliu (Bucureşti), care ne-a pus la dispoziţie corespondenţa cu Primăria comunei Pyrgetos-Olimpos, în legătură cu existenţa şi starea actuală a bisericilor Sf. Gheorghe.

164 Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română de la Brad*, în vol. cit., p. 512, idem, *Viaţa mea de mine însumi*, în vol. vit. p. 623.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

său, Nicolae, cu suma de 1050 lei [166]. Aici începe, neobositul agronom, să pună în aplicare toate cunoștințele și experiența dobîndită, realizînd o *Fermă model pentru cultura mică a țăranului, o Școală particulară practică de agricultură (1870—1873) și o Casă de creștere școlară (1879—1885)*, toate înființate și conduse de el în modesta localitate Brad.

Ion Ionescu de la Brad a fost și vătaf și director la administrarea moșiilor domnului Moldovei Mihail Sturza, ctitor al învățămîntului agronomic superior din țările locuite de români, monografist agricol și inspector general a agriculturii, economist, statistician, mare învățat al țării și poporului nostru, mare realizator în științele agricole.

De asemenea, ca și înaintașii săi, Ion Ionescu este și ctitor de monumente istorice religioase. Între anii 1853—1857 a ridicat sau a reînoit din temelie o monumentală biserică în localitatea Pyrgetos (Tesalia), din Grecia. Biserica cu hramul Sf. Gheorghe există și azi. Odinioară o frumoasă pisanie în limba greacă săpată în piatră făcea cunoscut tuturor că biserica a fost făcută de *„boierul căminar din Moldova Ion Ionescu"* [167].

După moda timpului a obținut și el ranguri onorifice sociale, în 1841 îl găsim pitar, în 1843 era serdar, iar peste 3 ani, în 1856, așa cum rezultă din pisanie era căminar.

Scăpînd de greutăți și datorii, frații Ionescu au adus de la Iași osemintele părinților pe care le-au reînhumat la Brad, au prohodit sacrele relicve în străbuna baștină de aici, în ziua de 24 iunie 1882. Tot aici a fost înmormîntat și preotul Toader Cima din Roman, tatăl mamei fraților Ionescu, care s-a călugărit cu numele de Teoctist. E posibil aici să mai fi fost înmormîntate monaha Iustina, mama preotului Toader Cima și mama lui Ion Isăcescu, deci bunica de pe tatăl lor [168].

Ajuns la capătul sănătății sale, la numai 74 de ani Ion Ionescu de la Brad își dă ultima suflare în singurătatea de aici, la ora 21 în ziua de 16 decembrie 1891 (stil vechi) [169]. Aici pe acropola de la Brad unde de peste veacuri dăinuie mîndri daci, Ion Ionescu, mare moldovean și român, s-a înfrățit pentru totdeauna cu ei, cu părinții și înaintașii lui.

---

165 I. Lungu, *Adevărul cu privire la data încetării din viață a marelui agronom Ion Ionescu de la Brad*, în vol. omagial, Ion Ionescu de la Brad, Aniversarea a 150 de ani de la naștere, Bacău, 1968, p. 248-250.

166 Castandiu Sion, *op. cit.* p. 93.

167 Gh. Ungureanu, *Istoria avocaturii în Moldova*, vol. I, Iași, 1938, p. 207-208; Dim. R. Rosetti, *Dicționarul contemporanilor*, (secolul al XIX-lea), București, 1897, p. 102.

168 Scarlat Sturza era frate cu Vasile Sturza (decedat la 1882), cel ce a făcut parte din căimăcănia Moldovei de la 1858. Scarlat a fost căsătorit cu Smaranda, fiica vornicului Ion Paladi. Vasile și Scarlat au o soră, Elisafta, care a fost soția vornicului Ioan Rallet, fiind străbunica inginerului Dumitru Rallet, soțul Eugeniei Ionescu de la Brad.

169 Aceasta se înrudea cu Ioneștii de la Brad, în special cu Nicolae Ionescu, ea le spunea moși, la fel cum le spunea și tatăl ei și frații lui Gheorghe, Vicențiu, Ilie și Ioan, fii preotului Gavril Casian (Otilia Cazimir). *A murit — Luchi*, Edit. Tineretului, 1966, p. 44-48; *Ioneștii de la Brad evocați de Otilia Cazimir*, în „Cronica", anul III, nr. 25 (124), sîmbătă 22 iunie 1968, p. 3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Nicolae Ionescu a fost fiul iconomului Ion Isăcescu și al Saftei (Elisabetei) și frate cu Ion Ionescu. S-a născut în anul 1820, în casa părintească din orașul Roman. Întîi s-a numit, ca și fratele mai mare, Isăcescu, iar la școală a fost „botezat" Ionescu [170]. A învățat la școala din urbea natală, apoi la Liceul național din Iași și ca bursier al Eforiei Școalelor la Paris, începînd din anul 1850. Peste trei ani, în toamna anului 1852 este numit profesor de istorie la Academia Mihăileană. Mare unionist, colaborează cu M. Kogălniceanu la Steaua Dunării, în țară și la Bruxelles. I se spunea „privighetoarea Moldovei", fiind considerat unul dintre cei mai mari oratori ai țării. A practicat avocatura începînd din anul 1852 și a fost înscris în baroul Iași. În nenumărate rînduri a fost ales în corpurile legiuitoare, fie în Cameră, fie în Senat. A deținut și funcția de ministru de externe al României (24 iulie 1876—3 aprilie 1877). A fost membru al Academiei Române, a publicat numeroase discursuri, cuvîntări, iar „în anul 1891 a ținut conferința". Restaurarea monumentelor naționale" [171]. Împreună cu fratele său, Ion, a cumpărat moșia de la Brad și la bătrînețe s-a retras aici. Nu a fost căsătorit, dar cu Elena Sturza, fiica lui Scarlat Sturza și a Smarandei Paladi [172], au un copil, pe Eugen Ionescu, recunoscut oficial și de ea. Elena Sturza a fost căsătorită cu doctorul Constantin Vîrnav, s-a despărțit și de acesta, recăsătorindu-se în cele din urmă cu generalul Gheorghe Adrian. Otilia Cazimir, născută la 18 februarie 1894 în comuna Cotul Vameșului (jud. Roman), face afirmații sigure că se înrudea cu Ioneștii de la Brad. Cu toate strădaniile noastre nu am reușit să găsim explicația acestei legături evidente dintre Ionești și Casiani [173] (Fig. 2).

170 Primăria județului Bacău, Registru pentru născuți și decese a com. Negri, jud. Bacău, act de deces nr. 7 din 26 ianuarie 1905, decedează pe ziua de 24 ianuarie orele 13.00. Cercetînd necropola de la Brad a Isăceștilor și Ionestilor, nu am găsit nici o cruce care să identifice locul exact al mormîntului, dar sigur a fost înmormîntat alături de fratele lui, Ion, opinăm să se repună alături crucea cu principalele date ale marelui orator al Moldovei profesor de istorie la Academia Mihăleanu și ministru de externe al României.

171 A fost fiica lui Miltiade Tzoni cu Eleonora Corjescu. S-a căsătorit cu Teodor Negruzzi, strănepot colateral al scriitorului Costache Negruzzi. S-a despărțit de acesta și s-a recăsătorit cu Victor Vîlcovici, matematician, profesor universitar și fost ministru. Cu Teodor Negruzzi a avut doi copii, Petre și Manuela. Petre Negruzzi a fost căsătorit cu o avocată. Manuela a fost căsătorită cu doctorul Zuchel și au la rîndu-le doi copii, pe Anca și o altă fiică, cunoscută de noi ca Blondi. Anca s-a căsătorit cu Boicu, renumit contrabasist. Aceștia o au pe Ilinca Boicu, care trăiește în Spania. Blondi s-a căsătorit cu inginerul Doștea din Paris, nu au avut copii.

172 A fost fiica lui Miltiade Tzoni cu Eleonora Corjescu. S-a căsătorit cu magistratul Vintsler. Au avut trei copii, pe Alexandru, zis Sașa, necăsătorit, pe Jeaneta, necăsătorită, decedată la vîrsta de 23 de ani, pe Jerône-Emanuel zis Hapi. Acesta s-a căsătorit cu Marilena Popa, fiica doctorului profesor Gr. T. Popa. Acesta s-a despărțit și s-a recăsătorit cu profesorul D'Albon. Iar Jerône la rîndu-i s-a recăsătorit și el avînd o fiică, care trăiește în Germania.

173 A fost fiul lui Miltiade Tzoni cu Eleonora Corjescu. S-a căsătorit cu Elena Nazarov, au pe Mihail, zis Mișa. Acesta la rîndu-i căsătorit, are pe Constantin-Adrian, care trăiește în Germania. Mircea Tzoni are și o a doua căsătorie, cu Jeannette Krupenschi, stănepoata direct a lui Mihail Kogălniceanu.

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

Nicolae Ionescu, a locuit la Iași, București și în cele din urmă la Brad. În ultimii ani ai vieții se afla la Brad, căci în ziua de 24 ianuarie 1905 a trecut în rîndul drepților, fiind înmormîntat lîngă fratele său, Ion Ionescu [174].

Eugen Ionescu a fost fiul lui Nicolae Ionescu și al Elenei născută Sturza, nepot lui Ion Isăcescu și al Saftei. S-a născut în anul 1860, în orașul Iași. A fost crescut de unchiul său Ion Ionescu de la Brad. A practicat ziaristica. În profida unor opoziții se căsătorește totuși cu Eleonora Corjescu, care mai fusese căsătorită cu Miltiade Tzoni, devenit profesor universitar în Iași. Au avut cinci copii Margareta [175], Magdalena (Madeleine [176], Constantin, necăsătorit, care a practicat avocatura și pictura, psihici Socola (Iași), Miltiade, care a practicat avocatura și pictura, a fost necăsătorit, și în sfîrșit un alt băiat Alexandru [177]. Eugen cu Eleonora sau Lilica, cum o numește Nicolae Ionescu, a avut trei copii, Elena, Nicolae zis și Niculiță, și o altă fată, Eugenia. Nestabila lui soție îl părăsește, recăsătorindu-se a treia oară cu George Vîrnav, zis Litean, după proprietatea sa pe care o avea la Liteni, nepotul lui Mihail Kogălniceanu. Și în urma acestei căsătorii a avut un băiat, Alexandru numit și Bib sau Bobiță [178]. Așadar, cei trei frați Ionescu, aveau ca frați vitregi încă patru băieți și două fete. Eugen Ionescu a locuit la Iași dar a avut o proprietate și în orașul Roman [179] (Fig. 3). A fost, de asemenea, pro-

174 Ajuns aviator se căsătorește cu Lola Călinescu, se desparte de aceasta și se recăsătorește cu Constanța Manoliu-Tețcanu. Nu au avut copii.

175 Vezi scrisoarea din 20 decembrie 1893, a lui Nicolae Ionescu către fiul său Eugen, din care rezultă că amîndoi erau hotărîți să cumpere, și credem că au cumpărat, de la Constănțel Copăceanu casa cu locul mătușei „Ileana, sora tătuței" așa cum explică tatăl, feciorului (scrisoarea în anexe, nr. 1).

176 După moartea lui Ion Ionescu de la Brad din 1891, devine proprietar la Brad și Eugen Ionescu, împreună cu tatăl său. Rezultă aceasta din recensămîntul făcut de parohia comunei Negri, în cătunul Brad în anul 1894 (Arh. St. Bacău, fond Parohia Negri, dosar 9, f. 50 v.), 1895 (*ibidem*, dosar 5, f. 18), 1896 (*ibidem*, dosar 7, f. 43 v. 94 v).

177 Relații date de aceasta în satul Brad, în timpul Simpozionului, științific organizat aici la 8-9 decembrie 1983.

178 Aceasta se naște la 29 aprilie 1919 la Paris. Devine profesoară de limba franceză și se căsătorește cu Gheorghe Bumbești, fiul regizorului Victor Bumbești. Au trei copii, Dominique, Horia și Mircea. Dominique se naște la 25 octombrie 1947 la Paris. Este căsătorită cu Roland Guillemin și locuiesc în localitatea Besançon din Franța. Au la rîndul lor trei copii, Laurent, Sabine și Céline. Horia se naște la 5 ianuarie 1954, la Atena. Se căsătorește cu Elisabeth, cetățeană americană. Mircea se naște la 10 decembrie 1956 tot la Atena. S-a căsătorit, iar acum este despărțit.

179 Este nepoata acestor Ionești, datorită căreia am putut urmări descendenții, care ne-a pus la dispoziție toate informațiile și cele șase scrisori anexe. Îi aducem multe mulțumiri și sperăm la noi și valoroase colaborări. Franca Rallet este născută la 7 mai 1929 în București. A devenit arhitectă și la 27 iulie 1950 s-a căsătorit în București cu Emil Droc. S-au despărțit în anul 1962, după care fostul soț a decedat. Din căsătorie au două fete, Irina și Ana. Irina s-a născut la 17 aprilie 1952 în București. A devenit ca și mama ei arhitectă și s-a căsătorit la 28 iulie 1979, în București, cu Ion Chiose, născut la 7 iulie 1950 în București. Au doi copii, Daniel, născut la 28 decembrie 1985 în localitatea Irvine din California,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prietar al moşiei şi al averii de la Brad [180]. Nu s-a mai recăsătorit, a decedat în anul 1902. Fosta lui soţie, Elena (Lilica sau Leonora) a mai trăit mult după această dată. A decedat în vîrstă de 102 ani, în anul 1948, fiind înmormîntată în cimitirul Bellu din Bucureşti.

Elena Ionescu a fost fiica cea mai mare a lui Eugen Ionescu şi a Eleonorei Corjescu, s-a născut în anul 1892 în Iaşi. S-a căsătorit de tînără cu generalul Aurel Racoviţă, a avut o fată, Nicole Racoviţă născută în anul 1913. Aceasta la rîndu-i s-a căsătorit cu inginerul Mircea Vasu. Au un copil, Mihnea-Andrei Vasu, născut în anul 1944. Acesta, ajuns medic se căsătoreşte cu o cetăţeancă americană şi sînt la New York, nu au copii.

Nicolae Ionescu zis Niculiţă este singurul fiu al lui Nicolae Ionescu şi a Eleonorei Corjescu. S-a născut în anul 1893 la Iaşi. La Paris s-a căsătorit cu o evreică. Apoi s-a despărţit de aceasta, recăsătorindu-se cu Margareta Georgescu. S-a despărţit şi de aceasta făcînd o a treia căsătorie. În urma acesteia au o fată, Nicole Ionesco, ajunsă actriţă la Paris. Nu are copii.

Din unele date locale rezultă că Niculiţă a avut o fiică, rezultată dintr-o aventură în satul Brad, numită Elena. Aceasta s-a căsătorit în acest sat cu Ion Severin şi au împreună patru copii, Constantin, Maria, Ion şi Aneta [181].

Niculiţă Ionescu nu şi-a terminat studiile universitare, în Bucureşti a ajuns „priscur", adică se ocupa de licitaţii, căci avea pe Calea Victoriei o asemenea sală, împreună cu fiul poetului Vasile Voiculescu şi cu un Ion Rosca.

Este important de subliniat că, cu Nicolae Ionescu se termină descendenţa în linie bărbătească a Ioneştilor, descendenţi din Ioneştii de la Brad, mai precis din Nicolae Ionescu, fratele lui Ion Ionescu de la Brad.

Eugenia Ionescu, numită şi Jeni, a fost cea mai mică fiică a lui Eugen Ionescu şi a Eleonorei Corjescu, născută la Iaşi, în anul 1894. S-a căsătorit la 26 iulie 1918 la Paris cu inginerul Dumitru Rallet, acesta, născut la 31 iulie 1892, tot la Iaşi. După cît se pare a fost o căsătorie fericită şi o familie stabilă. Au avut două fete, Andreea-Maria-Elena, numită şi Madé [182] şi pe Francesca-Maria-Tereza, numită şi Franca [183].

Aici se încheie pînă în zilele noastre descendenţa şi prin femei a Ioneştilor, descendenţi din Ioneştii de la Brad.

şi Ştefan, născut la 31 decembrie 1987, în aceeaşi localitate din California. Ana s-a născut la 1 august 1955 în Bucureşti. S-a căsătorit la 30 octombrie 1980, în Bucureşti, cu inginerul Peter Breitenstein, născut la 21 august 1955. Au doi copii, Irina, născută la 8 noiembrie 1984 în Bucureşti, şi Barbara, născută la 3 mai 1986, tot în Bucureşti.

180 Au fost folosite următoarele surse documentare: pietre tombole aflate la cimitirul Bellu, catolic, informaţii de la doamna Eugenia Rallet, născută Ionescu de la Brad, de la Francesca Rallet. De asemenea, s-au confruntat şi alte studii genealogice, cum ar fi, Sturza, Negruzzi, Krumenschi, Vîrnav-Liteanu, Rallet ş.a. Am adăugat la acestea şi toate informaţiile familiale de la cei implicaţi genealogic.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

S-a observat că pentru descendenții contemporani nu am mai trimis la note în subsolul lucrării [184].

*

Anexăm în continuare și șase scrisori inedite, ale lui Nicolae Ionescu către fiul său Eugen, originalele fiind la nepoata acestuia din urmă, la doamna Franca Rallet.

Prima scrisoare datată joi 28 decembrie 1893, este expediată, probabil din București, la Iași. Expeditorul îi dă fiului său informații despre rudele lor, mătuși, veri, și despre locurile de odinioară din orașul Roman, menționînd și casa părintească de lîngă biserica Sf. Neculai.

În a doua, expediadă din localitatea balneoclimaterică elvețiană, Montreaux, la 3 martie 1894, probabil tot la Iași, arată că peste cîteva zile se va reîntoarce la București, unde să participe la sesiunea Academiei Române. Stăpînit de nostalgia locurilor unde a văzut lumina zilei și unde are de adorat „morminte pioase", expune dorința sa de a face „*Paștele la Bradu*", împreună cu toți cei din familie.

A treia, expediată la 19/31 ianuarie 1896, dintr-o localitate din apropierea orașului Tecuci, la Iași, îl roagă pe Eugen să se întîlnească în acest oraș. Aici el va fi propus senator, și venind îi va putea da un rînd de veșminte „*pentru bisericuța noastră de la Bradu*".

În cea de-a patra, datată 12/24 sau 14/26 februarie 1896, din București, expune ocupațiile lui mai deosebite, pregătirea și corectura unor discursuri (Senat, Academie). Rezultă de aici că Eugen era ziarist în Iași, preocupat de probleme economice, sociale, militare ș.a., propunîndu-i să-i trimită colecția cotidianului englez „Times", pe care el o avea la București.

Următorul răvaș datat 11-23 aprilie 1896, București, de asemenea, îndeamnă pe fecior să pătrundă în viața parlamentară engleză, să urmărească politica financiară a Marii Britanii. Ca și în alte scrisori, Nicolae Ionescu îi cere să-și expună părerile asupra anumitor bugete engleze. Sînt menționați cei trei nepoți (Lilica (Elena), Neculai și Eugenica.

Ultima scrisoare a șasea datată 18-30 octombrie, fără an și fără loc de expediție, este probabil tot din anul 1896 și tot din București. Liberal cu vederi înaintate, Nicolae Ionescu își îndeamnă feciorul să-l urmeze și în opțiunile politice. El va candida în colegiul al II-lea de Roman la Senat, iar pe Eugenică, cum îi place să-i spună în toate scrisorile, îl îndeamnă să-și propună candidatura la colegiul al III-lea de Roman ca deputat „ca independinte".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANEXA

I

Iubite Eugenică, Joi, 28 decemvr. 1893

Scrisoarea ta, datată de la 12 dekemvrie (k.v.) şi espediată din Iaşi la 24 a lunei (k.n.), am priimit-o aseară. Şi tu trebue să fi priimit un pachet pe numele tău, espedit la 20 a lunei (k.n.), pentru Lilica. Dar scrisoarea m-au mişcat în adîncul sufletului. Moartea lui Gherasim e nimica, pe lîngă aducerile aminte de locuri şi de lucruri care s-au prefăcut atîta şi s-au înstrăinat acolo în Roman. Mai întîiu şi întîiu, casa unde au zăcut şedea într-însa, cînd eram eu copil, mătuşa Ileana, sora tătuţei, şi sora mai mare a mamei lui Mavriki, maica pe care şi tu ai cunoscut-o. Trebuie să ştii că eu am vorbit cu Constanţelu a lui Copacineanu, ficiorul mătuşei Ilenei ca nu cumva să înstrăineze casa bunică-sa, sora tatei. Şi sau amîndoi avem să ne ţinem să nu lăsăm casa să cadă în mînă străină. Dacă Constanţel mi-au promis că aşa va face. În tot cazul i-am spu că eu, sau tu, Constanţel ar vré să să desfacă de dînsa îndată, atunci s-o luăm noi, o dărîmăm, îngrădim locul frumos, replantăm livada şi facem o grădiniţă din tot locul acel bătrînesc rămas acum... pustiu, ca să nu zic mai mult. Eh! îl ulăm noi şi-l destinăm să facem *ceva* acolo ca să nu rămîie uitat nici Copăcianu, nici maică-sa, mătuşa Ileana care, cred, va rămînea neuitată cu legenda ei însemnată. Nu ştiu dacă ţi-am spus vreodată istoria eii Ea greşise, nu ştiu cum, dar ca fata sachelariului Ştefan de la St. Neculai, sachelariul prietin cu Vlădica, Vlădica care era Veniamin Costaki venit de la Huşi episcop la Roman, era un scandal mare pe acele timpuri ale copilăriei mele. Toate bune dar ce face mătuşa Ileana cu viaţa ei? Se mărită şi ia pe tatăl lui Costaki, Costaki văru meu drept şi bun, pe care l-ai cunoscut şi tu. Şi după ce mătuşa face căsătoria asta, după capu' ei, acum cine şi cu ce să ţie casa. Ce face mătuşa mea? Se face negoţitoriţă de colaci, frumoşi şi albi ca faţa ei şi se pune în capu' tîrgului, colo la Precista mare şi începe a vinde la colaci calzi făcuţi de mînuşiţele ei cele frumoase. Eh! Ce mai vrei să ştii? Mătuşa care ducea colacii în cap cu covata curată, şi ea curată şi bine îmbrăcată, face mereu la colaci şi la pîne caldă de casă, şi, şi, (sic) pluteşte dea-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

supranevoii și cu nobila ei meserie trăiește și ține casa și crește copiii. Au avut un copil mai mare, mi se pare de la alt bărbat, și acela au murit și au rămas numai fata ei Anica și cu băietul Costaki pe care i-ai cunoscut și tu... E! Ce să-ți mai spun? Mai spune și tu, mai scrie și tu legenda mătușei Ilenei, că pe mine mă înecă lacrimile și condeiu-mi tremură în mînă. Iaca pentru ce-ți scrisei aceste rînduri, ca să dai și consimțămîntul tău, ca să ne punem amîndoi să nu lăsăm casa mătușei Ileana să se înstrăineze.

Mie-mi pare bine că Mavriki este astăzi proprietarul casei părintești de la St. Neculai. Alminterea vom lua și casa aceea. Doresc din suflet să mor fiind în deplină cunoștință pîn în cea mai de pe urmă suflare; iar tu, cu ai tăi să rămîi cît vei trăi și să-i înveți și pe dînșii a fi credincioși virtuților bătrînești.

Al tău duios părînte
N. Ionescu

P.S. Trimite, rogu-te, ceva din partea mea omului care au stat lîngă Gherasim de cînd l-am văzut eu astă-toamnă la Roman. Am uitat numele sofragiului episcopesc, dar nu e nimica, e un tener, scrie cuiva să-l caute și-i trimite un mandat poștal din partea mea de vreo 30 ori 40 de lei.

II

Iubite Eugenică, Montreux, 3 martie 1894
(k. n.)

Ieri ți-am scirs în fugă, numai ca să cîștigăm timp. Dar cartea *Social Evolution* a lui Kidd, foarte mult lăudată în „Times", de-abia ieri după amiază ți-au espedit-o librariul. Să nu te superi. De-acum mă gătesc de plecare. Viou să fiu la 13 ori 14 mart (k.v.) la București, pentru deschiderea sesiunei academiei. Sper să mă văd cu Poni, Caragiani și Xenopol, pe carii de altminterele nu i-aș vidé așa de curînd precum doresc. Din parte-mi, precum ți-am spus, am mare dorință să fac paștele la Bradu. Adică nu să fac eu acolo pască și colaci. Aș dori mult să găsesc o babă voioasă și veselă, gare să vie să ne facă ouă roșii, pască rumenă și colaci dogoritori, ca să avem cu ce serba acolo ziua comemorativă a *învierii Mîntuitorului* lumii sărace. Și, dacă mi-a fi bine, și voi fi bine acolo, apoi voi sta mai mult. De aceea aș vrea să am și cărțile acum trimise la îndemînă, ca să nu mi se urască. Căci am credința tare că dacă nu mi se va urî de lumea sta și voi fi pîn la cea din urmă suflare în toată întregimea facultăților minții, ca să pot inventaria ideile mele asupra istoriei neamului nostru românesc, apoi atunci am să mă duc în pulbere cu voia bună: „Din pămînt ieșii și în pămînt voi merge". Cu ochii în cer ai trăit, aici sub cer ai să viețuiești în veci, cu mintea.

Iar amu-ți facem și confesiunea mea despre nemuritoria sufletului! Și pentru ce, mă rog, pentru ce asta? Numai și numai pentru ca să *vă* înduplece să veniți să fim împreună de Paști la Bradu! Mi s-au părut că ieri nu ți-am exprimat destul această dorință ce am. Voi să văd ce s-au mai făcut cu revendicarea în-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

drăzneață a vecinului de peste Siret asupra locurilor *nealineabile* ale împroprietăriților Brădeni de la an 1864. Voi să văd cîtu-ți sunt de recunoscători oamenii pentru că, la nevoia lor, le-ai sărit într-ajutor cu știința ta. Voi, într-un cuvînt, să văz că ești iubit de toți după cum meriți, pentru că la nevoie le-ai arătat ce trebuie să fie un proprietar cu minte și animat de simțul solidarității către împroprietăriții săi vecini. Mai multe nu-ți zic. A bon entendur salut.

Să auzim de bine și să ne videm sănătoși

al tău duios părinte
N. Ionescu

(Continuare :)

Adaug a ruga pe matroana casei : să nu se supere că nu-i adresez de-a dreptul urările mele de primăvară, unde am ajuns cu bine, și doresc ca să ne întîlnim iar la locușorul acela, unde ea n-are încă nici un mormînt pios, de adorat. Ca o pasăre iubită și de bun augur, ea a zburat să-și facă acolo nou cuibușor de viață : fie ca de-a pururea și de viață, și numai viața bună, lucrurilor și oamenilor ce vor înconjura-o, cu dragostea lor statornică și nepericioasă. Fie ca cu toții s-o privească ca pe rîndunica ce din depărtare vine de-și alipește cuibul său la casa de liniște și de aer curat. Fie ca la sînul său să crească și să se facă mari și cu sufletul și cu inima, acei ce în viața aceasta au să aibă fericirea de a ne continua pe lumea asta, cereasca nemuritoare a bunătății și a înțelepciunii omenești. Cu aceste urări, sufletul meu o îmbrățișează de mii de ori.

Al vostru duios părinte
N. Ionescu

III

Iubite Eugenică, Vineri 19-31 ianuarie 1896

Îți scriu de la Collaro, unde eram azi dimineață venit ca să dejunu, că mîne am să fiu la Tecuci... fiindc-am fost chiemat, de un număr de cetățeni din colegiul de senat ca să mă duc acolo, și mă presentează la alegere. Sînt mai sigur că am să am onoarea de a fi ales în locul lăsat vacant de primul-ministru D. Sturdza. Mult aș dori să pot veni pînă la Iași să vă văd. Dar mă tem că n-am să am timp. Dacă tu poți să vii pîn la Tecuci, duminecă vom dejuna împreună, și apoi ori vii cu mine la București, ori te întorci acasă. Eu doresc să vii cu mine, ca să-ți dau un rînd de veșminte ce am făcut pentru bisericuța noastră de la Bradu. Voi să ți le dau ție ca tu să le dăruiești bisericii. Deci, gîndește-te cum poți să faci mai bine. Eu doresc să nu superi pe soața ta iubită, să nu te depărtezi de progenitura ta atît de dragă, și să faci cum vei socoti mai bine ca să vii să mă vezi și pe mine senator (prodolore) de Tecuci după ce m-au sorbit dușmanii la Roman într-un căstron de borș ! Doresc ca în ziua fastă de douăzeci

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și patru (24) ianuarie să reintru și eu în senat. Vom petrece amîndoi o zi bună, după atîtea amare zile ce mi-au făcut nătărăii noștri aici.

Scurt și cuprinzător : tu poți veni duminecă dimineața la Tecuci. Eu te aștept pîn tîrziu seara. Vezi, fă cumu-ți vine mai bine la socoteală. Însă... răspunde-mi la scrisoarea aceasta grifonată în fugă, numai cu dorința ca s-o citești mîne înainte de amiazăzi. Sărutări dulci soației tale iubite și iubiților tăi copii.

Să fiți sănătoși și s-auzim de bine : al tău duios părinte

N. Ionescu

IV

Iubite Eugenică, București, 12-24 faur 1896

Ieri mi-au adus la senat scrisoarea ta, dată din Iași 24 februar și datată de tine din 12 ianuarie. Îndată mi-am zis că ai răpezit-o din fugă. Totuși ce-mi spui despre soția ta, despre progenitura voastră m-au bucurat foarte. (indescifrabil) de Eugenica, care întreabă de mine, m-am stricat de rîs. Vă doresc să vă fiți de-a pururea sănătoși și voioși, precum sunt eu azi.

Uite, foarte bine-mi pare că gîcești, ca un năzdrăvan, cînd îmi spui ce fac eu. Sunt liniștit, nu mă duc la nici o întrunire, nici la un ceai-champagne măcar citesc cît pot din *Times*. Aseară la Collaro am aflat de la Gheorghe, care a fost cîteva zile bolnav (sărmanul !) că nu ți-au trimis numerile de cînd s-a deschis parlamentul. Am pus la cale să ți se trimeată toate numerele. Iar tu să le citești pe îndelete și părînd că te interesează partea economico-politică, cea politico-socială, cea militară etc. etc. Să-mi scrii cînd și cînd ca să știu că nu ți le trimit de frunza frăsinelului.

De cînd te-ai dus, de-abia azi mi-au adus alt discurs de la senat ce l-am rostit ieri, ca să-l îndreptez ; și l-am dat înapoi. Mi-e greu să mai cînt la posteritate : îmi fac datoria ca să am mulțumirea sufletească că-mi împlinesc mandatul tecucenilor. Nu știu cum s-o scot la capăt de la 20 a lunei înainte de cînd se începe și sesiunea Academiei, care pentru mine nu e numai o datorie academică de împlinit. Mi s-a șoptit că ar dori unii ca Academia să nu primească legatul răposatului Ion Agarici ! E, asta m-a mîhnit în suflet. Dar uite, începui a-ți scris voios și cu bucurie, și iaca acumu-mi vin în minte sujete de întristare.

Las să nu-ți scrie de altele, ci să vă doresc voie bună și sănătate, și să vă gîndiți și la mine cînd veți face ouă roșii de Paști. Fiți sănătoși și s-auzim de bine. Eu despre tine mai cu tărie să știi că mi-ai face mare plăcere de mi-ai scris mai adeseori.

La Brad mă gîndesc pentru cărți bisericești, pentru niște strupi să pornim iarăși o prisacă, și alte și altele de feliul acesta.

Înc-odată să fiți cu toții sănătoși și voioși și s-auzim de bine.

Al tău duios părinte N. Ionescu
14-26 faur 1896

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

V

Iubite Eugenică, București, 11-23 aprilie 1896

Iacă două zile azi, de cînd m-am sculat singur, singurel, adecă fără tine, și-mi pare că trebuie să mă desprind și să mă obicinuiesc iar cu viața mea singuratică. Mă învățasem să am cu cine mă lua de vorbă și aceste două zile, adecă două frumoase dimineți de primăvară m-am pus să citesc gazeta englizească ce o părăsisem de o lună de zile aproape! Dar nici cu asta nu m-am putut îndrepta! Avem de citit prezentarea bugetului în Camera Comunelor și n-am putut citi duminică oarecum doream! Ți-l... publică spre ușurarea agriculturii și spre îndemînarea școalelor primare.

Te rog spune Liiicăi să spuie lui Neculai și Eugenicăi că ceaiul din India e mai bun decît cel din China, și că englezoaicele cu minte cîntă și joacă, dar nu se sfădesc. Spune-i că împărăteasa cea mai mare și mai cu minte din lume, și cea mai bună dintre toți împărații lumii de azi este bătrîna împărătească a Indiei, Majestatea Sa britanică Victoria regina. Atît că primăvara ea se duce de o petrece în țară latină.

Citesc și recitesc discuțiunea politică și politicoasă a budgetului englizesc, și spune-mi și mie, rogu-te, impresiunea ce-ț va produce. Aștept lucrarea ta cu multă nerăbdare, vreau să zic, scrie-mi cît mai curînd ca să mă bucur că și tu, ca și mine, ca și prea puțini din concetățenii noștri, ai în înaltă stimă regimele parlamentar al Marii Britanii. Uite, acești români moderni se preocupă să bea ceaiul din Ceylon mai bucuros decît pe cel din China! Enkglezul, patriot luminat astăzi, întrebuințează prisosul (indescifrabil) ție, și doresc să-ți fie mai ușor de citit, și să-l cauți a-l pătrunde mai bine și mai adînc decît mine. Pe deasupra judecîndu-l este foarte interesant, iar mai ales fiindcă Hicks Beach, vistiernicul actual, avea în față-i pe William Harcourt, vistiernicul de acum un an. Și meritul, între altele, cel mai de frunte este că administrarea finanțelor unuia a adus bine și lapte (indescifrabil) celuilalt. Eaca viața parlamentară vrednică de toată lauda. Spune-i toate vorbele românești cîte sunt în limba englizească să le învețe. Lilica de pe acum, ca să poată zice odată că ea au auzit de la tată-său că muma bună este ca o împărătească în casa ei, ca împărăteasa Indiei.

Închei răvașul acesta scris din fugă, ca să te îndemni și tu a-mi scrie cît mai curînd despre ce te-am rugat, adecă despre budgetul lui Hicks Beach.

Arată salutările mele părintești Eleonorei soției tale, și roagă să spuie și Eugenicăi că are un bunic care dorește s-o vadă cîntînd frunză verde liliac, eu la țară mă împac.

Să fiți sănătoși și s-auzim de bine.

Al tău duios părinte
N. Ionescu

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VI

Iubite Eugenică, 18-30 octobre

Ieri, în deseara, am primit scrisoarea ta espedită din Roman, luni, la 28 a lunei curgătoare (k. nou). Mai 'nainte încă, de-amiază-zi, au venit la mine P. Floru, și mi-a spus că te-a văzut că te plîngeai că nu ești sănătos... și altele și altele. Ce ți-am spus eu ție, acum știe toată lumea; și-mi pare bine că și conu Alecu a zis că în colegiul al II-lea de senat am multe șanse. Eu cred că șanse aș avea în toate colegiele dacă libertatea alegerilor ar fi un adevăr precum se laudă Fleva.

Dar și dacă nu va fi așa, și dacă și tu persiști a te prezenta în colegiul III de Roman, ca independinte ca fost odată deputat care n-ai umblat după căpătuiala ta, atunci și de tine poate să zică conu Alecu că ai șanse.

Fleva a zis către cineva că el la Roman îmi va da tot ajutoriul moral. Dar eu nu cer nimănui ajutor. Eu voi să fiu mandatar al concetățenilor miei romașcani, liber și independent, precum am fost totdeauna, iar nu șerbul partidului, nici căpătuitul nimănui precum n-am fost în viața mea.

Dacă și tu vrei să te presinți ca atare și să solicitezi sufragiele colegiului III de Roman, atunci pune-te pe lucru, caută a-ți cîștiga încrederea oamenilor și te adresează lor, și numai lor, cu scrisoare deschisă și purceasă din inima ta, și din mintea ta lămurită.

Eu nu vin să mă gudur pre lîngă nimeni acolo. Prefectul să-și caute de treaba lui. Eu n-am ajuns să mă milogesc nici la stăpînii lui nici să-i fac piedică de a merita să stea unde l-au adus norocul partidului de acolo. Eu m-am revoltat odată în contra celor cu *influența morală*, și acum cînd ingerința administrativă și momelile partidului ajuns la cîrmuire ar fi iar norma alegerilor, nu mă voi umili să fiu servit nimărui, pentru căci voi să ajut partidului liberal să facă mai bine să se îmbuneze cu țara, nu pentru că are un program mai priincios, mai demnă, mai duioasă pentru poporul împilat de la țară.

M-ai înțeles? Fă și tu, ca mine.

Poate chiar azi prescriu scrisoarea mea către alegătorii senatoriali ai colegiului II de Roman. Ți-oi trimete o copie. Dar pîn' atunci, scrie-mi ce faci tu? Purces-ai cu colinda electorală pentru colegiul III? Nu voi să zică nimeni că acela ce etse azi, la coarnele plugului, la Bradu nu caută a călca pe urmele moșu-său, de pilduitoare memorie. Scrie-mi, scrie-mi cum sunt plecările oamenilor de la țară. Trebuie ei să se priceapă a-și căuta sprijinitorii lor cei mai siguri și mai bravi.

M-am bucurat că sunteți cu toții sănătoși acolo, și eu din inimă doresc să fiți și voioși.

Al tău părinte duios
N. Ionescu

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LES IONESCO DE BRAD, ÉTUDE GÉNÉALOGIQUE ET HISTORIQUE

(Résumé)

Dans la présente étude, les auteurs abodent l'ascendance et la descendance des Ionesco de Brad, jusqu' à nos jours.

Les Ionesco descendent de Isăcescu du „Ţara de Sus", et ceux — ci d'un Mise ou Misea, mais et celui — ci ayant un passe historique lointain, parce qu'il était le maître d'un „judecie" (un territoire). Par descendance feminine on aboutit au Gavril de trésorier. Du fils de celui-ci, Onciul Herţa ou Onciul cel Bătrîn (Le vieux), par Miron Onciul, descend Isac de Sinehău, et de celui-ci Nacu Isăcescu.

Neculai Isăcescu, le fils de Nacu est le père de Ionaşco *Isăcescul*, qui aimait metre au nom l'article défini, et qui, en achetant des territoires („ocine") des libres devient maîtres du territoire du village Drăgeştii de Jos. Aprés 1711 Ionaşcu Isăcescu, avec sa femme Alexandra font refaire l'église du petit monastère isolé, en le dotant de beaucoup de terres.

Gligori Isăcescu, le fils de Ionaşcu Isăcescu, par son fils Toader Isăcescu et le fils de celui-ci, Ştefan Isăcescu, mènent la descendance des Isăcescu jusqu' à Ion Isăcescu, le père de Ion Ionescu de Brad et de son frère Neculai Ionescu. Ion et Neculai, les enfants de Ion Isăcescu et de Safta, née Cima Toader, en arrivant à l'école princière de Roman sont „baptises" *Ionescu*, c'est à dire les fils de Ion, le diacre de l'église Sf. Neculai.

Aprés 1869, quand les frères Ionescu achètent les territoires de Brad, ils ajoutent à leur nom et celui de la locilité, Brad.

Ion Ionescu né en 1818 se marie en 1855, il n'a pas d'enfants et il est mort le 16 décembre 1891. Neculai Ionescu, né en 1820, par son fils Eugen et son neveu Neculai (Niculiţă) continue la descendance des Isăcescu sous le nom de Ionescu. Avec Niculiţă Ionescu est finie la descendance masculine des Ionescu et donc des Isăcescu. Par descendance féminine elle continue jusqu' à nos jours.
La fille de Niculiţă, non mariée, a le nom de Ionesco ètant établie à Paris.

Nous considérons que notre étude remplit une lacune concernant la connaissance généalogique de grandes personalités qui on réalise l'Union de 1859, dont le spectre social se profile dans la deuxième moitie de ce siècle. Donc *„restituere* aliquem in integrum et historicae".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 1. Ion Ionescu de la Brad.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Anexa nr. 4

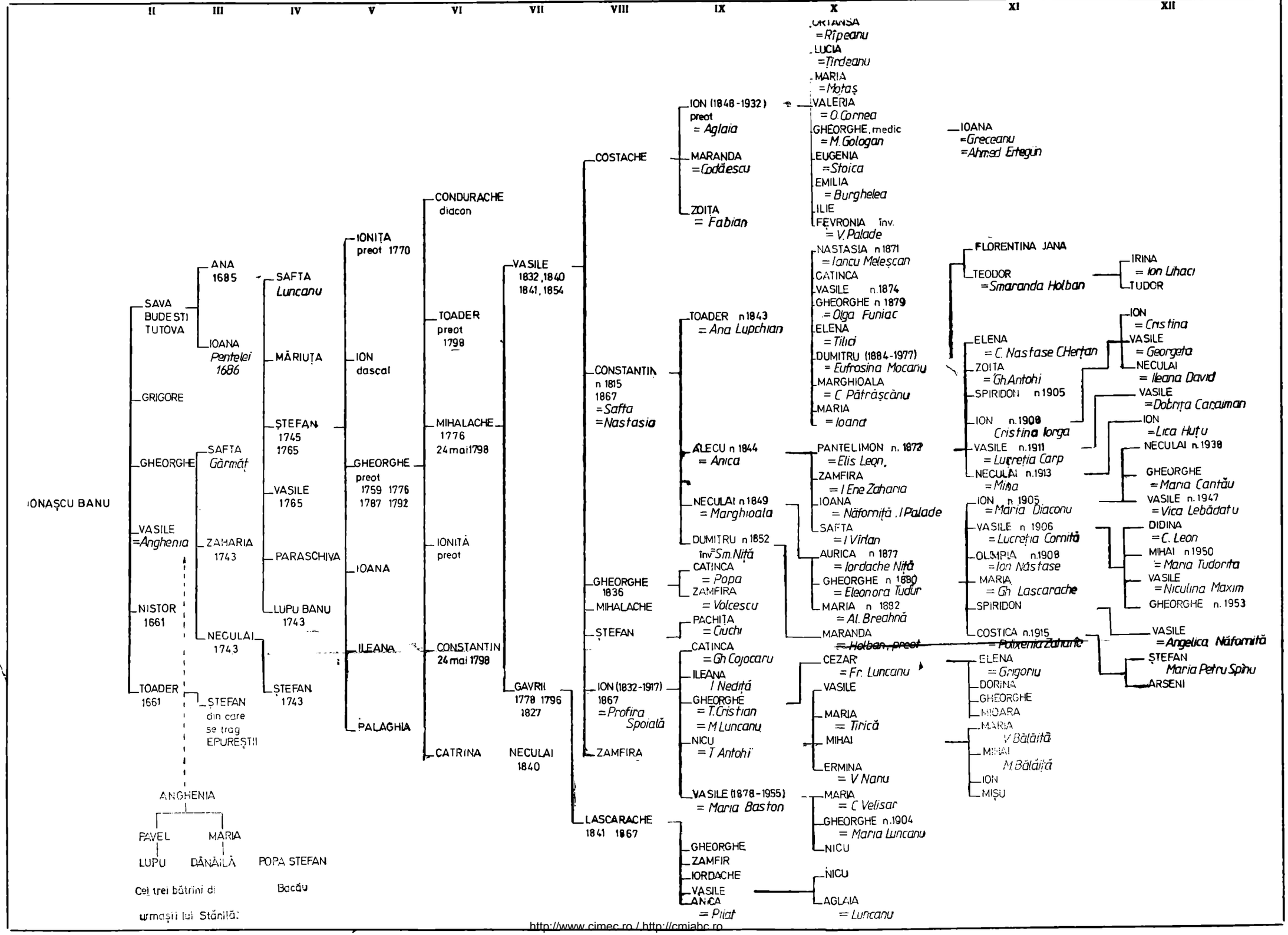

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

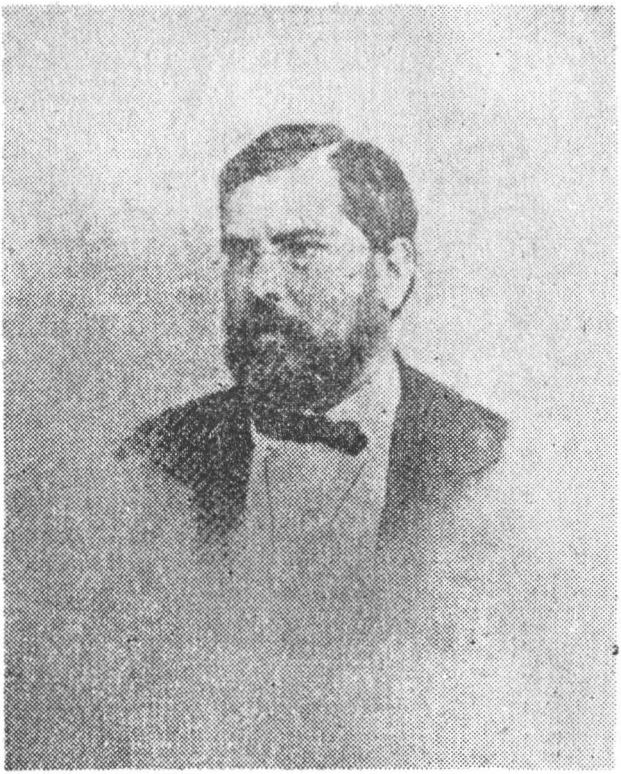

Fig. 2. Nicolae Ionescu de la Brad.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3. Neculai Ionescu de la Brad și fiul său Eugen Ionescu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RĂDĂCINILE MARII UNIRI DIN 1918

de IOAN MITREA

Împlinirea a 70 de ani de la făurirea statului național unitar român este nu numai prilejul unei emoționante aniversări, al unui omagiu plin de recunoștință adus făuritorilor Marii Uniri, ci totodată și ocazia cea mai potrivită de a remerora drumul devenirii noastre istorice, de a evidenția rădăcinile, temeiurile fundamentale și legitimitatea actului de la 1 Decembrie 1918.

Dacă analiza științifică a procesului devenirii istorice a poporului român demonstrează că pentru actul de la 1 Decembrie 1918 ne-am pregătit cu întreaga noastră istorie, aceeași analiză pune în lumină rădăcinile adînci ale temeiurilor ce legitimează Marea Unire.

Unitatea de ansamblu a poporului român, în speță unitatea etno-culturală românească, care întregește paleta temeiurilor fundamentale ce legitimează actul de dreptate istorică de la 1 Decembrie 1918, își are rădăcinile în unitatea etno-culturală daco-romanică, iar aceasta, la rîndul său, își avea înfipte rădăcinile adînc în unitatea etno-culturală traco-geto-dacică. Subliniind rădăcinile adînci ale poporului român N. Iorga scria cu o jumătate de secol în urmă „Este vorba de un popor care prin strămoșii săi își are rădăcini de patru ori milenare ; aceasta este mîndria și aceasta este puterea noastră“ [1].

Pămîntul românesc, teritoriul vechii Dacii, este o capodoperă de armonie și unitate, realitate evidențiată de învățații antichității ca și de învățații epocii moderne. În acest spațiu geografic natura prezintă „armonie și unitate datorită intercondiționărilor atît de strînse dintre componentele ei“ [2]. Fără îndoială că șesuri, dealuri, munți și ape se întîlnesc pretutindeni pe planeta noastră dar, așa cum observa un mare gînditor român contemporan, „combinația, armonizarea munților, șesurilor și apelor în spațiul nostru este o particularitate care o individualizează ca pe o ființă, prin trăsăturile ei personale“ [3]. Un asemenea teritoriu, cum

1 N. Iorga, *Originea, firea și destinul neamului românesc*, în Enciclopedia României, vol. I, București, 1938, p. 4.

2 Victor Tufescu, Mircea Tufescu, *Ecologia și activitatea umană*, Ed. Albatros, București, 1981, p. 355.

3 Anton Dumitriu, *Cartea întîlnirilor admirabile*, Ed. Eminescu, București, 1981, p. 284.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

este spațiul vechii Dacii, avînd drept dominantă unitatea sa fizico-geografică, nu putea să nu influențeze evoluția comunităților umane care l-au locuit, avînd în vedere că din cele mai vechi timpuri s-a manifestat o interdependență dintre om și natură. Pe bună dreptate un mare istoric român analizînd influența cadrului geografic asupra istoriei românești conchidea „Înfățișarea pămîntului românesc, atît de unitară, a avut o consecință naturală sub raportul etnic poporul care a locuit acest pămînt a fost de asemenea un popor unitar" [4].

Încă din perioada de tranzitie de la eneolitic la epoca bronzului, în care s-a realizat sinteza pretracică, rezultat al simbiozei autohtonilor agricultori și crescători de vite cu elemente pătrunse dinspre răsărit, sud și nord, și apoi de-a lungul epocii bronzului timpuriu si mijlociu, în care s-a realizat sinteza prototracică, și pînă spre sfîrșitul epocii bronzului si începutul primei epoci a fierului, deci în secolele XIII—XI î.e.n., cînd, după integrarea în fondul etno-cultural autohton a unor noi elemente răsăritene și est-central-europene s-a realizat o nouă mare sinteză etno-culturală, respectiv cea tracică, spatiul carpato-danubiano-pontic s-a caracterizat printr-o diversitate de culturi care nu a anulat unitatea de ansamblu etno-culturală, a fost în fapt o unitate în diversitate [5].

Chiar și în perioada Hallstattului timpuriu, în care se manifestă o oarecare diversitate în aria lumii tracice, determinată de numeroși factori, precum și în unele frictiuni si contradictii lăuntrice [6], pe ansamblu se evidentiază totuși o relativă unitate etno-culturală.

În stadiul actual al cercetărilor arheologice s-a ajuns la concluzia că geto-dacii s-au individualizat din marea masă a tracilor în cursul secolelor VIII—VII î.e.n. (cca. 800-650 î.e.n.),perioadă în care s-a dez-

4 Constantin. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Ed. Scrisul românesc, Craiova. 1973, p. 16.

5 Pentru ansamblul problematicii privind perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului, precum și cu privire la epoca bronzului si începuturile epocii fierului, răstimp în care s-a cristalizat treptat lumea și civilizația tracică, parcurgînd succesiv etapele pretracică, prototracică și tracică, există o bogată bibliografie din care, pentru argumentarea demonstrației noastre, citărn selectiv : I. Nestor si E. Zaharia. *Sur la période de transition du néolithique à l'âge du bronze dans l'aire des civilisations de Cucuteni et de Gumelnița*, în Dacia. N.S.. XII, 1968, p. 17 si urm. : Sebastian Morintz. *Probleme privind originea tracilor în lumina cercetărilor arheologice, în Revista de istorie*, 30, 1977, 8, p. 1474 și urm. ; Mircea Petrescu — Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Ed. Junimea, Iași, 1978, p. 71-105 ; T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1978 ; Sebastian Morintz. *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpuri. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, Ed. Academiei. București, 1978 ; Petre Roman, *Forme de manifestare culturală din neoliticul tîrziu și perioada de tranziție spre epoca bronzului*, în SCIVA, 32, 1981, 1, p. 21 și urm. ; Manfred Oppermann, *Tracii între arcul carpatic și Marea Egee*, București, 1988.

6 C. Danov, *Drevnja Trakya, Sofia, 1969 ;* Manfred Oppermann, *op. cit.*, p. 60-78.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

voltat cultura Basarabi [7], care acoperă unitar întreg spațiul carpato-danubiano-pontic. Etapă importantă a evoluției fondului local Hallstattian, avînd rădăcini în culturile bronzului mijlociu și tîrziu, cultura Basarabi, care corespunde în timp perioadei Hallstattului mijlociu, constituie cea mai grăitoare dovadă a unității etno-culturale a lumii geto-dacice, înainte de intrarea acestei lumi în sfera de preocupări a izvoarelor scrise grecești. Astăzi, este demonstrat științific că geții și dacii sînt unul și același popor, cercetarea arheologică dovedind unitatea culturii materiale și spirituale și în ultimă instanță unitatea etnică a celor desemnați prin numele de geți și daci [8]. Deși în Hallstattul tîrziu (mijlocul secolului al VI-lea î.e.n. — mijlocul secolului al V-lea î.e.n.), în spațiul amintit se deosebesc mai multe grupuri cu anumite particularități în dezvoltarea lor social-economică și culturală [9], aceste particularități nu sparg însă unitatea etno-culturală geto-dacică.

Unitatea etno-culturală geto-dacică s-a maturizat în a doua epocă a fierului, cînd putem surprinde și evoluția unui proces istoric de organizare social-politică [10], pentru a atinge cea mai clară expresie în epoca de maximă dezvoltare, respectiv epoca clasică, a lumii și civilizației geto-dacice (secolul I î.e.n. — secolul I e.n.), adică în perioada marcată de domniile lui Burebista și Decebal [11]. Unitatea de civilizație și de neam, spirituală și economică, a constituit temeiurile unității politice geto-dacice realizată în secolul I î.e.n. [12]. Aceeași unitate etno-culturală, deplin consolidată, a constituit fundamentul puternicei ridicări a statului dac sub conducerea lui Decebal [13].

În cele două secole dinaintea cuceririi Daciei de către romani, deci în perioada clasică a culturii geto-dacice, contactele economice și culturale dintre lumea nord-dunăreană și lumea mediteraneeană în general,

7 Al. Vulpe, *Unitatea și semnificația istorică a culturii Basarabi*, Comunicare la al V-lea Simpozion anual de tracologie, Bacău, 16—17 octombrie 1982. Cf. Cronica lucrărilor simpozionului, în Carpica, XIV, 1982, p. 323-324 ; Al. Vulpe, *Zur Entstehung der geto-dakischen Zivilisation. Die Basarabi-Kultur*, în Dacia, N.S., XXX, 1986, p. 51-68.

8 H. Daicoviciu, *Dacii*, Ed. științifică, București, 1965, p. 13-17 ; Al. Vulpe, *Geto-dacii ca unitate etno-istorică în lumea tracă*, în SCIVA, 13, 1980, nr. 1, p 5-12.

9 Mircea Petrescu — Dîmbovița, *op. cit.*, p. 109.

10 Idem, *op. cit.*, p. 140-143.

11 H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Ed. Dacia, Cluj, 1972 ; I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, ediția a II-a, București, 1977 ; M. Petrescu — Dîmbovița, *op. cit.*, p. 144-161 ; M. Babeș, *Unitatea și răspîndirea geto-dacilor în lumina documentelor arheologice (secolele al II-lea î.e.n. — I e.n.)*, în SCIVA, 30, 1979, nr. 3, p. 327-345 ; H. Daicoviciu, *Epoca clasică a civilizației daco-getice*, în Revista de istorie, 33, 1980, nr. 3, p. 421-441 ; D. Berciu, *Burebista și tradiția statală*, în Revista de istorie, 33, 1980, nr. 6, p. 1027-1042 ; N. Gostar, V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, Ed. Junmea, Iași, 1984.

12 H. Daicoviciu, *Dacii*, p. 50-104.

13 H. Daicoviciu, *Societatea dacică în epoca statului*, în Studii dacice, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 23-47 ; idem, *Temeiurile unității politice daco-getice*, în Steaua, 34, 1983, nr. 12, p. 47-52.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și cu lumea romană în special, au cunoscut o amploare și intensitate deosebită [14], pregătind astfel societatea geto-dacică pentru opera, deosebit de complexă, de asimilare romană.

În epoca stăpînirii de către romani a unei părți din teritoriul fostului stat dacic s-a realizat o nouă sinteză etno-culturală, (incluzînd și aspectul lingvistic), cea daco-romano-moesică, proces complex, cu o evoluție unitară dar în parte diferențiată, în funcție de loc și timp.

În vremea provinciei Dacia (106—271), s-a realizat un adevărat transfer de civilizație romană la nord de Dunăre, s-a desfășurat în esență simbioza daco-romană [15]. Procesul simbiozei daco-romane s-a desfășurat și în Dobrogea în veacurile I—III e.n. [16]. Rezultatele cercetărilor arheologice din ultimele decenii au demonstrat că procesul de romanizare nu s-a limitat doar la regiunile stăpînite efectiv de romani ci s-a desfășurat, în ritmuri diferite, și în teritoriul în care au continuat să trăiască dacii liberi [17].

Analiza conținutului culturii materiale și spirituale, precum și a elementelor etnice, din secolele II—III, demonstrează că și în această epocă, în care o parte a teritoriului vechii Dacii s-a aflat sub stăpînire efectivă romană, s-a păstrat unitatea etno-culturală în spațiul carpato-danubiano-pontic. Coordonatele acestei unități au fost pe de o parte fondul etno-cultural autohton, în speță dacic, care se întîlnește deopotrivă în spațiul dacic liber [18], dar și în Dacia romană [19], iar pe de altă

14 V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923 ; I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1974 ; Idem, *Comerțul roman și cucerirea Daciei*, în Sargetia, XI—XII, 1974—1975, p. 237-249 ; V. Mihăilescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București, 1980 ; D. Berciu, *Buridava*, Ed. Academiei, București, 1978.

15 D. Tudor, *Oltenia romană*, ediția a III-a, Ed. Academiei, București, 1968 ; Idem, *Orașe, tîrguri și sate în Dacia romană*, Ed. științifică, București, 1969 ; Liviu Mărghitan, *Banatul în lumina arheologiei. Epocile daco-romană și romano-bizantină*, vol. II, Ed. Facla, Timișoara, 1980 ; D. Protase, *Considérations sur la romanisation en Dacie*, în Marisia, 10, 1980, p. 53-64 ; Ioan Glodariu, *Așezări dacice și daco-romane la Slimnic*, Ed. Academiei, București, 1981 ; M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984.

16 Al. Suceveanu, *Fondul getic autohton și procesul romanizării în Dobrogea secolelor I—III e.n. în lumina săpăturilor de la Straja și Fîntînele*, în Thraco-Dacica, 2, 1981, p. 217-222.

17 Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 177-185 ; V. Ursachi, *Elemente și influențe romane la est de Carpați în secolele II—III e.n.*, în Hierasus, 1, 1978, p. 147-185 ; Silviu Sanie, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei. Secolele II î.e.n. — III e.n.*, Ed. Junimea, Iași, 1980, p. 128-201, 225-249 ; Gh. Bichir, *Dacii liberi din Muntenia și relațiile lor cu romanii*, în Thraco-Dacica, II, 1981, p. 73-92 ; I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în secolele II—V e.n.*, Ed. Junimea, Iași, 1982, p. 17-85 ; N. Gostar, *Vechimea elementului roman la răsărit de Carpați*, în Istros, 2-4, 1981—1983, p. 225-234 ; Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Ed. Academiei, 1984, p. 38-40, 62-79, 95-106.

18 Cf. lucrările citate la nota 17.

19 D. Protase, *Autohtonii în Dacia, vol. I, Dacia romană*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1980.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

parte elementul roman, în primul rînd sub aspectul culturii materiale şi spirituale, care este prezent nu numai în teritoriul dacic aflat temporar sub stăpînire romană [20], dar şi în lumea dacilor liberi [21].

Continuitatea sintezei daco-romanice din secolele II—III, în secolele IV—V a fost hotărîtoare în procesul etnogenezei românilor, al păstrării unităţii etno-culturale romanice din secolele VI—VII şi respectiv al unităţii etno-culturale româneşti din secolele VIII—IX încoace. Rezultatele cercetărilor arheologice din ultimele decenii au pus în lumină continuitatea creaţiei materiale şi spirituale, în esenţă continuitatea etno-culturală autohtonă daco-romanică în secolele IV—V [22] şi romanică în secolele VI—VII [23].

Neamurile în migraţie, grupurile de goţi care au staţionat temporar pe aceste meleaguri (cca. 280/300—375/376), raidurile unor grupuri de huni (375/376—453), pătrunderea unor fracţiuni de triburi gepidice, avare şi slave în secolele V—VI, în unele regiuni ale vechii Dacii, nu au dislocat populaţia autohtonă daco-romanică şi respectiv romanică, nu au spart unitatea etno-culturală a blocului autohton.

Intensele cercetări arheologice, din ultimele decenii, au pus în evidenţă existenţa unei unităţi etno-culturale de factură romanică, omo-

20 Cf. lucrările citate la nota 15.

21 Cf. lucrările citate la nota 17.

22 Ligia Bârzu, *Continuitatea populaţiei autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul 1 de la Bratei)*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973 ; Idem, *Continuitatea creaţiei materiale şi spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1979 ; Gh. Diaconu, *Menţinerea trăsăturilor caracteristice ale daco-romanilor în contactul cu migratorii în secolele II—V*, în RMMM, 1980, nr. 4-5 p. 73-81 ; Ion Barnea, *Continuitatea elementului daco-roman după părăsirea aureliană, pe baza descoperirilor paleocreştine din Transilvania în lumina ultimelor cercetări*, în Sargeţia, 16-17, 1982—1983, p. 259-266.

23 I. Nestor, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple romain*, în RRH, 3, 1964, p. 383-423 ; V. Teodorescu, *Despre cultura Ipoteşti Cîndeşti în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei (regiunea Ploieşti)*, în SCIV, 15, 1964, 4, p. 485-499 ; M. Petrescu — Dîmboviţa, *Considérations sur le problème des périodes de la culture materielle en Moldavie du VI-e aux XI-a siècles*, în RRH, 6, 1967, 2, p. 181-199 ; O. Toropu, *Romanitatea tîrzie şi străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică (secolele III—XI)*, Craiova, 1976, p. 119-149 ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuţii arheologice şi istorice la problema formării poporului român*, Ed. Junimea, Iaşi, 1978, p. 11-66, 130-136 ; Eug. Zaharia, *Populaţia românească în Transilvania în secolele VII—VIII (Cimitirul nr. 2 de la Bratei)*, Bucureşti, 1977, p. 100-121 ; Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpaţi şi Siret în secolele VI—IX e.n.*, în Carpica, XII, 1980, p. 55-190 ; Gh. Baltag, *Locuinţe, ateliere şi instalaţii de foc din secolele IV—VIII în aşezarea de la Sighişoara — Dealul Viilor*, în RMM, 13, 1982, nr. 2, p. 44-50 ; Dan Gh. Teodor, *Civilizaţia romanică la est de Carpaţi în secolele V—VII e.n. (Aşezarea de la Botoşana — Suceava)* Ed. Academiei, Bucureşti, 1984 ; Aurelian Petre, *La romanité en Scythie Mineure (II-e—VII-e siecles de notre ère). Recherches archéologiques*, în Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen, Bulletin, XVII—XVIII, 1987, Bucureşti, p. 6-117.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

genă, în secolele VI—VII, în tot spațiul carpato-danubiano-pontic [24]. În această etapă procesul de romanizare se generalizaseră, în fapt se încheiaseră, în tot teritoriul vechii Dacii. Unitatea culturii materiale din secolele VI—VII, din tot spațiul carpato-danubiano-pontic este evidențiată de conținutul culturilor de tip Bratei în Transilvania, Ipotești — Ciurel — Cîndești de la sud de Carpați și Costișa — Botoșana din teritoriile est-carpatice, de tipurile asemănătoare de așezări și locuințe, de ocupațiile principale ale populației (agricultură, creșterea vitelor), meșteșugurile practicate, de inventarul descoperit (ceramică, unelte, arme, obiecte de podoabă, monede etc.) [25] Aceeași unitate a culturii materiale și spirituale, dar și etnice, se degajă din constatările privind riturile și ritualurile de înmormîntare, inventarul necropolelor și din rezultatele analizelor antropologice [26].

În menținerea, dezvoltarea și maturizarea realităților etno-culturale omogene și unitare, de factură romanică din secolele VI—VII și vechi românești din secolul VIII încoace, din spațiul vechii Dacii, un rol important l-au avut permanentele legături cu lumea și civilizația bizantină [27], și în context creștinarea autohtonilor romanici [28]. Permanentele legături cu lumea și civilizația bizantină au avut menirea de a contribui într-o măsură importantă la păstrarea și consolidarea „sigiliului Romei", sigiliu extins în cele din urmă asupra întregului teritoriu carpato-danubiano-pontic, marcînd astfel încheierea procesului de formare a poporului român.

În aria largă, unitară și romanică din punct de vedere etno-cultural, a veacurilor VI—VII, s-a încheiat procesul etnogenezei românilor. Realitățile arheologice au pus în evidență prezența populației și civilizației vechi românești, în tot spațiul vechii Dacii începînd cu secolul al VIII-lea [29]. Unitatea etno-culturală românească, din spațiul carpato-

24 Ioan Mitrea, *Regiunea centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în secolele VI—IX*, în Carpica, XII, 1980, p. 128 ; Dan Gh. Teodor, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V—VII e.n.*, p. 70-72. În aceste lucrări este citată o bogată bibliografie a problemei.

25 Cf. din lucrările citate la nota 23, datele privind inventarul descoperit în așezări.

26 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 18-19 ; Eug. Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII...*, passim.

27 Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Ed. Junimea, Iași, 1981.

28 M. Rusu, *Paleocreștinismul nord-dunărean și etnogeneza românilor*, în AIIACN, XXVI, 1983—1984, p. 35-84.

29 I. Nestor, *op. cit.*, în RRH, III, 1964, 3, p. 404 ; O. Toropu, *op. cit.*, p. 150-204 ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...* p. 88 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 128 ; Dan Gh. Teodor, *Unele considerații privind încheierea procesului de formare a poporului român*, în AM, 9, 1980, p. 75-84.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

danubiano-pontic s-a întărit, prin maturizarea structurilor unitare economice, sociale, politice și culturale în secolele VIII—XI [30].

Rezultatele cercetărilor arheologice, mai ales din ultimele decenii, permit precizarea că în nici una din etapele epocii secolelor VI—X, în care s-a încheiat procesul etnogenezei românilor (sec. VI—VII) și a început afirmarea civilizației vechi românești (sec. VIII—X), și în nici una din marile unități geografice ale spațiului carpato-danubiano-pontic, nu se constată viduri demografice. Numai ignorînd și mistificînd realitățile arheologice, concluziile la care s-a ajuns, unii istorici străini, certați cu adevărul, reactualizează idei și teze cu iz röslerian, teze ce neagă continuitatea și unitatea autohtonă, romanică și apoi veche românească, vorbind de „viduri demografice" în anume zone și anume etape istorice din epoca la care ne referim, exagerînd rolul unor populații în migrație asupra evoluției tabloului istoric și etno-cultural din spațiul vechii Dacii. Astăzi, mai mult ca oricînd, pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice se demonstrează caracterul neștiințific și tendențios al unor asemenea teorii ce reactualizează idei și tezei ale de mult depășitei teorii imigraționiste. Avem acum o bogată documentație care dovedește nu numai continuitatea neîntreruptă de viață autohtonă, romanică în secolele VI—VII și veche românească din secolul al VIII-lea încoace, ci permite și remodelarea structurilor unitare socio-economice, politice și culturale, dar și etnice, din tot spațiul carpato-danubiano-pontic. Pe baza analizei multiplelor atribute intrinseci a culturii materiale și spirituale, putem vorbi de existența unui adevărat model cultural romanic în secolele VI—VII și respectiv un model cultural vechi românesc din secolul al VIII-lea încoace.

Unitatea etno-culturală românească din veacurile VIII—XI se va consolida în veacurile următoare [31], devenind astfel unul din temeiurile fundamentale ale Marii Uniri din 1918 [32].

Dacă, așa cum am arătat pe scurt, sinteza etno-culturală geto-dacică a constituit elementul de bază al sintezei daco-romane, iar aceasta a rodit în sinteza românească, la rîndul său unitatea etno-culturală geto-dacică este matrice pentru unitatea etno-culturală daco-romană și amîndouă se regăsesc în unitatea etno-culturală românească, constituind astfel unul din temeiurile fundamentale care legitimează actul de la 1 Decembrie 1918. Unitatea etno-culturală românească dimpreună cu alte elemente de unitate, maturizate sau constituite în epoca modernă, constituie cariatidele acestei minunate construcții, durată pentru veșnicie, care este statul național unitar și independent român.

30 Ștefan Olteanu, *Societatea românească la cumpănă de milenii, Secolele VIII—XI*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1983.

31 Nicolae Stoicescu, *Unitatea românilor în evul mediu*, Ed. Academiei, 1983.

32 Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia — încununare a ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UNITATEA — IDEE ȘI ACȚIUNE ÎN EPOCA MODERNĂ

de GH. PLATON

„Nimic nu lipsește României decît să redobîndească unitatea politică ce a avut în multe rînduri și a cării idee nu i-a lipsit niciodată ; unitatea economică, precum are pe cea fizică și pacea din partea tiranilor străini geloși pe frumusețile ei...

Unirea României într-un singur stat nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea înaintați ; nu este o idee ieșită din dezbaterile de la '48 încoace ; ea a fost sentimentul național în toate părțile României de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia...“

Cezar Bolliac [1]

Ideea unității este *ideea-forță* pe care s-a sprijinit istoria noastră, care i-a conferit trăinicie și sens ; ea este, totodată și o expresie a admirabilei armonii a pămîntului românesc, care a imprimat legăturii între om și pămînt, între istoria și geografia poporului care a locuit în acest spațiu [2] indestructibila lor coeziune. Această strînsă determinare îndreptățește constatarea potrivit căreia „nu există istorie și nu există popor care să fie atît de mult expresii ale pămîntului lor cum este istoria românească și cum este poporul român“ [3].

1 *Unitatea României*, în „Republica Română“, Bruxelles, nr. 2, 1853, p. 289, 291, 292. Apud *„Gîndirea social-politică despre Unire, Culegere*, Edit. Politică, București, 1966, p. 65-66.

2 Un istoric, subliniind legătura dintre unitatea geografică și cea etnică pe pămîntul românesc, reliefînd rolul munților Carpați, de „coloană vertebrală a întregului pămînt și popor“, notează că, deoparte și de alta a culmilor sale, a pulsat, mereu, viață tracică, geto-dacică, daco-romană și, apoi, pentru totdeauna, românească“. Cf. D. Berciu, *Unitatea străveche carpato-dunăreană bază a dezvoltării istorice ulterioare*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Edit. Academiei, București, 1968, p. 35.

3 I. Conea, *Geografie și istorie românească*, Colecția „Luceafărul“, București, ș.a., p. 42.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Unitatea poporului român, cu rădăcini adînci în spiritualitatea și în viața politică a dacilor, marcată, apoi, de *„sigiliul Romei"*, s-a cimentat în secolele genezei. În pofida speranței politice, provocată și întreținută de stăpînirea străină asupra Transilvaniei — *inima pămîntului românesc* — unitatea ancestrală s-a dezvoltat în veacurile evului mediu. Unirea politică săvîrșită de Mihai Viteazul în 1600 și adaosul veacului al XVII-lea — *veacul de aur al culturii românești* — au stat la temelia *conștiinței naționale,* care a personalizat *națiunea română* în „secolul luminilor" și în cel al naționalităților. O continuă ascensiune, în cursul căreia unitatea în gîndirea politică, în conștiința poporului, dar și în fapta și în acțiunea oamenilor, a crescut, s-a dezvoltat, înnobilîndu-se, pînă ce s-a ajuns la îngemănarea dintre idee, acțiune și faptă la 1 Decembrie 1918, sinteză și împlinire a întregii noastre istorii. Cine a pătruns în intimitatea istoriei românești poate urmări, cu ușurință, drumul spre acel „destin providențial", spre împlinirea căruia au acționat, cu conștiința limpede, generațiile „secolului naționalităților". Treptele unirii sînt dăltuite în scara istoriei românilor, unitatea în cugete și în simțiri fiind o stare de spirit, un factor sensibilizator al conștiinței fiecăruia dintre noi.

Nu este locul să stăruim aici asupra acestor fapte ; obiectivul demersului nostru, așa cum titlul de pe generic o reliefează, este mai limitat. Investigația, cantonată în limitele istoriei moderne, urmărește să precizeze raportul între idee și acțiune, sau mai bine zis, între actul de conștiință și practică politică. Așa cum se va putea constata, credem, în ciuda speranțelor, demonstrația nu este deloc simplă.

Marxismul, fără îndoială, reprezintă un prețios auxiliar în aprofundarea proceselor și fenomenelor istoriei moderne ; prin mijlocirea lui, s-a realizat ordine, o ierarhizare mai strictă între procese și fenomene, care a servit la adîncirea investigației istorice. Uneori, există însă riscul ca, prin aplicarea forțată a schemelor clasice să fie înțelese greșit, imperfect, denaturate, chiar, unele fenomene particulare ; acestea, refuzînd tiparele, solicită să fie analizate în *spiritul* și nu în litera literaturii marxiste. Cu acest risc a fost confruntată și istoriografia noastră. Consecințele pot fi constatate, de altfel, și în cazul analizei *fenomenului unității românești.* — O îndelungată perioadă de vreme — procedeul este utilizat, încă — s-a considerat, în acord cu schemele amintite, că *ideea unității politice,* firesc, aparține etapei superioare a istoriei, celei moderne, că ea capătă contur, este încorporată în conștiința națională care personalizează națiunea. Ideea este consecința ultimă a unei îndelungate dezvoltări economice, în cursul căreia se constituie piața unică și se realizează unitatea politică, se dezvoltă clasa burgheză, purtătoare a noii ideologii. Prin forța lucrurilor, dezvoltarea pe cale modernă, capitalistă, este un proces unificator, de integrare a lumii românești în ea înseși, în lumea europeană și în civilizația universală. În noile împrejurări ale vieții moderne, *unitatea politică,* drept urmare a *spiritului* „veacului naționalităților", sub imperiul nevoilor interne și al ideilor Revoluției, pro-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fesate de burghezia interesată în schimbare, devine o componentă esențială.

Faptele sînt exacte, reluarea discuției nu are sens în cazul demersului nostru. Schema, însă, nu se potrivește, întru totul, cu împrejurările și faptele istoriei noastre. Astfel, de pildă, se știe, națiunea română s-a constituit în condițiile în care nu exista piața unică și unitatea politică — două dintre componentele esențiale ale acestui important fenomen istoric. Înainte ca Unirea din 1859 să se realizeze, piața unică, în sensul ei general, nu a existat între Moldova și Țara Românească. Vama dintre cele două provincii românești a fost desființată abia la începutul anului 1848. Legăturile spirituale dintre oamenii celor două provincii românești au fost, însă, mult mai puternice ; ele nu au fost condiționate de relațiile de piață.

Considerînd antecedentele actului din 1600, unirea săvîrșită de Mihai Viteazul nu poate fi apreciată drept un accident, rezultat al unei conjuncturi. Așa cum s-a spus, de altfel[4], efemeritatea actului s-a datorat mai puțin inexistenței condițiilor interne, cît adversităților din afară, intervenției străine. Unirea celor trei țări românești, realizată acum, a marcat puternic gîndirea politică și conștiințele timpului. Nu întîmplător, biruințele cele mai importante ale „secolului de aur" au fost în domeniul limbii, al istoriei și al culturii românești. Unirea din 1600 a fost *fundamentul* pe care s-au clădit valorile naționale ale secolului următor. Interpretînd aceste fapte prin aplicarea schemelor de mai sus, le golim, dacă nu de întregul lor conținut, cel puțin, de o însemnată parte a acestuia.

În legătură cu procesul de formare a națiunilor, cu discuția ce se poartă în istoriografia țărilor vecine cu privire la începuturile acestui proces, socotim interesante, în sensul care-l urmărim, aprecierile formulate de profesorul Pompiliu Teodor asupra interpretării mai nuanțate a conceptului de *natio* în evul mediu[5]. Situația specială în care s-au aflat, mereu, românii din Transilvania, după ocuparea acestei provincii românești de către feudalitatea maghiară, marginalizarea lor, impusă prin o politică deliberat afirmată și urmărită, a creat și a întreținut o anumită stare de spirit, care s-a extins, a fost cunoscută și împărtășită pe întreg spațiul etnic. Această situație, dat fiind și locul ocupat de Transilvania în viața economică și politică a acestui spațiu, în conștiința românilor, a impulsionat continuu, tendința de personalizare etnică. Deși nu în măsură identică, presiunea din afară a avut aceleași consecințe asupra românilor din Moldova și din Țara Românească. Situația deosebită din Transilvania a clarificat și potențat mereu această necesitate.

4 Cf. Dan Zamfirescu, *Independență și cultură*, Edit. Militară, București, 1977, p. 62 și urm.

5 Pompiliu Teodor, *Iluminism și națiune*, în vol. *Națiunea Română. Geneză, afirmare, orizont contemporan*, coordonator științific Ștefan Ștefănescu, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 297 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Considerînd aceste fapte, putem aprecia, credem, că, în dezvoltarea istoriei noastre, trecerea de la *conștiința de neam* la *conștiința națională* s-a realizat nu în gradația succesivă și progresivă a proceselor enunțate mai sus, în conformitate cu care cea din urmă reprezintă forma superioară a celei dintîi, înnobilată cu atributele politice, conferite gîndirii de ideologia nouă, burgheză, care definește procesele și fenomenele societății orientate spre dezvoltarea capitalistă, cu un nou bagaj semantic. În noile împrejurări, în care unitatea politică devine corolarul esențial al unității etnice, se produce trecerea de la stadiul constatativ al existenței unității românești la acțiunea politică îndreptată spre realizarea unității naționale.

Pornind de la constatările enunțate mai sus, întregul proces — etapele clarificării și componentele acesteia — credem, se impun a fi reevaluate în acord cu specificitatea istoriei noastre, dar și în concordanță cu evoluția similară din Europa timpului. Gîndirea secolului al XVII-lea, fundamentarea problemelor latinității, unității și a continuității poporului român — care nu pot fi despărțite de Unirea din 1600 — trebuie să fie apreciate nu numai în spiritul lor general, al umanismului ; solicită a fi integrate în contextul în care s-au produs și au acționat, pentru a desprinde impactul ce l-au avut asupra spiritelor și a mentalităților, ca produs al acestui spirit și al acestor mentalități. Ele nu pot fi apreciate, credem noi, ca aparținînd evului mediu. Conțin, nu numai în germene, ci în fondul lor principal, o orientare modernă, în care se află întreaga substanță, națională, din „secolul luminilor" și din cel al naționalităților.

Remarcînd aceste fapte, pledînd în favoarea unei mai profunde analize care trebuie să pornească nu de la scheme preconcepute, ci de la studiul atent al realităților românești, să ne oprim asupra problemei care ne interesează direct. Utilizînd cadrul istoric general acceptat, în care este situat și evoluează procesul de naștere și dezvoltare al națiunii române, să urmărim locul ce-l ocupă *unitatea* în *gîndirea* și în *acțiunea* politică românească a epocii în care societatea românească a evoluat sub semnul modernității. Înainte, însă, o ultimă observație cu caracter preliminar. Existența unui fapt de conștiință, persistența unei idei nu pot fi întotdeauna apreciate prin frecvența în care apar notate sau sînt mărturisite. În cazul istoriei noastre, mai ales, enunțarea unei judecăți de valoare sprijinită pe acest criteriu nu poate fi întru totul edificator. *Ideea unității politice*, atît de importantă, prin valoarea și consecințele sale asupra românilor, asupra istoriei zonale și a celei europene, a dominat, cu siguranță, după 1600. Ea apare mereu în planurile politice, imediate sau de perspectivă, atît în Transilvania, cît și în cele două țări extracarpatice.

Condițiile interne, tradiția dinastică, împrejurările internaționale în care se desfășura și de care depindea viața politică nu au îngăduit ca ideea să se transforme în acțiune politică, afirmată și urmărită direct. Unirea realizată de Mihai Viteazul a verificat posibilitățile de realizare practică și reacțiile externe. Ca un izvor al cărei ape ies din cînd în cînd

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la suprafață, pentru a intra din nou, apoi, în ascunzișul pămîntului, ideea unității, inclusiv a unității politice, a continuat să se dezvolte, să capete aspecte și determinări noi în *veacul luminilor*.

Ideea unității politice, după 1600, nu a dispărut, pentru a *reapare* apoi, în secolul al XVIII-lea, în noile condiții ale dezvoltării istorice. Existentă, ideea și-a sporit valoarea și substanța prin noile adaosuri cîștigate de societatea românească și de gîndirea politică. În evoluția ideii de unitate politică nu există nici un fel de cenzură. Odată realizată practic, în 1600, ideea s-a impus, a evoluat, capătă noi atribute, înnobilîndu-se mereu cu adaosurile veacului luminilor și al naționalităților, în formele specifice impuse de situația societății românești.

În secolele ulterioare, în care se constituie națiunea, se sudează organismul național și se cristalizează conștiința națională, între ideea unității acțiunea pentru transformarea ei în viață și în practica politică există o perfectă simetrie, un deplin acord. Lipsită de libertatea politică, societatea românească — dacă, în anumite forme și limite, a putut da curs ideii naționale, celei privind unitatea, în primul rînd, fără să lezeze *interesele politice superioare* ce trebuiau respectate — nu a putut să construiască și să facă activă o practică politică a unității. Imprejurările nu au îngăduit-o. Unirea — *Unirea cea Mică* — a fost realizată în 1859. Ideea unității politice însă era mult mai veche. Atunci au fost create doar împrejurările externe favorabile pentru a o înfăptui în practică. Condițiile interne erau de multă vreme pregătite (chiar în lipsa unei piețe interne și a unei clase de mijloc în sensul burgheziei occidentale).

Rațiunile politice, decurgînd din condițiile specifice ale dezvoltării istorice, nu au îngăduit existența unei corespondențe exacte între idee, înălțimea și forța sa și practica politică necesară pentru a-i da viață. Decalajul — am notat-o și mai sus — nu este atît o consecință a insuficientei dezvoltări (pregătiri) a condițiilor interne ; este motivat, mai mult, de condițiile externe defavorabile, de lipsa libertății naționale.

În secolul al XVIII-lea, *ideea unității*, cu noile atribute conferite de iluminism și de spiritul nou, revoluționar, a făcut progrese apreciabile. Posibilitatea realizării unității politice, însă — cu toate că națiunea, amenințată în existența sa, își manifesta, tot mai mult, omogenitatea — părea, acum, mult mai îndepărtată decît fusese chiar în timpul lui Mihai Viteazul.

Sub impactul *revoluțiilor*[6] care i-au afectat structura și suprastructura, societatea românească — deși provinciile românești rămîn separate din punct de vedere politic — se omogenizează, națiunea se personalizează, integrarea — în economia, în politica și spiritualitatea europeană — se accentuează. În cuprinsul acestui uriaș proces de prefacere economică, socială și spirituală, vechile atribute ale unității capătă caracteristici, pondere și valoare noi, necesitățile se modifică. Oamenii acestor vremuri asimilează ideologia luminilor în acord cu realitățile în mijlocul cărora trăiesc. Sub presiunea puternică a primejdiilor din afară care a-

6 Gh. Platon, *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României*, Edit. Junimea, Iași, 1980.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

menință comunitatea românească, solidaritatea în jurul valorilor etnice se accentuează, capătă substanță nouă, națională, personalitatea națiunii devine distinctă, opțiunile devin politice, în măsura în care activitateapoli tică devine o practică legată de condiția existenței, rațiunea acesteia.

Situate la confluența dintre cele trei imperii aflate în conflict — între Scylla crucii și Charibda semilunii — teritoriul românesc și națiunea română care-l locuia devin obiectul agresiunilor continui ale Rusiei țariste, Austriei habsburgice și ale Imperiului otoman. Pămîntul românesc este „bulevard de trecere", bază de aprovizionare pentru armatele aflate în conflict, teatru de război, „nu numai prada dar și moneda de schimb și de compensație pentru învingători" [7]. Transilvania și Bucovina — în 1699 și în 1775 — Oltenia (temporar, între 1718 și 1739) intră sub stăpînirea Imperiului habsburgic, Basarabia, în 1812 sub acela al Imperialui țarist. Principatele — cărora, din 1711 și, respectiv, din 1716 — li s-a impus regimul politic fanariot — sufăr ani îndelungați de aspră ocupație militară. Traumele sînt puternice, materiale și morale, în egală măsură ; națiunea este dislocată, amenințată cu dispariția, cu topirea în masa uriașă a Imperiilor „eliberatoare". Potrivit expresiei unui comentator străin, locuitorii celor două Principate se aflau în poziția, deloc comodă, a condamnaților situați în cercul cel mai de jos al Infernului lui Dante [8].

De asemenea, Unirea unei părți a românilor din Transilvania cu Biserica Romei primejduia specificul etnic, național ; atingea direct *„legea românească"*, strămoșească, credința tradițională. Românii din interiorul arcului carpatic au simțit ascuțișul actului. Urmărea să-i *„răsnească"* de frații din Moldova și din Țara Românească, să-i asimilieze, să-i topească să nu mai poată fi recunoscuți, *„aleși"*, din rîndul sașilor și al ungurilor — așa cum se subliniază în *Plîngerea sfintei mănăstiri a Silvașului*. Este, aceasta, o limpede afirmare nu numai a solidarității etnice, ci a conștiinței superioare, naționale. Solidaritatea românească s-a manifestat puternic. Fanarioții, ei înșiși, au trebuit să se situeze în fruntea *reacției naționale*. Intensificarea expedierii de carte românească de cult este unul din însemnele solidarității.

Problema unității politice nu a fost pusă direct în secolul al XVIII-lea nu pentru că ideea nu ar fi *germinat*, încă ; ea exista demult, așa

7 Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVII, p. 785. Expresia îi aparține lui A. Billecocq, consul general al Franței la București. Mai tîrziu, în aceeași ordine de idei, reliefînd nota comună a acestui determinism geografic, J. Poumay, consul general al Belgiei, notează „Pămînt fertil și inepuizabil, Valahia și Moldova, cu începere de la Ecaterina II, a reprezentat problema generală a tuturor invaziilor ruse împotriva Turciei, secretul și scopul tuturor agresiunilor, grînar al abundenței trupelor imperiale, „Cf. Archives du Ministère des Affaires Etrangères et du Commerce Extérieur de Belgique. Correspondance politique, Légations, Roumanie, 1-er vol. (1852—1856), doc. 172 (27 août, 1855).

8 „La Réforme", 17 iunie 1848. Apud, Olimpiu Boitos, *Raporturile lui Ledru Rollin și radicalii francezi în epoca revoluției de la 1848*, Cartea românească, București, 1940, p. 110.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cum s-a observat. Împrejurările nu au îngăduit însă a fi pusă în manieră directă. Legăturile interromânești și reacțiile naționale ale secolului, solidaritatea etnică cu limpede caracter național îi dovedesc prezența. Lupta politică românească trebuia să dea expresie unui program în acord cu posibilitățile de realizare, în aceste dificile condiții în care teritoriile românești se aflau sub dominație sau sub stăpînirea unor imperii prădalnice, împotriva cărora nu există altă armă decît prudența, organizarea, rezistența în cuprinsul tradițiilor și al valorilor etnice, naționale. În asemenea împrejurări, cerința unității politice ar fi fost dăunătoare și incompatibilă cu interesul național. Lipsa ideii din arsenalul politic românesc nu trebuie explicată prin rațiuni de alt ordin. Inochentie Micu și-a început *acțiunea* politică sprijinindu-se pe ideile *Hronicului* lui Dimitrie Cantemir [9]. Acesta, sintetizînd și îmbogățind ideile secolului al XVII-lea cu privire la latinitatea, unitatea și continuitatea românilor, face legătura cu generosul curent al *Școlii ardelene* [10]. Dacă acordăm credit ipotezei cu privire la fenomenul *transculturației* (mutarea succesivă a centrului de greutate a culturii românești [11]), înțelegem de ce Transilvania a fost, acum, centrul mișcării naționale, *laboratorul* [12] în care s-a plămădit conștiința națională a românilor. Și mișcarea politică inițiată și condusă de I. Micu și *Supplex-Libellus Valachorum,* apoi, au dat expresie existenței națiunii în întregul ei. Luminarea pentru a sublinia existența întregului. Indirectă, doar, pledoaria era limpede.

Răscoala din 1784 a exprimat cu mai multă claritate, poate, existența națiunii și a opțiunilor politice românești. Românii nu le-au afirmat ; nu o puteau. Observatorii le-au desprins, însă. Zvonurile cu privire la intențiile lui Horea — *Horea rex Daciae* —, ultimile cuvinte atribuite martirului, ecoul extraordinar în opinia europeană ș.a. lăsau să se desprindă acest lucru. *Școala ardeleană,* prin întreaga sa operă, nu a pledat direct în favoarea unității politice ; a ocolit-o sau, din calcul politic, a afirmat-o prin aluzii indirecte, numai. *Unitatea* românească se desprinde, însă, din întreaga operă istorică, lingvistică sau filozofică și este înțeleasă, receptată, în funcțiile sale politice, naționale, în spiritul ideilor de largă circulație și a intereselor generale ale românilor. *Istoria pentru începuturile românilor în Dacia,* apărută în 1812, scrisă de Petru Maior — care realiza o atît de directă legătură, prin Cantemir, cu ideologia secolului al XVII-lea, a avut, se știe, un răsunet imens și

9 I. Lupaș, *Cronicari și istorici români din Transilvania,* I, p. 58-78. Apud D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum. Din istoria formării națiunii române,* Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 214.

10 *Ibidem,* p. 154.

11 Vasile Netea, *Dimitrie Cantemir precursor al „Școlii ardelene"-latiniste,* în *vol. Pe drumul unității naționale,* Cluj, 1975, p. 9-11.

12 În secolul al XVII-lea, centrul a fost în Moldova și în Țara Românească, de unde, în secolul al XVIII-lea, s-a mutat în Transilvania, în condițiile în care Principatele, intrate sub regimul fanariot, nu mai puteau să-și îndeplinească rolul anterior. De aici, în noile condiții, după revoluția națională din 1821, *centrul* se va muta din nou în Principatele eliberate de regimul fanariot. Cf. Ilie Bădescu, *Sincronism european și cultură critică românească,* Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a fixat limpede ideea în conștiința națională, asociind-o practicii politice a secolului naționalităților. Generația de la 1848 ne-a lăsat mărturii emoționante cu privire la impactul conținutului acestei cărți românești asupra conștiințelor timpului, C. Negruzzi mărturisea că „a învățat românește" citind-o, Bălcescu a luat cunoștință de conținutul ei pe cînd era elev la Sf. Sava, iar Kogălniceanu îl considera pe Maior „un nou Moise", „care a deșteptat duhul național"; căruia „îi datorăm impusul patriotic ce de-atunci s-a pornit în tustrele provincii a vechii Dacii" [13].

În Principate, *lupta politică* era orientată, atunci, spre alte obiective, compatibile cu realitățile de aici. *Partida națională* începe să schițeze, în cadrul larg al „Problemei orientale", liniile unei *Probleme românești*. Obiectivul ultim îl constituie recunoașterea autonomiei, în acord cu vechile „capitulații", încheiate de domnitorii români cu Poarta. Prin apelul continuu la ele, cu sprijinul Rusiei, „Problema românească" este înscrisă în tratatele încheiate între Rusia și Turcia și, în felul acesta, intră în dreptul public european. Recunoașterea autonomiei trebuia să reprezinte un prim pas. Unitatea politică, în varianta redusă la cele două Principate, figurează în unele din memoriile sau proiectele de reformă ale boierilor drept o soluție posibilă de realizat în cuprinsul „Problemei orientale", ca fiind în avantajul Europei, al Imperiului otoman și, firește și în al românilor. Soluția este însă îmbrățișată de români în măsura în care reprezenta o variantă europeană, capabilă să oprească expansiunea Imperiului rus și să asigure integritatea Imperiului otoman.

Soluțiile europene, și ele, porneau de la realitățile românești, de la cele vechi sau de la cele noi. „Planul dacic" sau alte variante, numeroase, care aveau în vedere rezolvării politice în acest spațiu [14], se sprijineau direct pe aceste realități, pe care nimeni mai bine decît românii nu le cunoșteau sau nu le simțeau. Sînt, toate acestea, dovezi în sensul celor discutate mai sus. Acțiunea politică de acum nu poate da expresie integrală unor idei adînc ancorate în conștiința românilor, cu largă circulație în epocă; ea nu putea îmbrățișa decît ceea ce era po-

13 Gh. Platon, *Transilvania și conștiința națională a românilor în secolul al XVIII-lea*, „Memoriile Secției istorice", seria IV-a, tom. IX, 1984, Edit. Academiei, București, 1987, p. 61-70.

14 Apud Vasile Netea, *Conștiința originii comune și a unității naționale în istoria poporului român*, Edit. Albatros, 1980, p. 97-98. G. Barițiu, referindu-se la ecoul cărții în rîndul elevilor și studenților români din Cluj, în anii 1828—1829, notează: „citirea acestei cărți străbătu ca schînteile unui fulger toată ființa noastră; o mulțime de presimțiri și idei care durmita în noi se deșteptară deodată, ca prin un farmec puternic; exaltația și fanatismul că noi sîntem români și nu altceva nu mai avea nici un cumpăt, nu cunoștea nici un hotar" („Foaie pentru minte inimă și literatură", 1839, nr. 1, p. 6). Iordache Mălinescu, care tipărește cartea la Iași, în 1834, scrie în *Prefață*: „folosul ce s-a revărsat dintr-însa peste națiunea românească este mult mai mare și mai însemnat decît să-l poată cineva descrie după cuviință... a deșteptat în națiune un spirit îndemnător de a năzui către dreapta luminare cu care se îndulcesc neamurile celelalte ale Europei... A învățat românul să-și cunoască trupina și ființa sa, s-a deșteptat într-însul iubirea de națiune și de patrie... cu un cuvînt... această istorie este (cea) care a dat laudă și mărire și *a urzit epoca națiunii românești*". Apud Vasile Netea, *Conștiința originii...*, p. 98.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sibil de realizat. Or, eforturile politice româneşti, deoparte şi de alta a Carpaţilor, erau limitate de stăpînirea sau de dominaţia străină. Ele erau orientate spre obiective ce aveau şansa de a fi realizate în condiţiile epocii. Finalitatea eforturilor politice, însă, declarată sau nu, era *românească,* favoriza naţiunea română din Transilvania să-şi păstreze identitatea, asigura existenţa politică a celor două Principate. Existenţa *părţilor* sublinia mereu unitatea întregului, asigura vieţuirea corpului naţional.

Primele decenii ale secolului al XIX-lea au adîncit contradicţia de care am vorbit mai sus. Sub impactul ideilor Revoluţiei franceze — acestea au pătruns adînc în societatea românească, altoindu-se pe realităţile proprii acesteia, redimensionîndu-le în raport cu cerinţele „noii ordini" — *ideea unităţii,* în conţinutul ei politic, se manifestă cu mai multă forţă, fiind încorporată *ideii de patrie,* care, acum, capătă o nouă imagine [15].

Condiţia politică a Principatelor, situate la confluenţa celor trei imperii, devine mai dificilă. Politica expansionistă a Rusiei ţariste, supravegherea plină de suspiciune a Austriei, incapacitatea Turciei de a opune vreo rezistenţă celor două rivale, intervenţia interesată a Europei şi, apoi, stabilirea noului echilibru consacrat prin congresul de la Viena au agravat considerabil situaţia celor două ţări româneşti. Pentru români, ideile mari ale timpului — libertate egalitate, fraternitate, unitate — păreau inaccesibile, ţineau, încă, de domeniul fanteziei. Opţiunile lor politice, năzuinţele naţionale, erau încă zăvorîte, într-o Europă în care Revoluţia franceză bulversase întreaga ordine şi gîndire.

Puterile europene erau interesate, însă, în păstrarea echilibrului; Sfînta Alianţă — cu ale cărei protagoniste principale românii se învecinau — veghea cu străşnicie la menţinerea „ordinii" stabilite. Legitimismul consacrat la Viena, *consensul* [16], în virtutea căruia fiecare mare putere se angaja să respecte *drepturile* şi *interesele* celorlalte, forţa militară şi ascendentul politic al Rusiei ş.a. păreau să facă din Principate o viitoare pradă a tendinţelor anexioniste. 1812 era prea aproape pentru a nu legitima asemenea calcule.

În aceste împrejurări critice, a dispărut, oare, ideea unităţii politice la români? Dimpotrivă! *Istoria pentru începuturile românilor în Dacia,* am notat mai sus, a reprezentat un imn închinat unităţii româneşti. Afirmarea ei deschisă în practica politică — atît cît această practică era îngăduită factorilor de conducere a intereselor naţionale — nu putea fi raţională. Ea este limitată la obiectivele politice legate de cele două Principate. Faptul că Moldova şi Ţara Românească erau considerate împreună în cuprinsul „Problemei orientale", în relaţiile Rusiei şi ale Austriei, ale celorlalte ţări ale Europei cu Poarta, că problematica şi rezolvările politice erau identice au contribuit, esenţial, la

15 Cf. G. Djuvara, *Cent projets de partage de la Turquie (1821—1913),* Paris, 1914.

16 Ştefan Lemny, *Originea şi cristalizarea ideii de patrie în cultura română,* Edit. Minerva, Bucureşti, 1986, p. 208.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

impunerea ideii unității politice în practica diplomatică și în opinia europeană. Adoptarea noțiunilor de Moldo-Valahia de moldo-valahi pentru România și pentru români a reprezentat un pas pe această cale.

Ceea ce românii nu au putut afirma și solicita deschis (n-aveau cui s-o facă) au făcut străinii, subliniind, direct sau indirect, numai, realitatea Daciei. Existentă în planul conștiinței și al culturii românești, în acel al construcțiilor politice străine, ideea unității politice a românilor nu putea să lipsească din conștiința timpului. Astfel, de pildă, în septembrie 1804, A. Flury, comisar general al relațiilor comerciale al Franței în Moldova, consemna că Principatele, „teatrul preparativelor militare a celor trei mari puteri", „care au cîștigat o mare importanță în politica Europei orientale", *„trebuie să fie considerate drept o singură țară"* [17].

În noiembrie 1807. ambasadorul prusian la Constantinopol, aflat la Sibiu, înregistra zvonul potrivit căruia Transilvania urma să fie cedată de Casa de Austria și. unită cu Moldova și Țara Românească sub numele de regat al Daciei, să fie puse sub guvernarea Marelui duce Constantin al Rusiei. Aceste zvonuri au fost răspîndite de Kiriko, consulul Rusiei [18]. În 1816. la Lipsca. Dimitrie Daniel Philippide tipărea o *Istorie* și o *Geografie* a *României.* iar Dionisie Fotino, în 1818—1819, la Viena, edita cele trei volume ale *Istoriei Vechii Dacii.*

Împrejurările politice în care evolua istoria românească impuneau obiective ce puteau să fie împlinite cu mijloacele timpului. Efortul național a fost prioritar. În Transilvania, prioritară a fost, atunci, firesc este, lupta pentru recunoașterea națiunii române în sensul ei politic. *Supplex*-ul din 1791 și actele care i-au urmat au reprezentat cele mai înalte expresii ale efortului politic românesc în acest sens. În Principate, lupta era orientată împotriva regimului fanariot, pentru promovarea valorilor etnice, naționale. Această limitare, afirmare timidă, nu presupune o *cristalizare gradată* a obiectivelor naționale. În arsenalul ideologic al românilor, *unitatea,* cu toate formele sale, era o idee de mult cristalizată. Afirmarea ei în planul politic nu se putea face decît cu prudența dictată de teribilele condiții geopolitice în care evoluau cele două principate, care, cu eforturi uriașe, și-au păstrat *statul* și autonomia (mereu încălcată) în umbra intereselor imperiale ale celor trei puteri care le înconjurau.

Cine cercetează istoria românilor în secolul al XIX-lea constată, cu ușurință, că națiunea română s-a dezvlotat, și-a marcat progresul pe o cale proprie, prin intermediul unui șir de revoluții — tot atîtea trepte pe calea propășirii. Încadrate în ciclul european al dezvoltării, aceste *revoluții* s-au manifestat în forme specifice, în acord cu reali-

17 Cf. Maurice, Ferro, *Kissinger et Brzezinski, Destinées et pensées parallèlles,* Collection „Monde et Nation", Paris, 1978, p. 19, 22.

18 Hurmuzaki, *Documente,* vol. XVI, p. 664-668.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tăţile, cu situaţia din zonă [19]. Desfăşurate în condiţiile asupra cărora am stăruit mai sus, ele nu-şi puteau propune să răstoarne ordinea constituită, să modifice echilibrul european, asupra căruia vegheau cu grijă puterile semnatare ale tratatului de la Viena; nu puteau contesta — direct, cel puţin *interesele imperiale* pe care marile puteri şi le recunoşteau unele altora şi le respectau prin *consensul* de care am amintit mai sus. *Revoluţiile* româneşti au apelat la ordinea bazată pe tratatele recunoscute şi sprijinite de puteri. Au fost *politice* în esenţa lor, *legale, pacifice,* în forma de manifestare şi în cerinţe. *Revoluţionate,* schimbate sau adaptate au fost rînduielile interne, mentalităţile.

Revoluţiile politice (să le numim aşa) au stabilit ordine în societatea bulversată de transformările adînci produse în tot cursul secolului al XVIII-lea, în structura economică şi socială a societăţii româneşti, în ideologie, îngăduind progresele mai largi şi mai adînci operate în continuare [20]. Într-o magistrală expunere, N. Bălcescu a explicat *Mersul revoluţiei în istoria românilor* [21]. Început în 1784, prin marea mişcare condusă de Horea, ciclul revoluţionar continuă cu *Revoluţia din 1821* şi, apoi, cu cea din 1848, „dezvoltare progresivă" a celei dintîi. Acesteia îi urmează *Revoluţia pentru unitate,* desfăşurată între 1859 şi 1866, cînd, prin venirea pe tron a prinţului străin şi prin Constituţia din 1866, a fost inaugurată *Revoluţia pentru independenţă.* La capătul acestui ciclu revoluţionar, pe care Bălcescu l-a intuit, numai, schiţînd imaginea *României viitoare,* 1 Decembrie 1918 a încoronat străduaniile unei epoci sprijinită pe întreaga dezvoltare a istoriei româneşti.

Analiza etapelor care marchează ciclul revoluţionar al dezvoltării societăţii româneşti reliefează adevărul notaţiilor de mai sus, potrivit cărora ele trebuie înţelese în sensul lor politic, în *continuitatea* eforturilor anterioare, cu care fac corp comun. Se încadrează în *limitele legale* ale raporturilor internaţionale nu din cauza insuficientei dezvoltări a clasei care este purtătoare ideilor noi, a ideologiei revoluţionare, nu din cauza opoziţiei forţelor interne — niciodată suficient de puternice pentru a se opune valului revoluţionar, transformator — ci din cauza acestor raporturi care *încătuşau* libertatea de mişcare a românilor, impunînd formularea cu moderaţie a unui program, care, fiind în folosul românilor, nu putea să fie *în paguba* puterilor vecine.

Problema naţională a românilor, a unităţii şi a independenţei lor, era cea mai sensibilă. Atingea direct integritatea şi securitatea celor trei imperii care se ţineau teritorii româneşti şi-şi exercitau drepturile de suzeranitate (Turcia) şi de protectorat (Rusia, oficializat după 1829) asupra celor două Principate. Totodată, punea în discuţie echilibrul eu-

19 N. Iorga, *Dezvoltarea ideii unităţii politice româneşti. Lecţii făcute la Universitatea din Bucureşti,* Bucureşti, 1915, p. 39. Constantin Ipsilanti se intitula Domn al Moldovei şi al Valahiei. În 1807, circula versiunea că ruşii îl vor face „rege al Daciei şi al Serbiei". *Ibidem,* p. 38.

20 Gh. Platon, *Die Revolutionen des 19 Jahrunderts in dem Rumänischen Ländern. Ausdruck der Sozialen und Nationalen Befreiungskampfes,* în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol", XXIII/1, 1986, p. 5-12.

21 Idem, *Geneza revoluţiei române de la 1848.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ropean stabilit prin tratatul de la Viena. O afirmare a năzuințelor naționale în forma în care acestea existau la începutul secolului ar fi adus grave prejudicii cauzei românești. Factorii de decizie, *partida națională*, nu puteau comite o asemenea eroare ce ar fi pus în primejdie existența națiunii înseși. De aceea, *Revoluția din 1821* a cerut *drepturile țării*, înscrise și garantate prin tratatele încheiate între Rusia și Turcia. Nu o schimbare a ordinei de lucruri, ci o legalizare a unei situații instaurată și întreținută prin abuz, prin *dreptul forței*. În documentul programatic oficial muntean, *Cererile norodului românesc*, nu se cerea nici măcar înlăturarea regimului fanariot. Se solicita, doar, amendarea lui și înlăturarea unor practici întreținute împotriva drepturilor garantate țării prin actele de privilegii conferite de Poartă Principatelor.

Apelul la unitatea națională lipsește din desfășurarea *Revoluției*, o revoluție prin excelență națională. Mereu și nejustificat, de altfel — pentru a se proba orizontul național al gîndirii lui Tudor Vladimirescu (dacă mai era nevoie de o asemenea subliniere la un român aflat atît de aproape de problemele fundamentale ale epocii sale, care citise cartea lui Petru Maior [22]), se face apel la celebrul citat din scrisoarea adresată de Tudor boierilor din Brașov, în care figurează îndemnul de a stabili legătura cu boieri moldoveni, „ca unii ce sîntem de un neam, de o lege și supt aceeași stăpînire și ocrotiți de aceeași putere... ca la un gînd și într-un glas cu Moldova să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor Prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții..." [23]. Documentul este important nu atît pentru faptul că exprimă conștiința națională a pandurului din Vladimirii Gorjului. El subliniază, mai mult, încrederea în consecințele comune ale ridicării naționale a românilor din Muntenia, în condițiile în care — așa cum am notat mai sus — cele două Principate se aflau situate sub același statut juridic internațional, problematica lor făcînd corp comun la Constantinopol și în cadrul dimplomației europene. Combinarea eforturilor puteau face rezultatele mai eficiente. Oamenii care răspundeau acum de soarta națiunii cunoșteau interdependența strictă dintre fapte și acțiuni și procedau în consecință.

În asemenea împrejurări, faptul că în programul oficial al revoluției precum și în memoriile și în proiectele de reformă ale boierimii nu figurează problema unității, nici măcar în forma limitată la cele două Principate — nu trebuie să surprindă. Mișcarea românilor era îndreptată, *exclusiv*, spre interior. Tudor Vladimirescu (aflat el însuși la Viena în preajma întrunirii congresului, la sfîrșitul anului 1814) știa că reglementarea „Problemei orientale" — în cuprinsul căreia se articula și „Problema românească" — este de resortul aranjamentelor internaționale. Acum, în 1821, cînd destinele țării depindeau de acțiunea sa, nu-și putea îngădui să încalce *rînduielile* stabilite de areopagul european.

22 *Opere* II, *Scrieri istorice, politice și economice 1848—1852*, Ediție critică și note de G. Zane și Elena G. Zane, Edit. Academiei, București, 1982.

23 Cf. Nicolae Stoica din Hațeg, *Cronica Banatului*, editor D.. Mioc, Edit. Academiei, București, 1969, p. 63-64. G. D. Iscru, *Introducere în studiul istoriei moderne a României*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 193.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Revoluția nu poate fi înțeleasă, așa-zisele sale limite nu pot fi explicate, zonele ascunse, încă, nu pot fi luminate fără înțelegerea rațiunilor politice impuse de contextul geopolitic în care evolua istoria românească. Evenimentul ne apare — și astăzi, încă — asemenea unui iceberg, din care, la suprafață, vizibil, se înalță doar o infimă parte din imensul său volum. Fără să pună în discuție, direct, întreaga problematică socială și națională a societății românești, revoluția din 1821 a declanșat o uriașă mișcare înnoitoare. A redimensionat problemele sociale ca urmare a angajării directe a poporului pe arena vieții politice, a realizat o largă deschidere spre național. Acestea nu sînt *simple consecințe* ale revoluției, reprezintă revoluția însăși, continuarea acesteia. Problema unității românești capătă noi dimensiuni, fiind preluată și promovată integral, în toate articulațiile sale, de *cultura națională*, instituționalizată în perioada regulamentară. Centrul de greutate al culturii se deplasează din nou în Principatele eliberate de regimul fanariot. Intrată în conul de umbră al reacțiunii habsburgice, Transilvania nu-și mai poate asuma rolul și locul deținute în secolul al XVIII-lea. Colaborarea pe terenul culturii naționale este dublată de o activitate politică legală sau subversivă, în cursul căreia sînt depășite multe din piedicile sau barierele pe care separația politică și stăpînirea sau dominația străină le ridicase între cele trei țări românești. Unitatea „în cugete și în simțiri", condiție prealabilă necesară înfăptuirii unității politice, devine un obiectiv cu stăruință afirmat și urmărt.

Perioada Regulamentului organic, în noile condiții interne și internaționale, a impus redimensionarea ideologiei naționale și a strategiei politice. Contactul strîns, intelectual, economic și revoluționar cu Europa a conturat mai limpede liniile și perspectivele *Problemei românești. Unitatea și independența* rămîn componente esențiale ale acesteia. Ele nu s-au cristalizat în cursul frămîntărilor politice care au însoțit și au marcat epoca regulamentară, găsindu-și *sinteza* în revoluția de la 1848. Au primit și au încorporat, doar, adaosurile impuse de logica vremii. Ideile politice nu mai sînt apanajul profesionalismului politic și al gîndirii elitei intelectuale. Sînt îmbrățișate și profesate de popor, de mase. La fel ca în Transilvania, unde s-a ajuns la acea admirabilă simbioză între intelectuali și popor în susținerea programului național[24], în Principate — în Țara Românească, mai cu seamă — *școala* a fost principalul instrument de răspîndire și promovare a ideilor naționale, apropiind considerabil poporul de aceste idei fundamentale, de rezolvarea cărora depindea viitorul națiunii.

La începutul perioadei care a stat sub semnul Regulamentului organic, în jurul anului 1830 — îi acordăm credit în acest sens lui Pompiliu Eliade — ideile privind libertatea și unitatea națională s-au manifestat cu aceeași forță și la aceeași înălțime ca la 1857, în Adunările ad-hoc[25] — cu corectivul formulat mai sus, însă. În perioada pînă la

24 *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. II, Edit. Academiei, București, 1959, p. 33.

25 D. Prodan, *op. cit.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1848, ideea unității și a independenței își face mereu loc, e afirmată continuu, obsedant, cele două laturi fiind asociate și înțelese drept componente inseparabile ale vieții naționale.

Incorsetate de controlul strict al Puterii protectoare, considerate ca făcînd corp comun cu Imperiul otoman — la a cărui integritate puterile europene vegheau cu toată strășnicia — privite cu suspiciune de Austria, interesată în menținerea necontestată a stăpînirii asupra provinciilor românești, Principatele române sînt supuse unei severe supravegheri. Manifestările politice și activitatea politică națională fiind interzise, românii intreprind, doar, demersuri răzlețe, perseverente însă, solicitînd puterile să intervină pentru înlocuirea Protectoratului abuziv, care încălca grav dreptul de autonomie, printr-un regim de garanție colectivă ; propun răscumpărarea „drepturilor" de suzeranitate ale Porții printr-o sumă corespunzătoare sau Unirea sub un principe străin, „dorința generală", așa cum o apreciază diplomatul francez Bois le Comte, aflat în vizită de informare în Principate, în 1834, sau emisarul polonez Woronicz, în 1838 ș.a.

Deschis, în 1838, I. Cîmpineanu, conducător al „partidei naționale" din Țara Românească, a întreprins un îndrăznet demers diplomatic la Constantinopol, Paris și Londra pentru a obține sprijin în favoarea soluționării pozitive a problemei naționale românești. Eșecul acestei tentative a reliefat, din nou, condițiile critice în care se desfășura mișcarea națională a românilor, la această răscruce geopolitică unde se încrucișau și se ciocneau interese atît de mari și de complexe. În aceste împrejurări, cînd *problema românească* era investită cu un atît de ascuțit conținut politic, afirmarea deschisă a ideilor și a opțiunilor naționale prezenta o importantă doză de risc, acțiunea politică în acest sens constituind o reală primejdie. Ca și în cazurile anterioare, între idee și acțiunea politică pentru transpunerea ideii în viață, exista o distanță sensibilă, provocată de nevoia de a nu trezi suspiciunea puterilor din zonă, de a nu leza numeroasele interese legate de cauza națională a românilor.

Rațiunea politică modela ideea în raport cu posibilitățile de realizare practică. Astfel, a fost avansată mereu soluția unirii celor două Principate sub conducerea unui principe străin, aflată, de mult, încă, în arsenalul diplomației europene, considerată drept capabilă să asigure integritatea Imperiului otoman împotriva tendințelor de expansiune ale Rusiei țariste.

Revoluția din 1848 a aflat problema românească în acest stadiu. S-a apreciat, greșit, desigur, că revoluția europeană ar putea paraliza intervenția Rusiei, putînd să favorizeze, astfel, realizarea unora din opțiunile naționale ale popoarelor. Românii, și ei, au împărtășit aceste speranțe, cu care s-au angajat în vîrtejul revoluției.

Este limpede faptul că nu *frecvența* afirmațiilor sau a declarațiilor directe în favoarea unității, atît de numeroase și de semnificative și nici numărul acțiunilor întreprinse în acest sens sînt de natură să ofere

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

măsura care să îngăduie stabilirea ponderii problemei în cuprinsul general al revoluţiei româneşti. Maniera şi intensitatea reflectării nu pot să fie direct proporţionale cu gravitatea şi importanţa problemei unităţii în timpul anului 1848. Aceasta pentru că, în primul rînd, ca *manifestare politică*, revoluţia nu putea să dea expresie directă, nemijlocită, tuturor problemelor, în forma şi cu intensitatea pe care le solicita nevoia socială şi naţională. În programele şi în manifestările sale, ea trebuia să ţină seama de contextul politic, de posibilităţile de realizare practică. Condiţiile deosebite din cele trei ţări româneşti, natura relaţiilor şi a influenţelor internaţionale, gradul sporit de sensibiltate al celor trei puteri limitrofe şi al puterilor europene interesate în apărarea integrităţii Imperiului otoman — în raport cu care cele mai mici mişcări din Principate (mai ales) căpătau importanţă, valoare şi proporţii europene, atingeau echilibrul continentului ş.a. — nu au îngăduit ca problema unităţii să figureze în programele oficiale, nici măcar în forma limitată la cele două Principate, acceptată, în principiu, de puterile suzerană şi protectoare şi înscrisă în Regulamentul organic. M. Kogălniceanu şi N. Bălcescu au explicat, limpede, sensul acestei reţineri [26].

Actele acestea urmau să fie aprobate de cei doi domnitori, sancţionate, eventual, de ţar (cel din Moldova) sau de sultan (cel din Muntenia) sau de împăratul de la Viena (cel din Transilvania) — nu puteau să dea expresie năzuinţelor românilor de a-şi constitui statul naţional în limitele hotarelor Daciei strămoşeşti. Aceasta ar fi însemnat un atentat direct la *integritatea* imperiilor în cuprinsul cărora se aflau încorporate teritoriile româneşti, precum şi o punere în discuţie a echilibrului european. Cît de vii şi de reale erau însă aceste năzuinţe aveau să o probeze programele şi documentele revoluţionare ulterioare : *Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei*, semnate de revoluţionarii moldoveni, în care se vorbea de unirea celor două Principate în cuprinsul unui „stat neatîrnat românesc" şi *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*, în care unirea este apreciată drept „cheia bolţii fără de care întreg edificiul naţional s-ar prăbuşi". Şi aici, însă, ideea unităţii, din aceleaşi raţiuni politice, a fost limitată la cele două principate.

Revoluţia din 1848 nu trebuie apreciată izolat. Ea reprezintă o continuare a eforturilor politice anterioare, în acelaşi context geopolitic ameninţător. Schimbările survenite în vecinătatea graniţelor româneşti (transformarea Imperiului habsburgic în monarhie constituţională, interesul Turciei de a contracara influenţa Rusiei în Moldova şi în Ţara Românească) şi în Europa (eforturile pentru unitate ale statelor germane şi constituirea Parlamentului de la Frankfurt) creau condiţii şi perspective favorabile şi pentru unitatea românilor. De aici, activizarea, la fel de prudentă, însă, a eforturilor politice pentru folosirea noilor împrejurări. Desfăşurînd activitatea politică necesară, românii au

26 Pompiliu Eliade, *La Roumanie aux XIX-e siècle. Les trois présidents plenipotentiaires (1828—1834)*, Paris, Hachette, 1914, p. 273.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

protestat împotriva aserțiunilor calomnioase care căutau să zugrăvească revoluția lor drept o încercare de răsturnare a ordinii europene, prin realizarea aspirațiilor pandacice. Au protestat împotriva acestor acuzații nu pentru a nega veridicitatea năzuinței ; aceasta nu putea să fie ascunsă. Au tăgăduit faptul că năzuințele ar figura în programul imediat, ele aparținînd programului de perspectivă.

Prudența, rațiunea politică, nu au elîminat demnitatea și curajul actelor. Fără să înscrie în programe acele revendicări capabile să creeze neliniște, românii și-au luat libertatea de a adopta, atît în Transilvania, cît și în Țara Românească și în Moldova, acele hotărîri care erau în acord *cu dreptul de autonomie* — încălcat în Principate, de imixtiune abuzivă a Puterii protectoare — cu existența lor ca națiune politică în Transilvania.

În documentele oficiale ale revoluției sau în cele alcătuite prin aprecierea perspectivei imediate, problema unității nu a putut primi o formulare în acord cu năzuințele românești, cu forma ce o îmbracă ideea în conștiința națională. Unitatea națională a românilor, de natură să modifice harta Europei, trebuia apreciată în generalitatea problematicii naționale europene. Analizată în acest context, zonal și eupropean, înțelegem de ce, în cursul revoluției, nu a putut să existe, întotdeauna, un corespondent exact între idee și acțiune ; între ideea care dădea expresie conștiinței naționale și acțiunea politică pentru înfăptuirea actului național. Reținerile și rațiunile politice firești nu au îngăduit realizarea unei acțiuni sincrone între idee și faptă.

Dacă, în planul manifestărilor oficiale, rațiunea a dominat, imprimînd programelor politice și eforturilor diplomatice o linie în acord cu logica și cu posibilitățile timpului (acestea impuneau organizarea treptată a societății moderne), în desfășurarea revoluției, *ideea unității* s-a impus cu o neobișnuită forță, a dominat toate acțiunile, s-a dovedit mai puternică, chiar decît au putut-o imagina calculele inițiale. Începută separat și desfășurîndu-se provincial, revoluția a evoluat spre orizontul ei firesc, național, românesc, subliniind unitatea națiunii, mobilizînd-o pentru *revoluțiile viitoare*.

Documentul țarist din 19/31 iule 1848, pregătind și justificînd intervenția armată în Principate — deși denaturează sensul năzuințelor românești, falsificînd istoria națională, îngroșînd, în perspectiva intereselor imperiale ale marilor puteri, consecințele formării unui stat național românesc în această zonă fierbinte a Europei — dă expresie, practic, programului național pe care românii trebuiau să-l realizeze în perspectiva istoriei. Românii, se subliniază în act, urmăresc „să restaureze, pe o bază istorică ce n-a existat niciodată, antica lor naționalitate, să înceteze să mai fie provincie (este vorba de Muntenia) și să constituie, sub numele de regat daco-român, un nou stat separat și independent, la formarea căruia cheamă pe frații lor din Moldova, Bucovina,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Transilvania şi Basarabia“ [27]. Consulul general al Austriei la Bucureşti, Timoni, pornind de la aceeaşi realitate, aprecia, încă din martie 1848, că scopul mişcării româneşti din Principate era „unirea întregului neam românesc într-un imperiu dacic“ [28].

În epoca ce a urmat revoluţiei din 1848 — prin care naţiunea română s-a înscris în „calendarul lumii“, după expresia lui Jules Michelet [29] — dominată de lupta naţiunilor pentru constituirea statelor unitare, *problema românească* devine o problemă de interes eupropean. Dunărea devine, din nou, „centrul de gravitaţie al lumii“[30], iar problema unirii celor două Principate se înscrie ca un fapt esenţial al echilibrului pe continent.

Lupta pentru crearea unui stat naţional românesc — „trupul cel trebuincios ca suflet (etnic) să nu piară“ [31], după expresia, fericit aleasă, a lui N. Bălcescu, intră în „linie dreaptă“ [32].

Războiul Crimeii şi consecinţele sale asupra raportului de forţe pe plan eupropean, modificarea atitudinii Rusiei faţă de problema Unirii Principatelor, izolarea politică a Austriei şi înfrîngerea sa în războiul italian, sprijinul efectiv al Franţei, în favoarea principiului naţionalităţilor în general, acordat românilor, în special ş.a. au îngăduit unirea Ţării Româneşti cu Moldova şi constituirea statului naţional român. A fost nevoie, aşadar, de crearea condiţiilor necesare pe plan extern pentru ca forţa ideii de unitate să se manifeste în întreaga sa plenitudine, să-şi găsească împlinirea în actul săvîrşit în 1859. Este, acesta, unul din rarele momente cînd *ideea* se înmănunchează cu *acţiunea*, fac corp comun, acţionează în manieră sincronă.

Întreaga acţiune politică românească şi *toate* năzuinţele naţionale au fost orientate spre unirea celor două Principate, considerată drept *preludiului necesar* al independenţei şi al unităţii integrale. Contemporanii, români sau străini, au intuit acest lucru. Subliniind însemnătatea capitală a actului naţional românesc, Nothomb, ambasadorul Belgiei la Berlin, aprecia că „dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza echivalează cu Unirea Principatelor, unirea Principatelor înseamnă independenţa lor ; aceasta, notează el, este ordinea ideilor la Constantinopol şi la Viena“ [33]. Prokesch-Osten, internunţiul austriac la Constantinopol, comu-

27 M. Kogălniceanu, *Dorinţele partidei naţionale in Moldova*, în Paul Cornea, Mihai Zamfir, *Gîndirea românească în epoca paşoptistă*, EPL, Bucureşti, 1969, I, p. 67. N. Bălcescu declara în această privinţă „revoluţionarii din Ţara Românească deşi crezură că trebuie a urma după pilda ardelenilor şi că împrejurările politice nu-i iartă a pune din început în programul lor chestia unităţii naţionale, dar n-au pierdut un minut din vedere solidaritatea ce-i leagă cu toate ramurile naţiei române“. Cf. *Mişcarea românilor din Ardeal la 1848*, în vol. *Opere* II, p. 117.

28 *Acte şi documente privitoare la istoria renaşterii României*, II, p. 4-7.

29 Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate naţională 1834—1849*, Edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 126.

30 C. A. Rosetti, *Note intime 1844—1859*, II, *1848—1849*, Bucureşti, 1903, p. 23.

31 *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, VII, p. 251 (Expresia îi aparţine lui Talléyrand).

32 N. Bălcescu, *Mersul revoluţiei în istoria românilor*, loc. cit., p. 111.

33 Leonid Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internaţională*, Edit. Junimea, Iaşi, 1975.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nica ambasadorului turc numit la Paris că el vede în unire un stadiu intermediar. „După unire, continuă el, se va cere separarea de Imperiu otoman și după separare vor veni agitațiile pentru un regat daco-român". Unirea, considera, la rîndul său, ministrul de externe al Austriei, „trebuie doar să deschidă drumul spre completa independență a Daco-României" [34]. Aceste „previziuni", generate de temerile aprecierii lucide a evoluției firești a evenimentelor — ele s-au dovedit îndreptățite — explică opoziția înverșunată a Austriei față de actul național săvîrșit de români. Habsburgii au fost mai consecvenți în combaterea Unirii decît otomanii înșiși. Se aprecia, pe drept, că noul organism național, România, va reprezenta „Piemontul Orientului, de la care românii de dincolo de Carpați așteaptă mîntuirea" [35], va fi „un puternic magnet" [36] pentru românii aflați încă în afara hotarelor statului național.

În adevăr, în strategia luptei politice naționale, constituirea statului național român a fost prima treaptă pe drumul reconstituirii unității depline. Acesta a fost sensul acordat evenimentului de românii din Transilvania. Potrivit lui Alexandru Papiu-Ilarian, sfetnicul lui Alexandru I. Cuza, românii din interiorul arcului carpatic „numai și numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnalul, numai de aici își văd scăparea" [37]. Aceleași speranțe erau împărtășite de frații din Bucovina și din Basarabia. Alexandru Hasdeu trimitea Domnitorului Unirii urări de bine din partea Basarabiei „pentru care sînt scumpe și pline de însemnătate viitoarele destine ale României unite, Patria Mamă" [38].

Același sfetnic, autor al *Istoriei Românilor din Dacia Superioară*, subliniind rolul Transilvaniei în perspectiva dezvoltării naționale, în 1860, fixa, în următorii termeni, sarcina istorică ce revenea lui Alexandru Ioan Cuza, direcția spre care trebuiau să fie orientate eforturile naționale „Fără Transilvania, Principatele nu au viitor, duc o existență precară și dubie. Numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieții perpetue a României. O Principe și Doamne al românilor, nota el, fie ca să vă stea în ajutor geniul națiunii române, ca să răzbunați cu înțelepciune moartea și să fiți executorul fericit al planului celui mai mare Domn și român — Mihai Viteazul — ce a avut vreodată Dacia lui Traian" [39].

---

34 Gh. Platon, *Ecoul internațional al Unirii Principatelor*, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, Edit. Junimea, Iași, 1973, p. 193.

35 R. V. Bossy, *L'Autriche et les Principautés Unies*, Bucarest, 1938, p. 178, 284, 288.

36 „Românul", an. XI, iulie 1867.

37 „Gazeta de Transilvania", nr. 43, 27 mai 1848. Expresia îi aparține lui G. Barițiu.

38 Cf. I. Lupaș, *Cum vedea Alexandru Papiu-Ilarian la 1860 putința de înfăptuire a Daco-României*, în vol. *Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. III, 1941, p. 255-279.

39 Apud Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român 1918*, I, Edit. Academiei, București, 1983, p. 159.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Alexandru Ioan Cuza și-a asumat această sarcină, înscrisă în destinul național. A afirmat deschis că ținta eforturilor sale este „de a asigura soarta, bunăstarea și libertatea a tot ce poartă numele de român“ [40]. Întreaga sa operă reformatoare a fost subsumată acestui obiectiv. Existența *statului național*, situarea sa sub regimul juridic al garanției colective, condițiile noi internaționale, etc. nu mai solicitau prudența și limitele anterioare în afirmarea postulatelor naționale, a opțiunilor politice fundamentale. Instrument de promovare a interesului național, de apărare a națiunii, statul român și-a îndeplinit rolul istoric. În noua etapă, prin acțiunea sa internă, prin întărirea și modernizarea structurilor, ca și prin politica externă — cucerindu-și independența — a pregătit desăvîrșirea unității naționale, *Unirea cea Mare*, finalizată la 1 Decembrie 1918.

În noile condiții istorice, ideea nu a mai fost ascunsă în suflete, în conștiința generațiilor care au construit România modernă. Unitatea națională, afirmată deschis și direct, în limitele moralei, ale dreptului și ale sistemului de relații care guvernau lumea timpului, a reprezentat ideea-forță care a dominat conștiințele și acțiunile politice, în jurul căreia s-a raliat națiunea în întregul ei. Împrejurările în care s-a realizat Marea Unire, cînd România, prin voința națiunii, s-a constituit în hotarele vechii Dacii, a dat expresie forței covîrșitoare a unei idei care, venită din adîncurile istoriei, a conferit acesteia sensul de destin, împlinit la 1 Decembrie 1918, prin alipirea la trupul țării a ultimei provincii românești TRANSILVANIA.

40 P. P. Panaitescu, *Cuza-Vodă și unitatea națională a românilor*, în *„Arhiva pentru știința și reforma socială“*, VIII, 1929, p. 560.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTEXTUL INTERN ŞI INTERNAŢIONAL AL ÎNFĂPTUIRII MARII UNIRI

de ION AGRIGOROAIEI

Obiectivul fundamental ce stătea în faţa societăţii româneşti în a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi la începutul secolului nostru era rezolvarea problemei naţionale, a cuceririi independenţei de stat şi a unirii tuturor românilor. Marea lecţie a Revoluţiei de la 1848 a fost desprinsă de cei care au trasat sarcinile evoluţiei viitoare, chemată să rezolve problemele esenţiale interne şi externe. Într-o societate puternic stratificată sub raport social şi cu frămîntări ce au atins în 1907 un moment de vîrf, unirea şi independenţa, independenţa şi unirea au fost recunoscute ca priorităţi de către întreaga naţiune. Înţelepciunea şi forţa cu care s-a manifestat acum ideea de unitate trebuie explicată prin raportarea la întreaga noastră viaţă istorică, la particularităţile acesteia, care au imprimat poporului român o psihologie proprie [1]. Această poziţie metodologică ne permite o înţelegere mai profundă a drumului parcurs de societatea românească, drum ce a condus, trebuia să conducă, la realizarea Marii Uniri prin largi adunări cu caracter plebiscitar ; concomitent, problemele interne cunoşteau o nouă etapă în direcţia rezolvării lor în direcţie burghezo-democratică.

În discursul de recepţie la Academia Română, rostit la scurt timp după desăvîrşirea unităţii de stat, Octavian Goga aducea un minunat elogiu poporului nostru, puterii sale de rezistenţă care l-a adus la faptul împlinit „Unitatea naţională de astăzi este încoronarea unei opere de străduinţi necurmate. Ea a venit ca o rezultantă a frămîntărilor de ieri, ca o consecinţă logică a unui proces normal de evoluţiune, un ultim acord într-o zbuciumată simfonie [...]. Graniţele înfipte în încheieturile acestui organism din copilărie au durut ca nişte piroane în carne şi au fost mai primejdioase ca orice boală vremelnică, fiindcă au stînjenit în permanenţă creşterea unui trup viguros. Am trăit perioade tulburi de apăsare, sub loviturile lor ar fi putut uşor să intervină stingerea noastră. Totdeauna însă, cu rezistenţă îndîrjită a sănătăţii robuste, masele româneşti de pretutindeni au păstrat şi în cele mai amărîte zile instinctul sigur al unei înrudiri organice. Unitatea e de suflet ni s-a menţinut astfel

1 Gh. Platon, *Social şi naţional în istoria României moderne. Premise ale unei discuţii*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A. D. Xenopol»", t. XXIV, 1987, Iaşi, p. 561-562.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fără ştirbire de-a lungul vremii. Ca la un loc cu adîncuri mari, viforele au bătut valurile de la suprafaţă şi au pătat adesea oglinda lor, în albia de jos însă unda a rămas limpede şi pură" [2].

În cursul anului 1918, ca urmare a ridicării tuturor românilor ce a atins în anii primului război mondial o amploare fără precedent, s-a desăvîrşit unificarea statului naţional prin largi adunări democratice, cu caracter plebiscitar. Lupta de eliberare a românilor nu a fost un fenomen izolat ; realizarea unităţii făcea parte dintr-un proces general de afirmare şi definitivare a statelor din Europa centrală şi de sud-est. Într-un anumit sens, se poate spune că „secolul naţionalităţilor" se încheie acum cînd, prin lupta îndelungată şi hotărîtă a popoarelor asuprite şi în contextul contradicţiilor din anii războiului, se trasează şi se consfinţesc hotare noi, în conformitate cu drepturile istorice şi etnice ale naţiunilor.

*

Anii primului război mondial au marcat intrarea luptei popoarelor asuprite din imperii multinaţionale în faza hotărîtoare a realizării dezideratului lor fundamental. S-a grăbit la maximum *un proces istoric necesar,* ce se manifestase tot mai evident în perioada anterioară criza imperiilor multinaţionale, reacţionare. .

Pentru o ţară mică ca România, cuprinsă între două mari imperii aflate în conflictul ce izbucnise, neutralitatea era în 1914 singura poziţie corespunzătoare salvării intereselor naţionale. În acelaşi timp, ea nu a constituit un scop în sine ci un pas hotărîtor în desprinderea de Puterile Centrale. Cea mai mare parte a cercurilor politice şi a opiniei publice româneşti aveau în vedere intrarea în acţiune alături de Antantă, în vederea eliberării Transilvaniei şi Bucovinei ; pentru acestea posibilitatea înfrîngerii Austro-Ungariei era atunci mai evidentă decît a Rusiei ţariste, aliate Franţei şi a Angliei.

Ca urmare a eforturilor consecvente depuse de diplomaţia românească, de Ion I. C. Brătianu în special, s-a ajuns la semnarea, simultană şi colectivă, a tratatului din 4/17 august 1916, prin care Rusia, Franţa, Anglia şi Italia garantau integritatea teritorială a României şi îi recunoşteau, *pentru prima dată într-o asemenea formă,* teritoriile din Austro-Ungaria locuite în majoritate de români, prevăzute şi delimitate într-un articol special.

Participarea la primul război mondial, prin războiul popular şi naţional al românilor pentru întregirea ţării, a constituit o parte importantă a fazei finale din cadrul luptei pentru desăvîrşirea unităţii statale. Concomitent, s-a dezvoltat împotrivirea faţă de ocupanţi, s-a organizat rezistenţa în Moldova şi s-a produs glorioasa epopee din vara anului 1917, s-a acţionat pe plan politico-diplomatic în vederea menţinerii fiinţei de stat şi pentru mai buna cunoaştere a cauzei româneşti în străinătate, s-a in-

2 *Discursuri de recepţie la Academia Română,* Editura Albatros, Bucureşti, 1980, p. 142-143.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tensificat la maximum lupta de eliberare în teritoriile aflate sub stăpînire străină.

După intrarea României în război, asuprirea națională a românilor din Transilvania a atins forme deosebit de accentuate. Astfel, pe lîngă internările forțate în lagăre de concentrare a peste 10.000 de români, au fost arestați și executați, chiar fără judecată, mii de români ; au fost închise un mare număr de școli. Ca urmare a acestei situații, aproximativ 20.000 de români din Transilvania au trecut în vechea Românie. O adevărată tragedie pentru românii din Transilvania au reprezentat-o mobilizarea și obligația de a lupta sub steagul imperial. Din rîndurile românilor din monarhie au fost trimiși pe front peste 400.000[3]. Se înțelege că aceștia nu au luptat decît fiind forțați s-o facă și s-au comportat ca atare. O dovadă este și numărul mare de români căzuți prizonieri pe frontul rusesc.

Încadrarea voluntarilor transilvăneni și bucovineni în armata română — și prin aceasta întărirea capacității de rezistență în fața cotropitorilor — reprezintă încă un fapt în direcția sublinierii unității de luptă a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, a legăturilor permanente în acțiunea de mare amploare, de refacere a vechii Românii și de clădire a României întregite [4].

Comunicatele referitoare la evoluția operațiilor militare de la Mărăști, Mărășești și Oituz, articolele din presă publicate în acele zile fierbinți veneau să remarce, în fața opiniei publice interne și internaționale, vitejia ostașului român, hotărîrea poporului român de a rezista și de a-și realiza idealul național. „Într-un cadru mai restrîns ca teritoriu — scria ziarul „Mișcarea" din 26 iulie 1917 — viața noastră de stat a atins o intensitate pe care n-a cunoscut-o niciodată, iar poporul român a dovedit că posedă o rezervă de forțe inepuizabilă și veșnic tinerească. Dacă în prima fază a războiului (compania din 1916 — n. ms., I. A.), România a dovedit a ști să lupte în cele mai grele condiții și nu știe să tremure în fața celor mai furtunoase primejdii, în cea de a doua fază a războiului ea a dovedit în fața lumii întregi că forța de viață a poporului român este nesecată și că această forță face minuni. Dușmanii noștri au simțit acum cîteva zile, în Valea Cașinului, ce poate face eroismul și puterea de viață a poporului român". Împlinirea unui an de la intrarea României în război, atunci cînd armata română rezista cu îndîrjire, constituie un prilej deosebit de a releva caracterul participării noastre și obiectivul urmărit. *Manifestul către țară* sublinia „Și era limpede ; ori izbutim să înfigem steagul românimii dincolo de munte, ori s-ar stinge viața noastră dincoace de munte [...]. Bătîndu-ne pentru dezrobirea moșiei strămoșești, ne batem pentru triumful libertății și al dreptății în omenirea întreagă. Biruința este sigură. Nimic și nimeni nu o poate împiedica [...]. În locul României de ieri, vom dobîndi România de mîine, așa cum au mîngîiat-o

3 Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotropitorilor 1916—1918*, *Editura* Militară, București, 1978, *possium.*

4 *Iași 1600—1859—1918. Aspecte ale luptei pentru unitate națională*, Editura Junimea, Iași, 1983, p. 248-251.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în visurile lor părinții noștri, așa cum o vom lăsa moștenire urmașilor noștri. Eroismul uimitor al oștenilor, admirat de toată lumea, a fost susținut de bărbăția noastră, a celor de acasă [...]. Prin suferințele noastre vom cîștiga dreptul la viață românilor de pretutindeni, singura viață care are preț pentru noi toți. Sus inimile și strîns uniți împrejurul steagului acoperit de glorie prin vitejia oștenilor, să nu iasă din piepturile noastre decît un singur strigăt " Înainte pentru România Mare !" [5]

Victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz au avut o importanță capitală, făcînd să eșueze planurile de împărțire a României. S-a asigurat continuitatea statală, obiectiv major, permanent, al înaintașilor noștri de-a lungul secolelor și prin aceasta s-a menținut nucleul în jurul căruia au gravitat toate forțele de eliberare națională românești [6].

În condițiile internaționale, politice și militare, de la sfîrșitul anului 1917 și începutul anului 1918, România a fost izolată, fără posibilitatea de a primi vreun ajutor din afară și de a se retrage în caz de înfrîngere. O rezistență militară ar fi însemnat o catastrofă, putîndu-se solda cu ștergerea, fie și vremelnică, a României de pe harta Europei. România a fost nevoită să încheie mai întîi armistițiul de la Focșani și apoi „pacea" de la București (în fond un dictat) pentru a-și menține — de data aceasta pe cale diplomatică — ființa de stat și pentru a nu-și sacrifica inutil potențialul uman, ce trebuia folosit, la momentul oportun, alături de Aliați. Poporul român a primit noua situație ca un provizorat, iar legăturile cu Occidentul au rămas practic nedesfăcute. Mihail Sadoveanu sublinia și în aceste condiții scopul de eliberare al intrării României în război și caracteriza pacea cu Puterile Centrale ca „o pace tristă", ce impune o situație provizorie, „o stare de tranziție, căci neamul e întreg și viază [...]. Puterile aspirațiilor noastre nu pot fi oprite de trecătoarele clipe care cad în vîrtejul veșniciei. Ele cuprind de pe acum în ele înflorirea viitoare, ca o lege organică" [7].

În primăvara anului 1918, Unirea cea Mare trecea dincoace de orizont. Românii de pretutindeni îi înlesneau apropierea prin acțiuni de mare amploare. Evenimentele erau în curs iar poruncile istoriei se înfăptuiau prin noi eforturi și sacrificii. În acele luni, lupta popoarelor asuprite intra „în linie dreaptă". La 9—12 aprilie 1918 avea loc la Roma Congresul naționalităților asuprite din Austro-Ungaria, la lucrările căruia a participat și o delegație a românilor. Congresul a proclamat dreptul fiecărui popor de a-și constitui unitatea sa națională și a subliniat necesitatea luptei comune a acestor popoare în vederea asigurării dezvoltării lor libere și independente. Însă recunoașterea necesității destrămării Imperiului austro-ungar — cu toate acțiunile întreprinse de naționalitățile asuprite și cu

5 „Mișcarea", 15 august 1917.

6 Ion Agrigoroaiei, *Contextul internațional și semnificația istorică a glorioaselor lupte din vara anului 1917 pentru apărarea independenței și ființei statului român*, în „Carpica", Bacău, 1977, p. 147 și urm.; idem, *Importanța istorică a victoriilor din vara anului 1917 în context internațional*, în *Românii în istoria universală*, vol. II, Iași, 1987, p. 137-148.

7 „România", 27 februarie 1918.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

toate declarațiile de simpatie ale unor oameni politici și cercuri din statele Antantei — își făcea cu greu loc la Washington, Londra, Paris și chiar la Roma. Către mijlocul anului 1918 se produc o serie de modificări în orientarea Aliaților, modificări determinate de iminenta descompunere a Imperiului dualist ca urmare a loviturilor date din interior, de popoarele subjugate, și a înfrîngerilor suferite în război.

La sfîrșitul lunii mai, Clemenceau aproba rezoluția Congresului naționalităților de la Roma; la începutul lui iunie, Consiliul Superior de război de la Versailles proclama necesitatea proclamării statului polonez și își exprima simpatia pentru aspirațiile naționale ale celorlalte popoare asuprite din Austro-Ungaria. La 30 iunie Franța recunoștea oficial dreptul la independență a Cehoslovaciei. În urma unei documentări mai serioase privind noile realități din Imperiul austro-ungar, la 10 mai 1918 secretarul de stat al S.U.A., Robert Lansing, adresa o scrisoare președintelui Wilson, în care își exprima părerea că S.U.A. trebuie să sprijine lupta popoarelor asuprite din acest stat multinațional. Wilson a aprobat imediat noua atitudine, mai ales că între timp se convinsese că desprinderea Austro-Ungariei de Germania era irealizabilă. La 29 mai Lansing a proclamat oficial și a comunicat misiunilor sale diplomatice noua poziție a guvernului american, chiar dacă ea nu era formulată cu toată claritatea. Lansing a mers mai departe și a redactat, la 24 iunie 1918, un *Memorandum asupra politicii Statelor Unite față de naționalitățile din cadrul Imperiului austro-ungar*, aprobat de președintele Wilson la 27 iulie[8]. În sfîrșit, era recunoscută deschis necesitatea desființării Imperiului și a constituirii statelor naționale.

Consiliul Național al Unității Române creat — așa cum se știe — la Paris, la începutul lunii septembrie 1918, este recunoscut drept reprezentant al intereselor poporului român: la 12 octombrie de guvernul francez, la 5 noiembrie de guvernul S.U.A., la 11 noiembrie de cel englez și, la 22 noiembrie, de cel italian.

Cercurile conducătoare de la Viena încercau, fără succes, să ajungă la negocieri de pace; la 16 octombrie Carol I de Habsburg dădea manifestul *Către popoarele mele credincioase*, în care se pronunța pentru „federalizarea" Imperiului. Acesta urma să cuprindă mai multe state „independente" — austriac, maghiar, iugoslav, polonez și ucrainean — dar Transilvania să rămînă în continuare la Ungaria. Era o nouă încercare, sortită eșecului, de a salva existența Austro-Ungariei. Drept răspuns, Comitetul Național al Românilor emigrați din Austro-Ungaria a publicat *Declarația* în care respingeau deschis noua manevră și cereau unirea imediată a tuturor românilor. Dată la Iași, la 6/19 octombrie, *Declarația* preciza „Românii ardeleni și bucovineni aflători pe teritoriul Regatului român, în numele nostru și al fraților subjugați de acasă, a căror conștiință e siluită și deci în imposibilitate de a se manifesta liberi, declarăm cele ce urmează 1. Cerem să fim eliberați de sub jugul monarhiei austro-

8 Ion Agrigoroaiei, *Poziția marilor puteri față de România 1914—1918*, în *Românii în istoria universală*, vol. I, Iași, 1986, p. 448-480.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ungare și sîntem hotărîți să luptăm prin toate mijloacele și pe toate căile ca întreg neamul românesc să fie constituit într-un singur stat național și liber (...). 2. Nu recunoaștem monarhiei dreptul de a se ocupa de soarta românilor din Ardeal și Bucovina, deoarece veacuri de-a rîndul ne-a ținut în cea mai rușinoasă robie. Toate încercările de federalizare ale Casei de Habsburg sînt gesturi disperate ale unei împărății osîndite să se descompună și să dispară (...). 3. Cerem ca întregul teritoriu din monarhia habsburgică revendicat de statul român, recunoscut și garantat prin tratatul de alianță încheiat de România cu puterile Înțelegerii, să fie liberat și unit cu patria-mamă" [9].

Se știe că manifestul împăratului Carol I venea într-un moment cînd Imperiul era deja cuprins de mari mișcări revoluționare, iar Bulgaria semnase armistițiul la 28 septembrie. „De acum — scria I. G. Duca, realizînd o densă sinteză — evenimentele înaintau cu o iuțeală extraordinară, spre deznodămîntul fatal armistițiul turcesc (30 octombrie — I.A.), ieșirea din luptă a Austro-Ungariei (3 noiembrie — I.A.), sforțările disperate ale sărmanului împărat Carol de a-și salva monarhia, istorica monarhie a Habsburgilor, concesiunile de ultimă oră către popoarele lui, refuzul lui Wilson de a trata cu Germania imperială a Hohenzollernilor, înlocuirea la Berlin a principelui Max de Baden printr-un guvern social-democrat, revoluția din Austro-Ungaria, abdicarea împăratului la Schonbrünn, în sfîrșit, armistițiul de la Compiègne (11 noiembrie — I.A.), fuga lui Wilhelm al II-lea în Olanda și prăbușirea tuturor monarhiilor din Germania".

Convocarea, la 14/27 octombrie, a Adunării reprezentative cu caracter de constituantă care a instituit Consiliul Național Român din Bucovina și constituirea la 18/31 octombrie, la Arad, a Consiliului Național Român Central, formarea consiliilor naționale locale și a gărzilor naționale marcau declanșarea revolutiei populare, cu predominant caracter național în Bucovina si Transilvania [10]. După esuarea tratativelor româno-maghiare de la Arad, C.N.R.C. a alcătuit regulamentul pentru alegerea deputaților Adunării Naționare și a trecut la pregătirea Marii Adunări de la Alba Iulia. În manifestul *Către popoarele lumii*, Consiliul demasca cu putere scopul mărturisit al politicii de guvernămînt în statul maghiar (care) a fost desființarea noastră națională". Națiunea română se abține de la aplicarea unor mijloace barbare în reglementarea raporturilor dintre popoare, dar „protestează înaintea lumii întregi împotriva fărădelegii guvernului maghiar, care și acum încearcă a supune națiunea română dominațiunei străine și o împiedică de la constituirea sa în stat liber și independent". Subliniind că națiunea română nu dorește să stăpînească alte neamuri și că „organizarea sa în stat liber și independent o va întocmi pe temeiurile

9 *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Acte și documente*, București, 1943, p. 22-23.

10 Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. II, Editura Academiei R. S. România, București, 1983; Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985; *România în anii primului război mondial*, vol. 2, Editura Militară, București, 1987 ș.a.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

democrației, care va asigura tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condițiunilor de viață, unicul mijloc al desăvîrșirii omenești", manifestul anunța popoarelor lumii hotărîrea de „a pieri mai bine decît a suferi mai departe sclavia și atîrnarea".

La Iași s-au intensificat contactele cu reprezentanții, delegații românilor din Transilvania și Bucovina, cu reprezentanții diplomatici ai Aliaților, mai ales după formarea cabinetului prezidat de generalul C. Coandă (24 octombrie / 6 noiembrie 1918). Referindu-se la aceste acțiuni și convorbiri, Al. Lepădatu notează în ale sale *Amintiri*: „Capitala Moldovei deveni din nou pămîntul sfînt al speranțelor și credințelor sale. Consfătuirile și întrunirile fură reluate iar Comitetul Național al românilor din Austro-Ungaria reactivat (...). Toți erau trimiși la Iași să ducă vești despre situația de acasă și să aducă de aci instrucțiuni de cele ce aveau să facă" [11]. În cursul discuțiilor s-a insistat — fapt ce trebuie relevat — asupra necesității convocării adunărilor populare și a proclamării unirii pe cale democratică.

Cu cîteva zile înainte de unirea Transilvaniei, se avansa caracterul reprezentativ al viitoarei adunări și se exprima convingerea că nimic nu mai poate opri realizarea dezideratului național. Articolul *La Alba Iulia, Adunare Națională a românilor din Transilvania* („Mișcarea", 15 noiembrie 1918) ne oferă rînduri remarcabile: „Adunarea Națională de la Alba Iulia va fi o expresie adevărată a voinței poporului român", iar cuvîntul ei „va fi vrednic să rămînă pe vecie înscris în cartea neamurilor, fiindcă va fi rostit cu toată greutatea cuvenită și cu toată energia morală a unui neam conștient. Ideea unității naționale numără prea mulți martiri dincolo, prea mulți au rostit-o în momente supreme și s-au îmbătat de visul ei dezrobitor; prea mulți au lăcrimat sub steagul lui Horea și în preajma mormîntului lui Avram Iancu; în prea multe temnițe au fost înscrise nume de români pentru ca astăzi această idee să aibă nevoie de apărare pentru a birui. De aceea, nu se așteaptă cuvîntul hotărîtor de la Alba Iulia cu nerăbdare în ochi, ci cu seninătatea înfăptuirilor istorice, care nu pot nici șovăi, nici întîrzia. El va suna dezrobitor, cum a mai răsunat acum trei veacuri (sub Mihai Viteazul — n. ns.)".

Întreaga națiune nomână, acționînd în deplină concordanță cu legile istoriei, s-a ridicat la luptă pentru realizarea dezideratului său fundamental: unitatea național-statală. Această amplă ridicare a însumat diferite forme, în raport cu situația internă și internațională a statului român, cu situația din provinciile aflate sub dominație străină. Nici un factor nu trebuie absolutizat, după cum nici unul nu trebuie minimalizat sau neglijat. Toți împreună, într-o strînsă și dinamică intercondiționare, au acționat spre realizarea faptului împlinit Marea Unire.

11 Alexandru Lepădatu, *Scrieri alese. Articole, cuvîntări, amintiri, Prefață*, ediție îngrijită, note și comentarii de Ioan Opriș, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 324-325.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ACȚIUNI DIPLOMATICE ȘI MILITARE ROMÂNEȘTI ÎN VEDEREA ÎNTREGIRII NEAMULUI

de DUMITRU ZAHARIA

În timpul primului război mondial autoritățile imperiale austro-maghiare au rupt de la vetrele strămoșești aproximativ 600.000 tineri români din Transilvania și Bucovina, pe care i-au trimis pe fronturile din Franța, Italia și Rusia. Aceștia păstrînd nealterat sentimentul solidarității naționale, al dragostei înflăcărate pentru patria comună, avînd tot timpul încrederea în triumful cauzei unității naționale au părăsit rîndurile armatei statului asupritor și au trecut la cele aliate României și în țara liberă. Cei mai mulți dintre tinerii ajunși în România s-au înrolat în rîndurile oștirii țării.

După 24 mai 1915 tinerii ajunși pe frontul din nordul Italiei au păsit cu încredere către aliatul României intrat la această dată în războiul contra Austro-Ungariei și Germaniei [1]. Pînă la sfîrșitul ostilităților se aflau în regatul peninsular peste 60.000 români originari din Transilvania și Bucovina. Răspîndiți în diferite lagăre de concentrare italiene se impuneau o serie de acțiuni pentru mobilizarea, organizarea, instruirea, echiparea, hrănirea lor. Numai la Cavarzere, către finele lunii iunie 1918, se aflau peste 13.000 români [2].

În astfel de condiții unii oameni politici români solicitau guvernului de la Roma să organizeze o tabără în care să fie concentrați toți românii pentru a fi scoși de sub influențele nefaste ale contactelor cu germanii, austriecii, maghiarii.

Pentru transformarea deziderateului în realitate oamenii politici români aflați în capitala Italiei au întemeiat, la 2 iunie 1918, Comitetul pentru unitatea română [3]. Ofițerii și alți militari români aflați la Cittàducale au pus bazele Comitetului de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina [4].

După terminarea lucrărilor Congresului popoarelor subjugate de monarhia austro-maghiară, ținute în orașul de pe Tibru între 8—10 aprilie

1 Arh. Centrale ale St. Roma, fond Președinția Consiliului de Miniștri, fasc. 1946.

2 Ibidem, fasc. 1938. 194.321.

3 Arhiva, istorică și diplomatică a Ministerului de Externe al Italiei, cl. 70. fasc.. 15 I.

4 Arh. Centrale ale St. Roma, loc. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1918, la Torino, Milano, Ferrara, Perugia, Roma, Napoli s-au format comitete Pro România. Sub auspiciile acestora s-au organizat două mari acțiuni populare de simpatie și sprijin față de poporul român. La 30 mai 1918 populația Romei a participat la marea adunare populară de la Augusteum, cînd Bruto Amante, deputatul Maury, Tereza Labriola, deputatul Colonna di Cesare, Maria Rygir au rostit cuvîntări de o rară frumusețe la adresa României cotropite de armatele dușmane. În ziua de 25 august 1918 a avut loc grandioasa demonstrație de la Forul lui Traian, cu care ocazie peste 600 de organizații politice, culturale italiene și-au exprimat atașamentul pentru cauza unității naționale românești și libertatea țării amenințate de agresori.

Concomitent cu acțiunile oamenilor politici români, ale forțelor populare italiene, diriguitorilor guvernului și a partidelor politice din Italia, prizonieri români cereau cu insistență permisiunea de a se înrola în unitățile armatei țării gazde, să participe la marile bătălii purtate împotriva armatelor dușmane ambelor popoare, organizarea unei mari unități românești, care să-și aducă contribuția la victoria contra asupritorilor și cotropitorilor unei însemnate părți a poporului român.

Ultima dintre aceste idei a cunoscut o largă răspîndire în rîndurile celor 60.000 români foști combatanți în armata austro-ungară.

Reprezentanții politici și militarii români au acționat pentru a obține adeziunea conducătorilor politici și armatei țării aliate. Ei au reușit să obțină adeziunea lui Orlando, Zuppeli, Bissolati, a mareșalului Diaz, a generalilor Cadorna, Caviglia, altor oameni politici și militari.

În aceste condiții prizonieri români au obținut aprobarea de a se organiza în detașamente de mici proporții. Unele dintre acestea au luat parte la marile bătălii alături de unități militare italiene, franceze, engleze. Românii au fost prezenți la luptele de la Montello, Vittorio Veneto, Monte Cengio, Sissemoled, Grappa, Piave, Cimone [5]. Foarte mulți dintre participanții la aceste lupte au fost apreciați și decorați de Comandamentul Armatei a VIII-a italiene. Nu de puține ori generalul Caviglia sublinia patriotismul, curajul, devotamentul demonstrat pe cîmpul de onoare din Italia de militarii români cu gîndul la patria lor îndepărtată și înrobită. Putini români din numărul lor mare trecuți în Italia au avut ocazia să participe la eroicele bătălii din nordul țării respective, dar aproape toți s-au înrolat în regimentele care au purtat numele luptătorilor naționali Horea, Cloșca și Crișan. Acestea reunite au constituit legiunea română formată și recunoscută în octombrie 1918 [6].

În legiunea română organizată în Italia au fost înrolați 37.000 oameni de trupă și 787 ofițeri români originari din Transilvania, Banat, Bucovina [7].

După terminarea ostilităților din nordul Italiei oamenii au fost deplasați la Avezzano, Casale Altamara și Taranto. Din ultima localitate

5 Arhiva Statului Major al Armatei Italiene.
6 Ibidem.
7 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

au fost îmbarcați pe mai multe vase din flota italiană și transportați la Constanța.

Prin activitatea și lupta oamenilor politici și militari români aflați în Italia opinia publică internațională a fost informată în mod sistematic și constant asupra necesității unității naționale a românilor. Italia, stat aliat cu România, prin reprezentanții săi autorizați, a susținut cauza dreaptă a poporului român, în vederea înlăturării nedreptății istorice pe care o îndura de veacuri.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RECENZII

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DACIA RĂSĂRITEANĂ

La Editura *Junimea* din Iași a apărut recent (septembrie 1990) cartea cu titlul *Dacia răsăriteană în secolele VI—I î.e.n. Economie și monedă* de Virgil Mihăiescu Bîrliba. Lucrarea a fost elaborată în cadrul colectivului de *arheologie daco-romană* de la *Institutul de Arheologie din Iași,* iar autorul, Virgil Mihăilescu-Bîrliba e consiliat, în lumea specialiștilor, ca unul din cei mai buni cunoscători ai circulației monetare din Dacia răsăriteană. O lucrare a sa, care a fost susținută ca teză de doctorat *La monaie romaine chez les Daces orientaux,* a văzut lumina tiparului, la București, în 1980, fiind apreciată pentru calitățile științifice de critica istorică și numismatică. Menționăm, de asemenea, că numismatul Virgil Mihăilescu-Bîrliba este și un cunoscut arheolog al plaiurilor nemțene, fiind mai mulți ani — înainte de a deveni cercetător la Institutul de specialitate din Iași —, director al Muzeului de istorie din *Piatra Neamț,* calitate în care a fost ctitorul și promotorul prestigioasei publicații științifice *Memoria Antiquitatis.*

Revenind la lucrarea *Dacia răsăriteană în secolele VI—I î.e.n.* se cuvine să-i relevăm, de la început, aria vastă de cuprindere — istoria de peste o jumătate de mileniu a pămînturilor dace dintre Carpați și Nistru. O trecere în revistă a capitolelor pe care le cuprinde va constitui — suntem siguri — pentru cititorul interesat, nu numai o incitare la lectură ci și, mai ales, o relevare a spectrului larg a problemelor științifice abordate 1. *Introducere ;* 2. *Schiță etno-culturală și istorică a spațiului dacic est-carpatic ;* 3. *Economie naturală și monedă ;* 4. *Semne monetare* 5. *Apariția monedei grecești în Dacia răsăriteană ;* 6. *Moneda macedoneană ;* 7. *Monedele geto-dace ;* 8. *Monedă autohtonă și străină* 9. *Patrunderea monedei romane ;* 10 *Concluzii numismatice și istorice* avînd 3 anexe cu catalogul descoperirilor și hărțile aferente, ilustrația convenite, rezumat (în l. germană) și indice.

Cîteva dintre capitolele enumerate mai sus se cuvin a fi subliniate. Astfel *Schița etno-culturală și istorică a spațiului dacic est-carpatic* de fapt, o veritabilă istorie antică a Moldovei în a doua jumătate mi

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

leniului I î.e.n., cu considerații istorice sprijinite atît pe cercetările proprii, cît și pe o vastă bibliografie, am spune exhaustivă și la zi, înțelegînd pe autorii din secolul al XVII-lea și pînă la studiile din *Thraco-Dacica*, publicație apărută la Tulcea la finele anului trecut.

În capitolul *Apariția monedei grecești în Dacia răsăriteană* sunt tratate descoperirile monetare din Moldova emise de orașele *Cyzicos, Histria, Tyras, Olbia.* Pentru unele dintre emisiunile acestor orașe, prezentarea constituindu-se în veritabile monografii numismatice ale genului.

Tipurilor de monede geto-dace *Hușt — Vovriești, Prundu Jiblea, Voloscani, Dumbrăveni, Adîncata — Mînăstirea, Vîrteju — București, Inotești — Răcoasa,* li se adaugă monedele autohtone și străine de tipul *Thasos, Dyrrhachium* și *Apollonia, monedele „scitice", monedele din Thracia* și *emisiunile de tip Koson,* din capitolele respective.

Bazîndu-se pe o cunoaștere adîncă, ce merge de la amănunte ale condițiilor descoperirii monedelor sau tezaurelor, de la detaliul tehnic al pieselor, la atît de rîvnita sinteză numismatică și istorică, Virgil Mihăilescu Bîrliba aduce, întemeiat pe izvoare concrete, precizări de natură cronologică și economică, de manieră să arunce o nouă lumină asupra economiei monetare din spațiul dintre Carpați și Nistru, deci asupra istoriei social-economice a dacilor răsăriteni în a doua jumătate a mileniului I. î.e.n.

În concluziile numismatice și istorice autorul respinge cu eleganță, dar ferm, în conformitate cu *adevărul* impus de izvoarele numismatice, mai multe teze clădite pe supoziții și ipoteze ce nu-și găsesc reazem în realitatea descoperirilor numismatice din Dacia răsăriteană, teze aparținînd numismatului englez *M. H. Crawford.* Acest numismat împarte sud-estul Europei în două zone *(„slave-using area"* și *„slave-producing area"),* în care Dacia ar fi fost furnizoarea mîinii de lucru sclavagiste pentru *„latifondiști"* din Epirus care „și-au procurat din bazinul dunărean sclavii necesari dezvoltării pe scară largă a creșterii vitelor" și apoi de către romani în vremea lui Marcus Antonius și Octavianus, respectiv pe baza afluxului de emisiuni din Dyrrachium și Apollonia și apoi a monedei romane de argint în Dacia. După calculele lui M. H. Crawford Dacia furnizînd Romei *30.000* de sclavi anual. Desigur regiunile geto-dace au furnizat mărfuri agricole și sclavi — dar nu numai sclavi — Epirului și Romei, însă descoperirile monetare reflectă nu doar o relație *univocă,* ci din contră, participarea Daciei și la economia monetară a sud-estului Europei, așa cum o adeveresc *descoperirile monetare* și monumentele *arheologice din davae*-le de la *Galați — Barboși, Poiana, Cîndești, Răcătău, Brad, Calu-Piatra Șoimului* și altele din Moldova, pornite pe drumul urbanizării incipiente cu trăsăturile caracteristice Europei temperate (de tip *oppidan).* Teza prof. M. H. Crawford, scrie Virgil Mihăilescu-Bîrliba în atent, bogat și limpede documentata sa monografie — se dovedește a fi — în cea mai mare parte — bazată pe ipoteze subrede, ceea

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ce nu-i conferă verosimilitatea necesară spre a fi acceptată fără serioase rezerve de către lumea științifică". Cele două cataloage (Anexa II și III și hărțile corespunzătoare) vin să asigure, documentat, cele afirmate de cercetătorul român 273 descoperiri de monede grecești, macedonene și geto-dace și 123 descoperiri de monede republicane și imperiale timpurii numai în *Dacia răsăriteană*.

Dr. SEVER DUMITRAȘCU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ION TEODORAȘCU, *Unitatea românească medievală*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, 244, pag. + 44 fig.

Subiect de o importanță capitală pentru istoria românească, *unitatea* s-a bucurat în ultimul timp de o atenție deosebită din partea istoriografiei românești. Continuînd un demers început încă de Nicolae Iorga, istoricii contemporani au evidențiat noi laturi ale dezvoltării unitare a poporului rmoân în diferite perioade, au adîncit pe cele deja subliniate în trecut, au adus în sprijin argumente puse la dispoziție de numeroase discipline conexe. În aceeași arie de preocupări se înscrie și lucrarea istoricului ieșean Ion Toderașcu, respectiv *„unitatea românească înainte de realizarea unității politice*, adică aceă realitate feudală care prefigurează unitatea de esență și manifestare modernă" (p. 11, subl. aut.).

Prin multiplele aspecte pe care le implică analiza ideii dezvoltării unitare a poporului român în Evul Mediu, cartea subscrisă de Ion Toderașcu se recomandă, așa cum recunoaște și autorul, ca o sinteză *sui-generis* a timpurilor de mijloc românești ; aceasta întrucît coordonata fundamentală pe care se desfășoară demersul este în măsură să dea seama de evoluția complexă, multiplă a poporului român în condițiile pluralității statale a feudalismului. Este vorba, așadar, de un *„sumum"* de manifestări care *a întreținut* o viețuire comună a românilor de pe ambele versante ale Carpaților, *a suplinit* lipsa unui stat și *a asigurat* o devenire unitară și relativ sincronă a neamului românesc. *„O unitate de viață"*, cum remarcă autorul (p. 11), care a îmbrăcat multiple aspecte, de la raporturi politico-militare la legături matrimoniale, de la circulația produselor la răspîndirea ideilor, de la concepție juridică la unitatea confesională.

Volumul pe care ni-l pune la dispoziție Ion Toderașcu ia în discuție doar unele aspecte ale unității românești medievale. În mod firesc, autorul a pornit de la *legătura dintre pămîntul și poporul român*. Apelînd la rezultatele cercetării geografice și arheologice elemente de toponimie și hidronimie, aspecte etnografice, mărturii cronicărești sau consemnări din diplomatica medievală, demonstrația istoricului converge spre ideea că între factorul geofizic și elementul uman a existat o strînsă relație, care a sfîrșit prin a impune o conștiință a unității teritoriului locuit — componentă a conștiinței unității de neam a românilor (p. 41). Paralel, în în-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

susirile fizice, armonia și bogăția spațiului carpato-danubiano-pontic trebuie căutat — subliniază autorul — și unul din argumentele dăinuirii noastre în această parte de lume (p. 223).

Un capitol excelent tratat, bazat pe o documentație foarte solidă, este cel dedicat *asemănărilor și identităților din evoluția social-politică românească în Evul Mediu* (p. 43-95). Elementul central de unitate în această direcție îl constituie *satul, obștea sătească*, respectiv acea „unitate social-economică polivalentă, nucleu al activităților productive, rezervor demografic, promotor al culturii materiale și spirituale, generator de instituții și obiceiuri și, totodată, păstrător al acestora" p. 43), în care numeroși istorici au văzut „cel mai vechi și neînrerupt element de continuitate și de unitate în istoria noastră" (p. 44). Faptul este cu atît mai important cu cît, așa cum se exprimă autorul, transformările demografice și economico-sociale care au avut loc în cadrul obștii au deschis un proces de lungă durată ce poate fi definit prin formula *de la sat la stat* (p. 44). Fără a intra în profunzimea analizei, nu putem omite un aspect care ține atît de realitatea istorică cît și de metodologia cercetării Discutînd modificările care au avut loc treptat în rîndul obștilor din întreg spațiul românesc și care au avut ca finalitate cristalizarea primelor formațiuni politice românești cu caracter feudal, Ion Toderașcu apelează la ratele unei discipline privite încă circumspect de unii medieviști — arheologia medievală. O bibliografie impresionantă însoțește demonstrația istoricului ieșean în această direcție, ceea ce denotă o preocupare intensă de aprofundare a fenomenelor și proceselor istorice din unghiuri diferite, cu argumente diverse. Astfel, demersul îmbracă o ținută interdisciplinară, ceea ce-i conferă o mai mare soliditate.

Cît privește *cauzele* care, în ciuda acestei evoluții social-politice unitare, nu au îngăduit închegarea unui stat românesc unitar în Evul Mediu, ci, dimpotrivă, au întreținut un pluralism politic, autorul menționează ocuparea Transilvaniei de către regalitatea maghiară, dominația ultimilor migratori, începutul unificării din centre și direcții opuse, depărtate unele de altele, tradiția dinastică specifică celor două voievodate extracarpatice, conjunctura politică nefavorabilă din Europa centrală și de sud-est, pierderile teritoriale (p. 92-95). Important însă este faptul — adeseori subliniat de autor — că *acest pluralism statal nu a generat și un pluralism etnic, că hotarele naturale sau artificiale dintre entitățile geopolitice românești nu au întreținut un separatism etnic; conștiința unității de neam, afirmată prin multiple aspecte, a depășit realitatea politică.*

Comuniunea economică a Țărilor Române (p. 96-127), în care Nicolae Iorga a văzut „cea dintîi unire a românilor", face obiectul unui alt capitol. Numeroasele drumuri oficiale și neoficiale dintre cele trei țări românești au îngăduit un intens schimb de produse, de cunoștințe profesionale, de iscusință și experiență meșteșugărească de o parte și de alta a Carpaților. Toate acestea au dat economiei românești medievale un

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

caracter complementar, care n-a rămas fără urmări pe alte planuri ; avem în vedere mai ales faptul că vehicularea bunurilor a însemnat, cum precizează și autorul de altfel, și circulația oamenilor, a cărților, a ideilor, astfel încît s-a întărit conștiința unității de neam a românilor.

Un element de mare importanță pentru unitatea de viață românească, pentru întărirea rezistenței românești la tendințele de deznationalizare a constituit-o posesiunea unor teritorii peste Carpați de către domni și boieri munteni și moldoveni. Fie că a fost vorba de Amlaș și Făgăraș, de Banatul de Severin, domeniul Geoagiului, cetățile Bran, Bologa, Dezna, Cetatea de Baltă, Bistrița, fie de numeroasele sate dăruite, moștenite sau cumpărate, peste tot a pulsat viața românească, s-a exercitat un protectorat instituțional românesc, s-au vehiculat cărți și idei în limba română, s-au ridicat edificii de cult, s-a încurajat rezistența și solidaritatea de neam, p. 128-150).

Un capitol dens, întins și bine tratat este cel dedicat aliantei politico-militare dintre Țările Române în Evul Mediu (p. 151-222). Surprinsă încă în epocă de un cronicar perspicace ca Georg Kraus, ideea este dezvoltată de Ion Toderașcu dintr-o perspectivă largă, sub diverse unghiuri, privită atît ca fenomen în sine cît și ca finalitate practică. O multitudine de idei interesante, bine argumentate se desprinde din demersul istoricului conjunctura internațională care a determinat raporturile interromânești, constantele politicii externe medievale românești, mijloacele politico-militare utilizate de factorii responsabili de conducerea Țărilor Române (vezi foarte interesantele analize ale raporturilor româno-maghiare, româno-polone și româno-otomane), statutul politico-juridic al statelor românești în diferite momente istorice, formele de manifestare a solidarității politico-militare dintre cele trei țări și evoluția lor pe perioade istorice, consecințele interdependenței. Reținem în legătură cu acest ultim aspect agregarea potențialului militar al Țărilor Române și unitatea de acțiune politică în diferite momente au avut drept consecință esențială *„continuitatea vieții statale"* (p. 210) — element indispensabil al conservării etnice. În al doilea rînd, existența statală a generat o conștiință a rostului european al celor trei țări românești, amplu reflectată în documentele vremii (p. 212-222). Ideea și acțiunea comună a Țării Românești, Transilvaniei și Moldovei au întărit astfel unitatea de viață a românilor din epoca medievală.

Lucrarea mai cuprinde cîteva considerații finale (p. 223-225), un rezumat în engleză (p. 227-229) și un indice onomastic, care îi ridică valoarea științifică.

În încheiere, cîteva constatări privind documentația, metoda și maniera de tratare a subiectului. Cît privește primul aspect, trebuie remarcat caracterul impresionant al mărturiilor convocate pentru a-și susține demersul documente de cancelarie, vestigii arheologice, mărturii lingvistice, elemente de toponimie, hidronimie și onomastică, aspecte de-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mografice, impresii ale călătorilor străini, fragmente de cronică, sugestii ale folclorului ; efortul este răsplătit pe deplin construcția e solidă, aprecierile sînt de o mare finețe, punctele de vedere personale sînt valide. Toate acestea fac din lucrarea lui Ion Toderașcu un model de analiză interdisciplinară. Cît privește maniera de expunere, *Unitatea românească medievală* e o carte de suflet, în care, în care rigurozitatea cercetătorului nu împiedică afirmarea verbului cărturarului, a persuasiunii oratorului și a ținutei intelectuale a magistrului. Acestea fac mai plină de interes lectura celui de-al doilea volum.

NELU ZUGRAVU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ABREVIERI — ABREVIATIONS

AIIACN — Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca.

AIIAI — Anuarul Institului de Istorie și Arheologie Iași.

AM — Arheologia Moldovei.

ARMSI — Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice.

ARMSL — Academia Română, Memoriile Secțiunii Literare.

ASB — Arhivele Statului București.

ASI — Arhivele Statului Iași.

ASUI — Arhivele Științifice ale Universității „Al. I. Cuza" — Iași.

AUB — Analele Universității București.

BARSR — Biblioteca Academiei R.S.R.

BCIR — Buletinul Comisiei Istorice a României.

BMI — Buletinul Monumentelor Istorice.

CDM — Catalogul documentelor moldovenești din Arhivele Centrale de Stat, București, vol. I-IV.

CDR — Catalogul Documentelor Românești din Arhivele Statului Brașov.

DIR — Documente privind istoria României.

DRH — Documenta Romaniae Historica.

Mem. Ant. — Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț.

MCA — Materiale și cercetări arheologice.

MMS — Mitropolia Moldovei și Sucevei.

Rd I — Revista de istorie.

RI — Revista istorică.

RMMM — Revista muzeelor și monumentelor. Seria muzee.

RRH — Revue roumaine d'histoire, București.

SAI — Studii și articole de istorie.

SCIM — Studii și cercetări de istorie medie.

SCIV(A) — Studii ii cercetări de istorie veche și arheologie București.

SCIV — Studii și cercetări de istorie veche.

SCN — Studii și cercetări de numismatică.

SMIM — Studii și materiale de istorie medie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tipărit la Imprimeria „Bacovia" Bacău
sub comanda nr. 5129/1991

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ERATĂ

Trimiterilor din textul de la p. 73. de la nr. 116 la 119 (4 trimiteri) le corespund notele următoare în subsol

116. *Ibidem*, p. 53—63.

117. *Ibidem*, Arh. St. Bucureşti, Documente istorice CCCXXVI/4 — 1; *ibidem* CCLXVIII/61

118. *Ibidem*, 68. 72, 74, 75, 80; Moldova în epoca feudalismului, vol. VII, partea II-a, p. 190.

119. *Ibidem*, p. 189—190.

De la nota 120 din text şi pînă la finalul studiului corespund notele din subsol scăzînd cifra 4 din trimiterea textului de ex. trimiterii 120 îi corespunde nota 116 din subsol ş.a.m.d.; — trimiterii 184 îi corespunde nota 180

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LE 200

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro